

M. Irod. O.

1234

50.

Magyar
IRODALMI
RITKASÁGOK
Szerkeszti Vajthó László

50. 53.

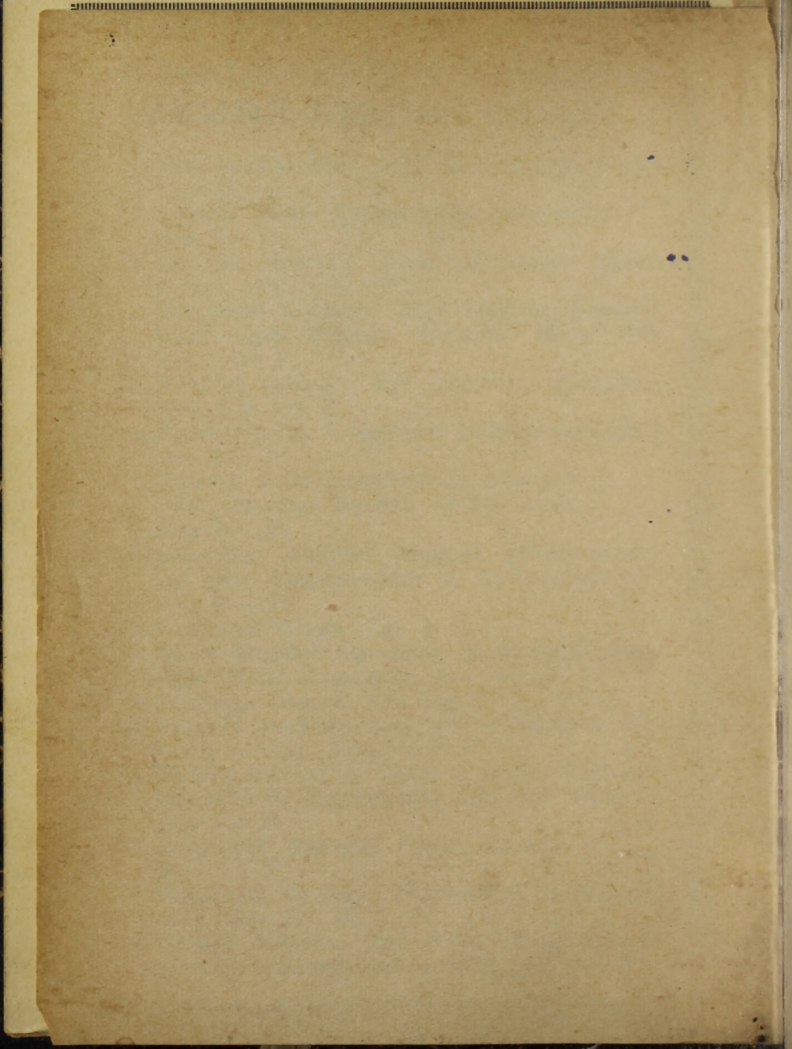
KÁROLYI GÁSPÁR:
KÉT KÖNYV

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság. Ára 1— P.
2. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Ára 2— P.
3. Benyák Bernát: Joas. Piarista iskola-dráma, 1770. Ára 150 P.
4. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. Ára —80 P.
5. Károlyi Gáspár: Két könyv... Debrecen, 1563. Ára 150 P.
6. Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből. Ára 2— P.
7. Péterfy Jenő zenekritikái. Ára 150 P.
8. Édes Gergely: Eredeti oktató mesék. Ára 1— P.
9. Dugonics András: Magyar példabeszédek és jeles közmondások c. gyűjteményéből. Ára 1— P.
10. Kazinczy világa. Ára 3· P.
11. Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál Himnusza. Ára 1— P.
12. Siralmas panasz. Ára 150 P.
13. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Második sorozat. Ára 150 P.
14. Vedres István: A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajókázható csatorna. 1805. Ára 150 P.
15. Bessenyei György: Anyai oktatás. Ára 1.. P.
16. Bessenyei György: Magyarság. A magyar néző. Ára 1— P.
17. Hajnal Mátyás: Az Jesus szivét szerető sziveknek ájtatosságára. 1629. Ára 2— P.

KÉT KÖNYV

M. irad. o. 12311/50.

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

— L. SZÁM —

KÁROLYI GÁSPÁR
KÉT KÖNYV

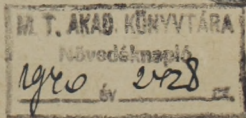
ÚJ KIADÁS

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS BEVEZETÉSEL ELLÁTTA
HARSÁNYI ANDRÁS

KIADJA
A BUDAPESTI EVANGÉLIKUS LEÁNYGIMNÁZIUM
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

867506

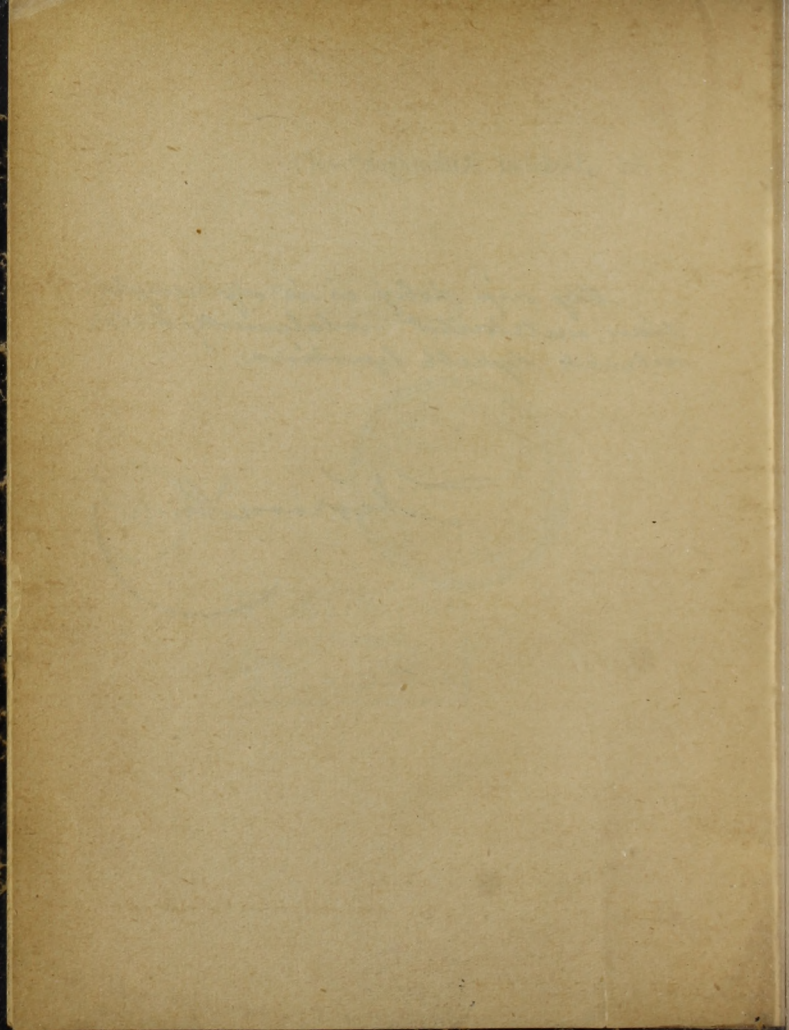
MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Az „Irodalmi Ritkaságok“ról:

Oly szép dolog ez és oly meghe-
tően meglepetést irodalmunka törté-
nelmének legújabb lapjaira!

Károlyi László

ELŐSZÓ.

Kilenc esztendővel ezelőtt adta ki iskolánk — akkor még a budapesti evangélikus leánykollégium — Károlyi Gáspár *Két könyv-ét* abban a reményben, hogy nagy bibliafordítónk elfelejtett kis munkájának felelevenítésével nem végez céltalan munkát. Nem tévedtünk, a protestáns egyházi irodalom érdeklődéssel fogadta vállalkozásunkat. Örömmel láttuk, hogy e hazafias vonatkozású, vallásos elmélkedés megtalálta az utat a Trianon utáni Magyarország ifjúságának lelkéhez is. Megértéssel, együttérzéssel olvasták azokat a fejezeteket, amelyek a mohácsi vész utáni időben három részre szakadt Magyarország szomorú állapotát festik. Meghatottan ismerhettek rá a *Két könyv-ben* előforduló szentírási idézetekben 350 éves bibliafordításunknak oly jól ismert ódon zengésű nyelvére.

Most ünnepli a magyar protestáns világ Károlyi Gáspár Szent Bibliája megjelenését.

nek 350 éves fordulóját. Ez a kegyeletes megemlékezés indította arra a Budapesti Evangélikus Leánygimnázium ifjúságát, hogy új kiadásban adja közre e könyvecskét. Károlyi Gáspár *Két könyv-e* ebben a mostani, tökéletesebb alakjában bizonyára komoly értéket jelent irodalomtörténetünk számára.

Budapest, 1940. Húsvét ünnepén.

Dr. Bánkúti Dezső, *Jablonowsky Piroska,*
 a Budapesti Evangélikus Leány- a Leánygimnázium Önképző-
 gimnázium igazgatója. körének elnöke.

BEVEZETÉS.

Károlyi Gáspár és életének hatalmas műve, a Szentírás első teljes magyarnyelvű fordítása: a vizsolyi Biblia szétválaszthatatlanul összefonódott a magyar köztudatban. Ha felmérjük, hogy micsoda jelentősége van annak, hogy a középkor szerzetesi nekifogásaitól kezdve több mint másfélszázad annyi áldozatos Szentírás-részlet-fordítása után végre 1590-ben megjelenhetett az első teljes magyar bibliafordítás Károlyi Gáspár munkája árán, akkor magától értetődőnek tűnik fel az, hogy Károlyi nevének említésével mindenki fülében együtt cseng a vizsolyi Bibliáé is. A vizsolyi Biblia nagy jelentőség tudatának lehet tulajdonítani azt is, hogy Károlyi Gáspárról egyébként alig tud valamit az átlagos műveltségű protestáns. (Hogy Károlyi annyira ismeretlen a protestáns köztudatban, annak különben nagymértékben oka az *is*, hogy kimerítő és a modern történettudomány módszereivel megírt életrajza még nem készült el.)

Pedig Károlyi nemcsak a vizsolyi Biblia áldottkezű munkása volt. Külföldi egyetemeken tanult tudós lelkipásztor volt a vizsolyi

Bibliát kibocsátó „istenes vén ember“, mikor a XVI. század 60-as éveinek legelején Göncre került. Ebben az állásában választották meg a több mint 100 egyház fölött kormányzó kassavölgyi esperesi tisztre, amely az akkori tiszáninneri egyházkormányzati viszonyok között püspöki jogokat jelentett. Mint kassavölgyi esperes vezette Károlyi a tiszáninneri evangéliumi magyarságot. A 60-as évek több nevezetes „generális zsinat“-ának összehívója, vezére és vitatkozója, egyszóval lelke volt. Így az 1566-i gönci zsinaténak is, amely nemcsak a Tiszáninnen fejt felütő Szentháromságtagadás ellen lép fel és cáfolja meg sorra *Egri Lukács* tételeit, s amely nemcsak azt a kívánságát fejezi ki, hogy a tiszáninneri és tiszántúli evangéliumi magyarság együtt vívja meg küzdelmét a Szentháromságtagadással szemben (ennek eredményeként vesz részt Károlyi többedmagával az 1569-i híres-nevezetes váradi hitvitán, *Méliuszékat* támogatva), hanem igen jelentős rendelkezéseket hoz az Íge hetenként legalább háromszor való hirdetését és a lelkészek szentírástanulmányozását illetőleg nem egy egyházi szociális artikulussal egyetemben (például, hogy a rektornak, vagyis tanítónak a lekipásztor asztalánál van a helye), nem is szólva arról, hogy ez a zsinat rendeli el *Kálvin* kátéjának kötelező használatát is. Károlyi egyike azután ama tiszajobbparti szénioroknak is, akik 1568 május elsején arról írnak *Bézának*, hogy *a magyarok leginkább*

a Kálvin tanítását fogadták el, iratait Magyarországon kibeszélhetetlenül nagyrabecsülik és szorgalmasan olvasgatják. Zsinatokon vezető, püspöki jogú, lelkészt szentelő esperes, Gönc mezővárosának lelkipásztora, a tállyai udvar prédikátora egyidőben vagy egymásután Károlyi Gáspár, a magyar evangéliumi egyházi élet épületének egyik fáradhatatlan és nagyvonalú építője — mielőtt még bibliafordító lett volna. Azazhogy nem is egészen helyes ez a megállapítás, hiszen Károlyi Gáspár 1587-ben nem a mű elkészítésének fogott neki, csak a kéziraténak, amit a vizsolyi nyomdába adott azután. A mű maga már készen állott benne. A vizsolyi Biblia nem magányos sziklatömb, ami csak súlyával nehezedik a földre, különben semmi sem köti össze azzal, hanem koronája egy olyan fának, amelynek ágai, törzse és gyökerei voltak és főleg magva volt, mielőtt a korona lett volna. Korona a vizsolyi Biblia és az ágak, a törzs, a gyökerek és a mag Károlyi Gáspárnak az Isten szolgálatára való elhivatásától a szentírásfordítás papírra vetése elkezdéséig tartó olyan gazdag, dolgozó, küzdő és építő élete.

Ilyen ága ennek a fának, de nem is ága, hanem inkább vastag és erős gyökere a *Két könyv*, amelynek teljes szövegét nyújtja ez a kis kötet. Ez a néhány lap semmiképen nem kívánja átlépni címében jelzett határait és nem kíván több lenni valójában, mint *Bevezetés*. Károlyi Gáspár színes és szerteágazó éle-

téről sem mondhat el többet, a tovább érdeklődőnek egyelőre a várákozás ajánlható csupán Károlyi új életrajzára (éppen csak *valamivel* többet tud meg a *Protestáns Szemle* 1940. márciusi számából). A *Két könyv*-et illetőleg sem az a célja a Bevezetésnek, hogy széles alapokra helyezett forráskritikai tanulmány legyen, csupán annyi, hogy e könyvecske lapjai és a bennük lévő tartalom ne légüres térben lebegjenek az olvasó előtt, hanem lássa, hogy hol van helyük az emberi szellemnek és léleknek az élet nagy kérdéseit kutató erőfeszítései sorában. A kérdéssel a *Két könyv*-ön túl foglalkozni óhajtók elsősorban a Minerva Könyvtár e négy dolgozatához forduljanak: *Thienemann Tivadar*: Mohács és Erasmus; *Turóczi-Trostler József*: Az országokban való sok romlásoknak okairól; *Dombay Klára*: Apologetikus történet szemlélet; *Horváth Magda*: A törökveszedelem a német közvéleményben.

A *Két könyv*-et 1562—63-ban írta Károlyi, de majdnem két évszázaddal kell visszatekintenünk, ha meg akarjuk érteni ezt a munkát. A XIV. század végétől kezdi ugyanis ostromolni a Nyugatot és a nyugati keresztyénséget a török. A XV. és XVI. századnak egyik legnagyobb és legégetőbb kérdése a török-kérdés, amelynek csak egy-egy fázishatárát jelöli meg a nikápolyi csata, Konstantinápoly eleste és a XVI. század nagy magyar tragédiája, Mohács. Ez a török-probléma, amely persze a XVI. századon túl belenyúlik a kö-

vetkezőbe is, egészen külön irodalmat is kap. Egészen természetes ez, hiszen a töröktől való félelem és az ellene való küzdelem egyetlen lehetősége a keresztyén szolidaritás és ez foglalkoztatja az egész keresztyén Nyugatot. Hogy mennyire egyetemes volt a török-kérdés, azt megmutatja, ha egy futó pillantást vetünk arra, hogy hányféle szellemi irány, filozófia, történelemszemlélet, felekezeti öntudat volt, amelynek mindegyike bocsátott ki egy sugarat ama középpont felé, amelynek a neve egyszerűen ennyi: *a török*. Mert nemcsak a később II. Pius néven a pápai trónon ülő *Aenea Sylvio Piccolomini* foglalkozott a kérdéssel, hanem az élet gyönyörűségét dicsérő *Hutten Ulrich is*; nemcsak *Erasmus* veszi maró-gúnyos tollára a problémát, hanem *Luther Márton* Isten kegyelmét kereső lelkét sem hagyja érintetlenül. Természetes azután az is, ha ennek a török-irodalomnak nagyrésze a veszedelem okát keresi. S ha figyelembevesszük azt, hogy a középkori műveltségnek nemcsak alapja, hanem hordozója és terjesztője is az egyház volt, magától értetődő, ha a történetszemlélet sem fog más síkban mozogni. Egyházi részről pedig már *Augustinus*nál megtalálható a világtörténelem természetfeletti felfogása, azaz, hogy a világtörténelem Isten irányítása alatt áll. A XV. században akadunk olyan török problémáról író szerzőkre, akik összefüggést keresnek a török előnyomulása és az emberi bűnök között. Már

Konstantinápoly elestével kapcsolatban megvan a német magyarázat a török veszedelemre ebben a megállapításban: A török Isten büntetése az ember romlottsága, önzése és a haszon és élvezet szemérmetlen hajhászása miatt. Később azután egyre többen adnak helyet a hanyatló középkor e szemléletének és végérvényesen kialakul az a meggyőződés, amely a törököt nem látja másnak, mint Isten eszközének. Isten meg akarja büntetni az engedetlen és erkölcstelen emberiséget s a török az, amely végrehajtja Isten akaratát.

Kétségtelen, hogy mélyre hatol ez a szemlélet. Mert ha vergődés is egyfelől, valami kétségbeesett megmagyarázni-akarás, amelybe néhol nem is egészen magasrendű motívumok vegyülnek, ugyanakkor erős hitről való tanúságtétel is másfelől, valami szilárd meggyőződés, hogy ha a történelem tényezőinek ok és okozati kapcsolata a legvilágosabb is, ha a népek alkatából, erejéből, szaporodásából és hasonlókból a legpontosabban ki lehet számítani is, hogy mi fog következni, olyan pontosan, mint egy egyenlet ismeretlenjét, — mégis mindezek ellenére nem ez a kézenfekvő, mintegy matematikai szabályosságú egymásutániság a magyarázat, hanem az Úr világkörnyező és atyai — szeretve fenyítő és fenytve szerető — keze.

Az a német talajon termett szemlélet, amely a törökben Isten büntetését látta, a reformációval új szintet kapott. Az általános erkölcsi

romlás mellé új ok lépett: a hitbéli megoszlás. Ez az új ok azután természetesen más a reformáció és más Róma egyházának szemszögéből nézve. Az egyik azt hangoztatja, hogy a romlásnak indult és már-már menthetetlennek látszó emberiséghez elérkezett a mentő erő az evangéliumban, de az emberiségnek egyik része, amely Róma hatása alatt áll még mindig, visszautasította ezt. Azért jó el és pusztítja a világot a török, hogy megbüntesse az evangéliumot megvető, makacs emberiséget. A másik ezzel szemben minden bajnak okát a reformációban, az eretnokségben, a pártütésben, az egyháztól való elszakadásban látja.

A mohácsi vész után egyre szaporodnak azok a munkák, amelyek ezt a felekezeti szint is mutató történelemszemléletet fejtik ki. Az *apologétikus* történelemszemlélet (ezt a kifejezést általában elfogadják, bár éppúgy, sőt talán inkább lehetne *polémikus* történelemszemlélet is a neve) ilyen irodalmi termékei egyre szenvedélyesebb, kíméletlen hangot ütnek meg a mérkőzésben. Az utolsó ítélet előtt a világban megjelenő Antikrisztust az egyik fél szemében a *pápa*, a másikéban *Luther* személyesíti meg. Akik ebben a korban az akkori nehéz idők okai után kutatnak, azok a magyarázatot eszerint az apologétikus történelemszemléletük szerint találják meg.

A század második felében azonban enyhül ez a hang és a vezető szempont nem *egyedül* a vallási szakadás lesz. Ismét nagyobb helyet

kap az egyetemes erkölcsi büntudat. A hangsúly oda kerül, hogyha a veszedelem első és legfőbb oka a másik tábor bűne is, — tehát vagy az evangélium megvetése vagy a Rómától való elszakadás —, azért a saját portán sincsen minden a legnagyobb rendben. Protestáns részről tehát úgy alakul a dolog, hogy a török pusztítás oka elsősorban a bálványimádás, de éppoly jogosan hívják ki Isten büntetését az emberek egyéb bűnei is, a felfuvalkodottságtól el egészen a tobzódásig.

Magyarország, érthető, középpontja volt ennek a török problémának, hiszen mi voltunk legszélső tagja a nyugati keresztyénségnek és minket támadott a török ezek között legelőször. Magyarország a nyugati kultúra fiatal tagja volt a középkorban. Mohón szívta fel a különböző nyugati országokból magyar földre ömlő kultúrhatásokat, keverte őket egymással és a maga ősi szellemiségével, úgyhogy egy szövevényes, roppant sokszínű és páratlanul friss kultúrát alakított ki, amelyben a sok színt a különböző nyugati kultúrterületekről idejutó hatások adták, frissesége pedig a Keletről jött fiatal nép lelki frissességéből fakadt. Ebben a műveltség-építő munkájában a magyarság eleinte csak élvezni akarta a nyugati kultúrközösségbe való bekapcsolódásának előnyeit. A török-veszedelem meghozta azonban annak a kényszerű szükségnek felismerését, hogy a Nyugathoz való tartozás nemcsak kultúrelőnyök élvezetét, hanem ama kultúra

megvédésében való aktív részvételt is ró a magyarságra. A magyarság nem tért ki e kötelesség elől és csak azért, hogy a nyugati közösségtől el ne szakadjon, vállalta a legnagyobbat, a mohácsi vértanúságot. Ebben a küzdelemben nyerte el a magyarság azóta annyit hangoztatott díszítő jelzőjét: a „*Nyugat védőbástyája*“ szép, de sok magyar vértől pirosuló elnevezést.

Természetes, hogy Magyarország és a török viszonyában szintén a fentebb előadott szemlélet volt az uralkodó. Magyarország esetében is Isten büntetése a török, vagy azért, mert nem fogadja be a magyarság a reformációt, vagy azért, mert elszakad Rómától, — már aszerint, amint a reformáció vagy Róma egyháza részéről történik a megállapítás. Ezenkívül azután mindkét oldal megegyezik a magyarság általános erkölcsi romlottságában, amely szintén nem kis ok arra, hogy elérje Isten haragja.

Magyarország romlása illetően való felfogásának nyoma található protestáns részről *Méliusz Juhász Péternél* éppúgy, mint *Bornemisza Péternél* vagy *Félegyházi Tamásnál*, meg az úgynevezett *hazafias feddő költészetben*; *Magyari István* sárvári prédikátor „Az országokban való sok romlásoknak okairól“ címmel 1602-ben könyvet bocsát ki ilyen szellemben s erre a nevezetes munkára maga *Pázmány Péter* válaszol római katolikus oldalról.

Ennek a történetszemléletnek, a *mohácsi theodicea* magyar protestáns irodalmi fejlődésének igen nevezetes állomása *Károlyi Két könyv*-e. Nevezetes elsősorban, azért, mert Károlyi e történetszemléletének mondatcserepeit nem egyéb főgondolatot tartalmazó munkái egyikében vagy többjében szórja el, mint például Bornemisza Péter *Postilláiban*, hanem önálló — és nem is kisterjedelmű — könyvet szentel neki.

Különösen nevezetes azonban e munka második része, a *Második könyv* miatt. Isten ítélete közelségének bizonyítására különböző jegyeket sorol elő Károlyi a második rész előadása során. A jegyek közt érdekes egymásmellettségben találunk mély evangéliumi, reformátori meglátásokat és csak a kor szellemével magyarázható meggondolásokat. Ilyen utóbbi például az, amely szerint az égitestekben észlelhető változások is bizonyítják azt, hogy az ítélet már közel van. Az ilyesfajta következtetés azonban végeredményben nem von le semmit Károlyi szemléletének általános értékéből. Csak az állandó békében élők nem képesek megérteni, mit jelent egy zűrzavaros kornak az emberek idegállapotára gyakorolt hatása, egy olyan kornak, amelynek minden pillanatában rettegnie kell mindenkinek a közösség sorsáért éppúgy, mint a maga és szerettei pusztá életéért. Ilyen kor volt pedig az, amelyben Károlyi az utolsó ítélet közel való voltát hirdette. Nem lehet csodálkozni, hogy

nap- és holdfogyatkozások, üstökösök, elemi csapások és szörnyszülöttek mind félelemmel töltötték el az embereket és megjelenésüket jeleknek vették. És ha csak egy kicsit gondolkodunk is tovább: nem is olyan értelmetlen babonáság az, ha csillaghullás, meteorhullás megfélemlíti az amúgyis lelki feszültségben élő embereket. Egy csillag lehullása az égen, meteorhullás a földön mindig annak a bizonyossága, hogy a világegyetem egy parányi részének önálló léte megsemmisült. Ember meg nem mondhatja, hátha lelkes életek is semmivé váltak?

Néhány sornyi magyarázatra szorul a Károlyi által felmutatott jegyek közül az is, amely *Illés 6000 éves világképére* hivatkozva számíttatja, hogy hány esztendő van még az ítéletig. Szabályos Illés-apokalipszissal van itt dolgunk. Illés háza e hagyományának azonban a Szentírásnak sem kanonikus, sem apokrifus könyveiben nem találjuk nyomát. Eredete nem nyúlik ugyanis ilyen messze vissza. A középkori apokaliptikának a terméke ez is és rokon annyi más hasonló világítélet-idejét-számíttató meggondolásával. Ilyen volt *St. Amour-i Vilmos*, aki hét időről beszél, vagy *Petrus Johannes Olivi*, aki az — egy a ferences szellemből kinövő, és amennyire sajátos szellemi, annyira szociális tartalommal is telített irányzatot üldöző egyházat egyenesen az anokalipszis nagy paráznájának és fejét Antikrisztusnak mondta, vagy a leginkább

ismert *Joachim de Floris*, akinek három korral dolgozó hatalmas spekulációjával *Aquinói Tamás* száll harcba. Hogy Károlyi közvetlenül honnan jutott ehhez az Illés apokalipszishez, annak eldöntése ezidőszerint még csak feladat, amelyet a *Két könyv* részletes forráskritikájának kell majd megoldania.

Az mindenesetre tény, hogy a bibliai és bibliánkívüli apokaliptika érdekes összefonódása, s mély biblicitásnak és a kor fantasztikus spekulációinak nem közönséges ellentéte áll előttünk Károlyi *Második könyv*-ében, amelyet ezidőszerint a reformátori apokaliptika magyar vonatkozásban egyedülálló termékének tekinthetünk.*

Fölvetődhetik még az a kérdés, hogy miért veszi elő Károlyi ezt a problémát, az utolsó ítélet közel való voltát. Annak a kornak viha-

* Ezzel a kérdéssel kapcsolatban használtam *Pap István* miskolci református leánygimnáziumi vallástanár „Károlyi Gáspár *Két könyvének* történelmi és teológiai méltatása különös tekintettel apokalyptikus elemeire“ c. dolgozatát. A kéziratnak rendelkezésemre való bocsátásáért ezúton mondok neki hálás köszönetet. Akit egyébként érdekel az apokaliptika kérdése, annak ajánlhatók többek közt e munkák: *Székely István*: Az apokalyptika a világirodalomban. Budapest, 1923; *R. Haase*: Das Problem des Chiliasmus und der dreissigjährige Krieg. Leipzig, 1933; a Zeitschr. für Kirchengeschichte 1931., 1932. és 1933. évfolyamaiban *Benz*, illetve *Lewalter* tanulmányai.

rai közt hánykódó, a zavaros időkben kínálkozó könnyű lehetőségeket kihasználóktól szenvedő, lelkében hívő és az evangéliumot befogadó embere számára a gonoszok e földön való boldogulásának és a kegyesek szenvedésének megmagyarázhatatlansága az utolsó ítéletben oldódik fel: ott kapja meg a gonosz a maga büntetését és a kegyes jutalmát. Az utolsó ítélet, a „közönséges“ ítélet, a felsőbb fórum; a szenvedő kegyes ide fellebbez a földi életben való, a „kiváltképen való“ ítélettől.

Károlyi szemléletének egyes pillanatképeit már maga lássa meg az olvasó a *Két könyv* szövegéből. Bizonyára elsősorban mély biblicitása fog feltűnni. Olyan szoros Károlyinak a Szentírással való kapcsolata ebben az előadásban, hogy valóban természetesnek tűnik fel, ha élete munkásságát annak magyarra való fordításával koronázza meg. Nemcsak páratlan bibliaismeretről tanúskodnak sorai, hanem arról is, hogy egész értékszemléletének alapja a Szentírás. Kétségtelenül érdekes adatokat nyújtana a vizsolyi Biblia forrástörténetéhez a *Két könyv* ama szentírási idézeteinek megvizsgálása, amelyek szószerint megfelelnek az eredeti szövegnek.

Azt azonban e vizsgálat nélkül is ki lehet mondani, amit a *Két könyv*, mint egész mutat, hogy t. i. a *vizsolyi Biblia már itt készült*. Az olvasó pedig, miközben elvonulnak előtte azok a vétkek, amelyeket Károlyi Gáspár az akkori idők magyarságának felró, elgondol-

kodhatik, hogy ezekkel a vétkekkel *ma* vajjon hogy állunk. És bizonyára feltámad majd az a kérdés benne: nem vonatkozhatik-e Károlyi pásztori féltésének aggódó szava *minden idők magyarságára?*

Mert az ne tévesszen meg senkit, hogy Károlyi Gáspár 1563-ban vette fel a tollat. Annak az *Egyetlen Könyvnek* szavai, melyekkel penitenciára, életünknek jobbítására int, nem időtől függenek. *Mert az élő Ige tegnap és ma és örökké ugyanaz.*

*

A *Két könyv*-nek eredeti példányaiból csak egyetlenegyét ismerünk. A *Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára* őrzi ezt az unikumot *RMK. I. 52.* jelzet alatt. A nyolcadrétalakú, egyszerű és nem egykorú kötésben lévő könyv lapjai eredetileg nincsenek számozva, csak az ívek vannak jelölve a lapok alján, A-tól M-ig. A könyv tehát 12 íves; mivel azonban az első ív kivételesen kevesebb (4) levélből áll, az utolsó viszont kivételesen többől (10), összesen 94 levelet számolhatunk meg. A lapokat a könyv késői tulajdonosa ceruzával megszámozta, a számozást a második levélen kezdve 1-gyel és az utolsó levélen végezve 186-tal. A példány a Széchényi Könyvtárba *Horváth Istvántól* került.

Ez a szövegkiadás természetesen a fentemlített egyetlen ismert példány alapján készült. Az akkori gyakorlat szerint írt szöveg átírá-

sánál két szempont vezetett. Az egyik: a nem szaktudós számára is, sőt *elsősorban a nem szaktudós számára* olvasható és érthető kiadást nyújtani. A másik: megőrizni mindazt, ami különös kifejezés és szóforma tekintetében Károlyinak vagy a kornak sajátja. Ezért azután általában mai helyesírást alkalmaztam, de a szavak vagy szókapcsolások sajátos formáját nem cseréltem fel a maival. Nagy általánosságban azt lehet mondani, hogy a magánhangzók megmaradtak, a mássalhangzók pedig a mai helyesíráshoz igazítottak. (Legfeljebb a hiányzó ékezeteket tettem ki a magánhangzókra, ami nyilvánvaló, hogy nem Károlyinak, hanem a nyomdásznak a javítása.) Hasonlóképen a mai gyakorlat szerint tettem ki az írásjeleket is, az eredetit azonban csupán ott változtatva meg, ahol az értelem miatt szükség volt erre. A nagy- és kisbetűk használata nem következetes az eredetiben; itt is a mai helyesírást követtem (Károlyi pl. mindig *isten-t* ír *Isten* helyett, viszont *Propheta-t* és *Pharao-t*). Olyan Károlyinál latinosan írt szavak, amelyek ma már annyira átmentek a köztudatba, hogy magyarosan írjuk őket, az átírásban a magyaros formát kapták (Károlyi pl. *Iesus Christus-t* ír; helyette a szövegben *Jézus Krisztus* szerepel).

Külön átírási elvet kellett megállapítani a *bibliai nevekkel* kapcsolatban. Ezeket ugyanis, főleg az ószövetségeket, Károlyi egyrészt következetlenül, másrészt meg úgy írta át a hé-

berből, hogy azok a mai olvasó számára felismerhetetlenek. Így azután azt választottam, hogy a bibliai neveket kivétel nélkül mind abban a formában írtam le, amint azok a ma használatos *revideált Szentírás* szövegében olvashatók. Ha Károlyi formája a *revideált*tól lényegtelenül különbözött (Moses—Mózes, Roboam—Roboám), akkor egyszerűen helyébe tettem az utóbbit, ha erősen, akkor a Károlyi formája után []-ben szerepel a *revideált* Károlyiban található forma. []-ben egyébként az általánosan használt gyakorlat szerint mindig a szövegkiadó és sohasem a szerző beszél. Ilyen jelek között lévő magyarázatot találhat az olvasó olyankor is, mikor egy-egy Károlyi által használt szóról feltételezem, hogy azt a mai olvasók nagyrésze nem ismeri (pl. kóplárság [kúfárság]; or [tolvaj]).

Ezek kétségtelenül önkényes átírási elvek, de sajnós, ma még ott tartunk, hogyha valamely ehhez hasonló szöveget nem betűszerint híven adunk vissza, akkor a szövegkiadónak magának kell az átírás szabályait megállapítani, mert olyan egységes átírási elvek, mint pl. a középkori latin szövegek publikációjára, az ilyen szövegeket illetőleg nincsenek. Hogy pedig a betűről-betűre való átírás ebben az esetben nem lett volna megfelelő, az vitán felül áll; hiszen nem tudományos szövegkiadás volt a cél, hanem az, hogy egy *a magyar protestantizmus épületének építésén oly derekasan munkálkodó egyéniség rendíthetetlen*

hite és az emberi gyarlóságokat oly élesen meglátó biztos ítélete ennek az épületnek mai lakóit is tanítsa és eszméltesse.

Ez a cél vezetett akkor is, mikor Károlyinak az eredeti szövegben kitett szentírási utalásait nemcsak az eredeti szövegnek megfelelően, hanem emellett feloldva is közöltem. Így lehetséges ugyanis az, hogy az olvasó fáradtság nélkül utánuk kereshessen bibliájában. Károlyi ezeket az utalásokat a lap szélére nyomatta, körülbelül egymagasságban azzal a sorral, ahol az idézet kezdődött, vagy az a név vagy gondolat szerepelt, amelyet Károlyi a Szentírás általa jelzett helyéhez kapcsolt. Ezek a jelen kiadásban — kizárólag nyomdatechnikai okokból — a lap aljára kerültek mint jegyzetek, kis számokkal jelezve, hogy melyik szövegrészhez tartoznak.

Károlyi utalásaiban csak a szentírási könyv *nevét* és a *részt* teszi ki, a *verset* nem. Ezeknek a Szentírásban minden alkalommal utánakerestem, úgyhogy []-ben *megközelítően* versszerint is megtalálja az olvasó a keresett ígét.* Azért csak *megközelítően*, mert Károlyi nagyon ritkán idéz szószerint, inkább emlékezetből, nemcsak események elmondását, hanem egyenes idézeteket is erősen összevonva. Az

* Ezen a helyen mondok hálás köszönetet D. Dr. Kállay Kálmán és D. Erdős Károly egyetemi ny. r. tanár uraknak, akik néhány ó-, illetve újszövetségi utalásnál a versek pontos meghatározását illetőleg voltak segítségemre.

olvasó tehát egyrészt ne tévessze szem elől, hogy soha nem szabad keresnie a jelzett helyen szóról-szóra azt a szöveget, amit a *Két könyv*-ben olvas, másrészt pedig ne mulassza el a jelzett hely *előtt* és *után* lévő verseket is elolvasni. Ahol zárójelek között is csak rész van jelezve vers nélkül, ott Károlyi utalása az egész szóbanforgó részre vonatkozik.

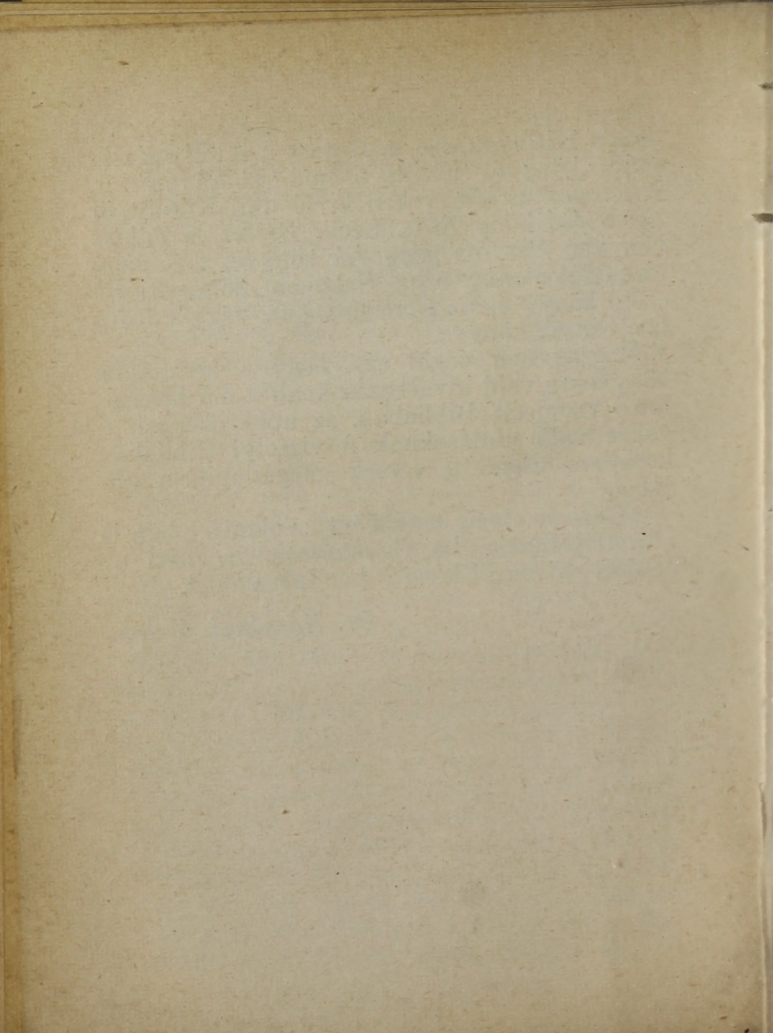
A zárójelben lévő szentírási helymegjelöléseknél az általános gyakorlat szerint rövidítettem. Éppen ezért alig hinném, hogy az olvasónak külön meg kelljen magyarázni, hogy *Csel.* az *Apostolok cselekedeteiről írott könyvet* jelenti, *I. Kir.* pedig a *Királyok első könyvét*. Ezzel szemben meg kell jegyezni azt, hogy az utalások eredeti szövegében (ami a zárójeles rész előtt található, betűszerint, legfeljebb néhány nyilvánvaló sajtóhiba kijavításával) Károlyi az egyes szentírási könyvek latin vagy görög elnevezését használta, illetve ezeket rövidítette. Így Mózes öt könyve *Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomion*, a Bírák könyve *Judicum*, a Királyok könyve *Regum*, a Zsoltárok könyve *Psalterium*, a Példabeszédeké *Proverbia*, a Prédikátor könyve *Ecclesiastes*, Jeremiás siralmi *Threni*, a Krónikák könyve *Paralipomenon*, az Apostolok cselekedeteiről szóló könyv *Actorum*, a Jelenések könyve *Apokalypsis* stb. néven szerepel. Tudni kell még azt is, hogy Károlyi Sámuel két könyvét és a Királyok két könyvét egybekapcsolja 1—4. *Regum* alatt, ahol 1. *Regum*

Sámuel első, 2. *Regum* Sámuel második, 3. *Regum* a Királyok első, 4. *Regum* a Királyok második könyvét jelenti a mai jelölés szerint. A kanonikus könyveken kívül utal Károlyi öt apokrifus könyvre is. Ezek: *Eszter* és *Tóbiás* könyvei, *Ezsdrás* negyedik könyve, a *Sapientiae Salomonis*, azaz Salamon bölcseségéről szóló könyv és az *Ecclesiasticus*, vagyis Jézus ben Sirach könyve.

Megjegyzem végül azt, hogy a kanonikus könyvekre való hivatkozásoknak a ma használatos revideált Bibliában, az apokrifus könyvekre való utalásoknak a vizsolyi Bibliában kerestem utána a versek megállapítása céljából.

Az átírás elveit egyébként az olvasó maga is megállapíthatja, ha figyelmesen megnézi az eredeti szövegről készült két fakszimilét.

Dr. Harsányi András.

ΚΕΕΤ ΚΟΝΙΘ

Minden orza

GOKNAC ES KYRALI-

OKNAC IO ES GONoz

berenczeieknek okairul: (melyből
meg erthetni, mi az oka az Magyar

orzagnakis romlasanac esfe-

iedelmeknek berenezet-

lenfegeknek)

ES

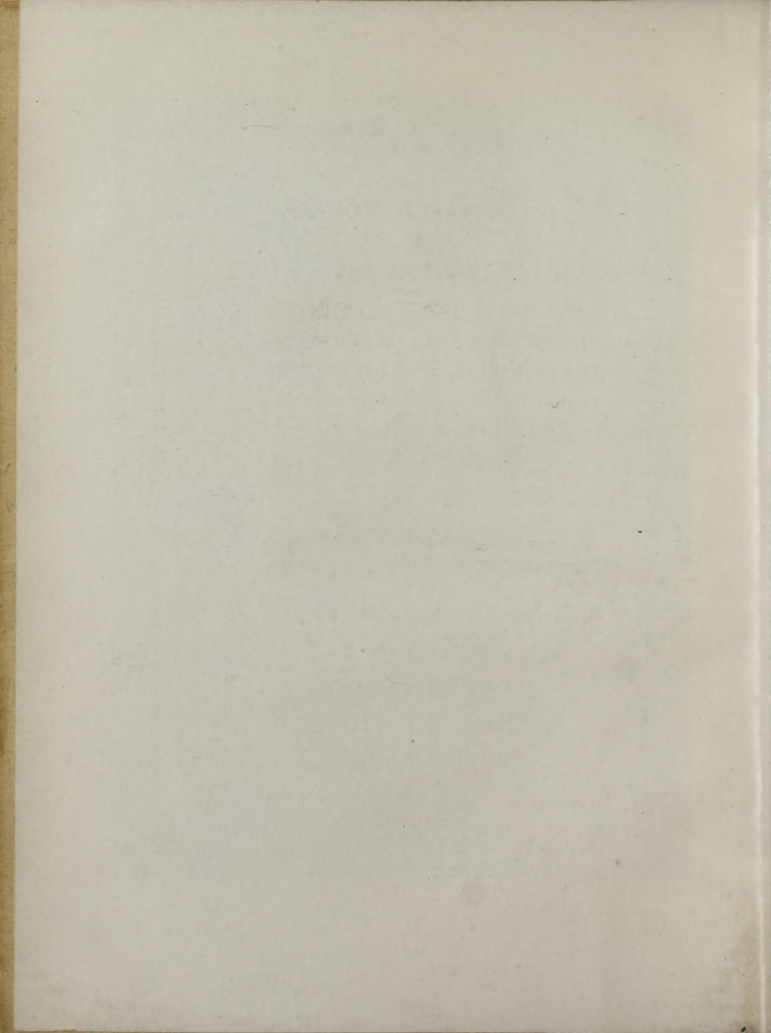
*Alczoda Ielenfegekől esmorhattinc meg,
hogy az istennec Iteleti közzel vagion.*

Gaspar Caroli, Gönci Ple-
banus által.

D Ó B R Ó C Z Ó M B E.

Nyomtata, Mihál Töiðc,

M. D. LXIII.

KÉT KÖNYV

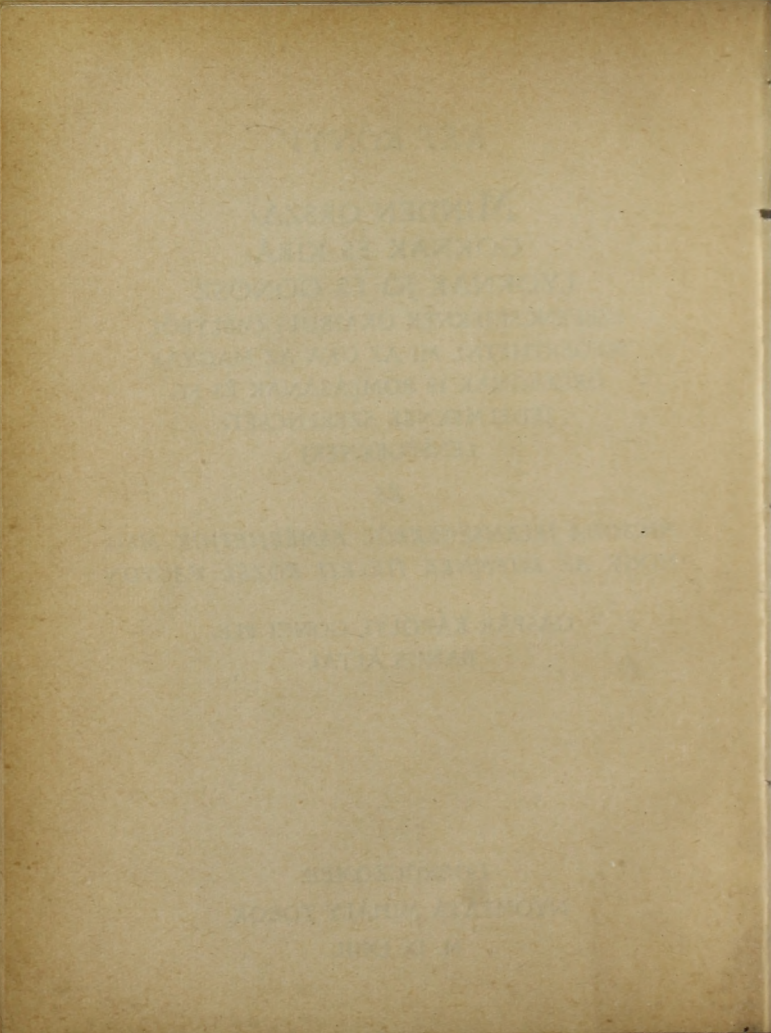
MINDEN ORSZÁ-
GOKNAK ÉS KIRÁ-
LYOKNAK JÓ ÉS GONOSZ
SZERENCSEJEKNEK OKAIRUL: (MELYBŐL
MEGÉRTHETNI, MI AZ OKA AZ MAGYAR
ORSZÁGNAK IS ROMLÁSÁNAK ÉS FE-
JEDELMEKNEK SZERENCSE-
LENSÉGEKNEK)

ÉS

MICSODA JELENSÉGEKBŐL ESMÉRHETJÜK MEG,
HOGY AZ ISTENNEK ÍTÉLETI KÖZEL VAGYON

GÁSPÁR KÁROLYI, GÖNCI PLE-
BANUS ÁLTAL

DÖBRÖCZÖMBE.
NYOMTATÁ MIHÁLY TÖRÖK.
M. D. LXIII.

AZ NAGYSÁGOS RUSZ-
kai Dobó Domokosnak Istennek
kegyelmét kívánja Krisztus
Jézus által, és minden
szolgálatját ajánlja.

Nagyságos uram, az Salamon király azt mondja az ő könyvében: Az hálaadatlan embernek házatul el nem távozik az gonosz. Az deákok is azt mondják egy szentenciában, hogy föld nem teremt gonoszbat hálaadatlan embernél. Mely mondások bizony igazak. Mert noha vagynak sok undokságos vétkek, melyekért az ember sok veszedelemben forog, mindazáltal azok között nem kicsiny vétek az hálaadatlanóság, mely Isten előtt is utálatos, de embereknél is nem szerelmetes. Erről Nagyságodnak egy régi szép históriát mondok.

Vala az Filöp királynak, az Alexander atyjának egy vitézlő és szerelmes szolgája. Ezt mikor az ő ura az tengerre küldte volna, eltörék hajója, és mikoron az tengeren veszekednék és közel volna halálhoz, látá az tengerparton egy házat. Kiáltani kezdé. Az ember, az kié az ház vala, hallá az kiáltást, odamegyen. Kivonszá az tengerből az Filöp király szolgáját úgy mint holt elevent, megmelengeti,

ételt, italt ad neki, elbocsátja azután békével. Az ígéré magát jótéteményért viszontag való jótéteményre. Hazamegyen, az vitézlő az ő urához, megbeszéli, mint járt az tengeren, de az szegény ember jótéteményét nem beszéli meg, hanem elhallgatja és annak felette megkéri az királytul az szegény ember házát, melybe őtet befogadta vala. Az király neki adja. Amaz kiviszi az szegény embert az házból. Nem szenvedé ezt el az ember, hanem Filöp királyhoz megyen és megbeszéli az királynak, menémő [minémű] jót tött volna azzal, az ki az ő házát megkérte. Ezen felette igen megharagszik. Megadja az szegény embernek az házat és annak felette tüzes vassal az háládatlan embernek ezt sütteté az homlokára: Ingratus hospes, azaz háládatlan vendég.

Az te Nagyságod hozzám való jótéteményi nagyok, melyet sokan tudnak és csudálnak. Mikor az pogány törökök Szakmárba szorítottak vala, ott is Nagy(ságod) engem kegyelmenesen táplált. Azután is Nagy(ságod) szárnya alá fogott és minden jóval meglátogatott. Ha én ennyi jótéteményről elfeledkezném, méltán mondhatnának hálaadatlannak és hasonlatosnak az Filöp király szolgájához. De ezekről nem akarok elfeledkezni, hanem hálaadó akarok lenni. És kérem az Istent, hogy Ófelsége Nagyságodat minden javaival meglátogassa.

Irtam mostan az több szorgalmatosságim között két kis könyvecskét. Egyiket arrul, mi csoda legyen országoknak és királyoknak jó

szerencséseknek vagy gonosz szerencséseknek oka, melyből az ember eszébe veheti az Magyarország is szerencsétlenségének okát. Másikat írtam arrul, micsoda jegyekből esmér meg ember, hogy az Istennek ítéleti felette igen közel vagy on. Mind az kettőt azért írtam, hogy az népet inteném penitenciára, azaz életnek jobbítására. Mert mind ez mi országunknak romlása, mind pedig az Istennek ítéleti- nek közel való volta int minket vigyázatra.

Mind ez két dologrul való könyvecskét Nagyságodnak ajánlom és az Nagyságod neve alatt bocsátom ki. Azért mívelem pedig ezt, hogy mindeneknél legyen nyilván az Nagyságod jótéteményeiért való hálaadásom. Ezt mostan vegye jó néven Nagyságod. Ha az Úristen megtart, rövid nap nagyobbakat bocsátok ki Nagyságod neve alatt.

Kövesse ebben Nagyságod az perzsiai Artaxerxes király példáját, kinek soha nem vihettek oly kicsiny ajándékot, kit nagy örömmel és jó néven nem vött volna. Ez királynak egyszer egy ember ada ajándékon egy szép pomagránátot, melyet nagy örömmel vón az ember-től. Vala ott akkor egy ember, ki mikor látná az királynak természetit, hogy kicsiny ajándékot is jó néven venne, neki pedig nem volna mit adna az királynak ajándékon: meríte az folyóvízből egy marok vizet és azt az királynak offerálá. Ezen az király annyira örvendeze, hogy megajándékozá az embert egy arany kupával és ezer ezüst pénzzel.

Nagyságodnak én nem offerálhatok gazdag
ajándékkal, hanem az kis könyvet ajándéko-
zom Nagyságodnak, kit Nagyságod vegyen
tőlem jó néven. Az Úristen az ő szent Fiáért
tartsa meg Nagyságodat. Ex Göncz, die Nati-
vitatís Domini nostri Iesu Christi. Anno 1563.

Nagyságodnak

alázatos szolgája

Caspar Carolius

Gönczi Plebanus.

ORSZÁGOKNAK ÉS KÍ-
RÁLYOKNAK ROMLÁ-
soknak, jó szerencséseknek vagy
gonosz szerencsések-
nek okairul, &c.*

Miképpen az Ezsdrás pap, az Istennek népé-
nek papja, Babilóniában sírván, nyughatatlan-
kodik és búslakodik, tudakozván magában, mi
legyen az oka, hogy az zsidó ország szerencsét-
lenség alá vettetött és az assíriai birodalom-
tul olyan igen megrontatott:¹ azonképpen mos-
tan sokan búsonganak és gondolkodnak, tuda-
kozván magokban, mi legyen az oka, hogy az
mi nyomorult országunk és nemzetségünk ilyen
szerencsétlen és az pogány törököktől ilyen
igen megrontatott és pusztított, kik az Istent
nem esmériek és nem híják segítségül.

Némelyek pedig az szerencsének és terténet-
nek tulajdonítják ezt. De nagyobb dolog ez,
hogy nem mint szerencsének tulajdoníthatnók

* Itt kezdődik a címben jelzett két könyv közül
az első, ami azonban az eredetiben külön feltün-
tetve nincsen.

¹ 4. Esd. 3. 4. 5. & sequentibus [IV. Ezsdr. 3., 4., 5.]

vagy történetnek. Mert ha egy hajunk szála is nem eshetik el az nagy Istennek akaratja nélkül és az apró madárkák közül egy is nem esik az törbe Isten akaratja nélkül, az mint Krisztus mondja,² sokkal inkább ilyen fényes és hatalmas országnak és nemes, erős nemzetségnek romlása Istennek akaratja nélkül nem leszen.

Némelyek azt mondják, hogy úgy teremtett ez világ, hogy egy állapotból más állapotba menjen. S noha igaz ez, hogy ez világi országok nem örökké állandók és jó, ha ötszáz esztendőnek felette virágokban maradhatnak, mindazáltal ez ellen is azt mondja az Dániel próféta, hogy Isten az, az ki országot fundál és Isten az, aki elveszi az országot egy nemzetségtől és más nemzetségnek adja.³

Vagynak ezeknél gonoszbak, kik azt mondják, hogy Istennek semmi gondja ez világra nincsen, akárhova legyen. Ezek tagadván az Istennek gondjaviselését, tagadják az Istent is. De minekünk tudnunk kell ezt, hogy vagyon Isten, ki szorgalmatos gondot visel ez világra, bírja, igazgatja, tartja és táplálja. Mert nem olyan ő, mint az kómíves, ki megrakja az alkotványt és annakutána semmi gondja nincsen reája, ő ez világnak, azaz földnek és mennynek alkotványát megkészítette, melytől el nem távozott gondjaviselésével, hanem az mit teremtött, arra nagy gondja vagyon.

² Math. 10. [Máté 10 :
29—30.]

³ Dan. 2. [Dániel 2 :
21.]

Azért mondja Krisztus: Én és az én Atyám mostantul fogva mindörökké munkálkodunk.⁴ Miben? Nem új állatoknak teremtésében, mert fogyatkozás nélkül mindent megteremte hat napon, hanem munkálkodik az teremtett állatokrul való gondviselésben.⁵

Szent Pál is azt mondja, hogy Istenben élünk, Istenben mozgunk és Istenben vagyunk.⁶ És esmég azt mondja, őbenne állanak és ő általa mindenek.⁷

Annakokáért, hogy sok országok, királyok, nemzetségek fegyver alá adattak, és hogy az Magyarország is török birodalma alá adatott, nem történetből vagyon, sem azért, hogy ugyanilyen változó ez világnak dolga, avagy hogy Isten eltávozott volna ez világrul, hanem inkább mindezek az nagy és hatalmas Istentül vagynak, ki azt mondja az Ésaiásnál az Ő Szent Fiának: Valamely ország és nemzetség neked nem szolgál, el kell annak pusztulni.⁸ Melyről az Dávid király is azt mondja: Csókolgassátok az Istennek fiát, hogy az Istennek haragja fel ne gerjedjen és elvesszetek. Mert hamar felgerjed az ő haragja. Bódogok mindazok, kik őbenne bíznak.⁹ De erről bővebben kell szólnunk.

⁴ Ioan. 5. [János 5 : 17.]

⁵ Gen. 1. [I. Mózes 1.]

⁶ Acto. 17. [Csel. 17 : 28.]

⁷ Colos. 1. [Kolossé. 1 : 17.]

⁸ Esa. 60. [Ésaiás 60 : 12.]

⁹ Psal. 2. [Zsolt. 2 : 12.]

Nem szólok itt arról, miért vettetett az keresztényen Anyaszentegyház nyomoruság alá, mert az Istennek ugyan dekrétomja vagyon erről, hogy az választottak ne éljenek ez világi gyönyörőségben, hogy ez világ el ne ragadja őket,¹⁰ hanem hogy szenvedjenek, az keresztet Krisztus után hordozzák,¹¹ hogy az penitencia, az isteni félelem, az könyörgés napról napra nevedjék őbennek és ez mellett várják az örökséget, mely el nem vesz, meg nem hervad, meg sem fonnyad, hanem tartatik Istennél, Krisztussal az mennyországba,¹² mely megjelenik akkor, mikor Krisztus is megjelenik. Hanem arról szólok, micsoda oka vagyon ennek, hogy nagy sok országok, királyok, nemzetségek és az Magyarország is mind az fejedelmekkel egyetembe szerencsétlen.

Sokan egyenlő akarattól azt mondják, hogy az országnak jó szerencséje abban vagyon, ha az országban bölcs király vagyon, ha az királynak jó tanácsosi vagynak, ha ifjú tanácsoson nem jár, mint az Roboám, ha sok vitézlő szolgálói vagynak, kik az hadakozatban bölcssek, és ha egyenesség vagyon az országban.

Bizonyával penig, hogy bölcsen szólnak az kik ezt mondják. Mert az országnak nagy előmenetire vagyon az bölcs király. Nem is kell az királynak egy dolgot ugyan kívánni Isten-

¹⁰ Rom. 8. [Róma 8 :
1. skk.]

¹² 1. Pet. 1. [I. Péter
1 : 4—5.]

¹¹ Math. 10. [Máté 10 :
38.]

től, mint bölcseséget, mellyel az országot tudja bírni és igazgatni. Mint az Salamon király könyörög Istennek: Uram Isten, (úgymond) mostan engemet az Dávid helyébe, az én atyám helyébe, királlyá töttél. Én pedig kicsiny gyermek vagyok, nem tudom ez országot bírni és igazgatni. Az te néped penig, ki nek soksága számlálhatatlan, mind reám néz. Adj azért az te szolgáltnak engedelmes szívet, mely az Istennek intésének és vezérlésének engedjen, hogy tudjak különbséget tenni az jó és gonosz között. Mert ki bírhatja ezt az te népedet?^{12a} Az Isten meghallgatá könyörgését és azt mondá neki: Mivelhogy te ezt kívánád, és nem kívántál hosszú életet, sem gazdagságot, sem az te ellenségednek lelkeket, hanem kívántál bölcseséget: íme adtam neked bölcs és értelmes szívet, úgyannyira, hogy hozzád hasonlatos nem volt és nem leszen.

Azért az királynak nem kell az ő maga bölcseségére magát bízni, hanem az Istentől kérjen bölcseséget, hogy tudja az népet és az országot bírni és igazgatni.

Az jó tanácsosok is igen használnak az országnak, kiváltképpen ha az tanácsosok istenfélők. Mint Egyiptomban az fáraó tanácsosa az József, Saul királyé az Sámuel, Dávidé az Náthán, Joás királyé az jámbor Jójada pap, Nabukodonozoré és Czírusé az Dániel, ki ifjúságába vitetett vala Babilóniába.¹³

^{12a} 3. Reg. 3. [I. Kir. 3 : 7—9.]

¹³ Dan. 1. [Dániel 1 : 3. skk.]

Azért erre is gondja legyen az királynak, kíváltképpen, ha az király ifjú, hogy istenfélő tanácsosokat tartson. Az tanácsosok pedig ne legyenek ifjak, hanem vén emberek, kik sokat láttak, hallottak, olvastak, sok dolgokban forgottak, és sok dolgokban késértést vettek. Mert az király gyakorta szinte olyan kárt vall az ifjú tanácsval, mint az Roboám, ki mikor az vén emberek tanácsát nem fogadta volna, kik azt adják vala tanácsul, hogy az községhez kegyelmes legyen, hanem az ifjak tanácsát vötte volna be, kik azt mondják vala, hogy semmit ne kedvezzen, hanem ha Salamon ostorral ostorozta őket, ő skorpióval marassa.¹⁴ Az község meghasonlék, kettészakada az ország, csak két nemzetség marada Roboámmal, az több sokaság választá más királyt, az Hieroboamot [Jeroboámot].

Ezképpen olvassuk az históriákban, hogy sok ifjak az ő vakmerőségeknek miatta sok országokat hirtelen elvesztettek, és országnak nagy veszedelmet szereztek.

Az vitézlő népek is igen kellenek az országnak előmenetire. De ez nyilvánvaló dolog, hogy az vitézlő népek is csak eszközök, és annak felette az emberi segítség olyan, mint az [n]ádszál, kire ha az ember támaszkodik, elromol alatta.¹⁵

Erre is azért az fejedelemnek illik gondot viselni, hogy az mit ország jövedelméből

¹⁴ 3. Reg. 12. [I. Kir. 12 : 14.]

¹⁵ Esa. 36. [Esaías 36 : 6.]

győt [gyűjt], azzal ország ótalmára való vitélő népeket tartson, kik az ország mellett véreket ontsák. De megemlékezzék arrul, hogy az vitélő népek csak eszközök, és Isten az, az ki diadalmot ad az ellenségén, és hogy az Isten azt mieli egy által, az mit tíz által, és tíz által, az mit száz által. Mint az Jonathán mondja, mikor másodmagával az ellenség táborára menne: Nem nehéz, úgymond, Istennek vagy kevés által vagy sok által megszabadítani.¹⁶

Az népnek egyezsége is bizony felette igen kell, mind penig, hogy ő magokban az fejedelmek egyesek legyenek: mert az egyezés által az kicsiny dolgok megnevekednek, az visszavonás által penig az nagy dolgok is megkisebbednek. És miképpen az Anyaszentegyházban nem maradhat meg az tudományak igazsága, ha visszavonások lesznek az tudományban, és nincs jobb itt az tudományban való nevedésre az egyezségnél, azonképpen az ország meg nem maradhat, ha az nép között igényetlenség leszen. Mert mint az ördögnek nincs könnyebb bemeneteli az keresztyén Anyaszentegyháznak rontására, mint mikor az tagok sok különböző értelemben vagynak, azonképpen nincs az ellenségnek jobb alkalmazossága országnak megvételére, mint mikor az fő fő népek visszat vonsznak: Mint az Magyarország ezt megkésértette. De ezt Krisztus jobban megmondja, kinek beszéde örökké-

¹⁶ 1. Reg. 14. [I. Sám. 14 : 6.]

való igazság. Minden ország, úgymond, valamely meghasonlik magában, el kell annak veszni.¹⁷

Azért az fejedelemnek gondja legyen arra, hogy az népet egyezsége hajtsa, az visszavonókat és országnak békességének háborgatóit kiirtsa az országból, mint Salamonnak Dávid testamentomba hagyja, hogy megöletné Joábot és Sémeit. Az Tullus Hostilius római király dicséretes ebben, hogy az Metius Sufetiust az ő árultatásáért két szekér közé kötve, erős lovakkal kettészakasztatá.¹⁸

Az Alexander is az Bessust, ki az Dáriust megölte vala, két fiatal [fa] közé köttette és úgy szakasztatta ketté.¹⁹ Az király alatt való urak is megtanulják, hogy királyoknak engedelmesek legyenek, ne vonjanak mindjára kicsiny bosszúságért fegyvert az király ellen. Mert szent Pál azt mondja, hogy minden léleknek engedelmesnek kell lenni az fő vagy felső fejedelemnek és az ki az fejedelemnek áll ellene, Istennek áll ellene.²⁰

Hitekkel is nem kell játszaniok, mert az Istennek második és nyolcadik parancsolatja ellen vétkeznek, melyekben azt mondja az Isten: Istennek nevét hiába ne vegyed. Hamis tanu ne légy. És ez ilyeneknek magzatjok szerencsés ez világon nem leszen. Miképpen Pau-

¹⁷ Math. 12. [Máté 12 : 25.]

¹⁸ Livius lib. I. Deca. 9.

¹⁹ Plutarchus in vita Alex.

²⁰ Roma. 13. [Róma 13 : 1--2.]

sanas mondja, hogy az macedoniai Filöp király fiai azért estek sok nyomorúságba és szerencsétlenségbe, mert az atyjok állhatatlan volt fogadásában, ígéretiben és eskövésében.

Úgy szolgálják azért az fejedelmek az királyt, mint Isten képét. Nagy hívséggel penig, hogy akképen dicsekedhessék velök, mint Dárius király az Zopyrus nevő szolgájával. Mert az királynak mikor kezében egy pomagránát volna, monda, akarnám, ha énnekem ennyi Zopyrusom volna, mennyi mag ez almában vagyon.

Az Absolon az ő atyja ellen fegyvert foga; elveszté az Isten. Az Core, Dathan, Abyron [Kóré, Dáthán, Abirám], Mózes ellen támadának és az feld[b]e [földbe] elevenen elnyeletének. Az Amant [Hámánt] az Assuerus [Ahasvérus] király nagy magas akasztófára akasztatá, hogy ez ő népe között országában háborúságot akarna támasztatni. Mi es az mi nyomorult országunkban láttuk az Istennek rettenetes ítéletinek példáit egynéhány fejedelmeknek rettenetes veszedelmekben, kiket az Isten az ő állhatatlanságokért és színlésekért [színlelésekért], vagy képmutatásokért és fejedelem ellen való álnok titok tanácsokért megbüntetett.

Ez is kell az országnak megmaradására, hogy az királynak kincse legyen. De meglássa, hogy kincsébe ne bízzék, hogy úgy ne járjon, mint az gazdag Cresus [Krózus], kinek gazdagságának temérdöksége megmondhatatlan volt,

úgyannyira, hogy ez világon ugyan példabe-
szédbe jött, hogy Cresus gazdagságát mond-
juk annál lenni, akinek sok kincse vagyon.
Ez Cresus mutogatja vala az ő gazdagságát
egy bölcs embernek, kinek neve vala Solon és
kérdi vala, hogy ha vélné-e, hogy ha valahul ő
nálánál bódogb volna. Solon azt felelé, hogy
nem kell senkinek magát bódognak mondani
halálának előtte és hogy nincs oly bódog em-
ber, kit az gonosz szerencse meg nem erőtele-
nítet. Nem hívé ezt az Cresus, hanem hadat
támaszta Czírus ellen és rútol megvereték és
rontaték.

Noha bizon mindezek igazak és szüksége-
sek országnak és királyoknak megmaradá-
sokra és szerencsétlenségeknek eltávoztatá-
sára, mindazáltal más oka vagyon még mind
az jó, mind az gonosz szerencsének. Mert bá-
tor [ámbátor] bölcs legyen az király, de az
Isten megbolondíthatja őtet. Bátor jó taná-
csosi legyenek, de Isten elfordíthatja az ő ta-
nácsokat. Mint az Achitophelnek [Akhitófel-
nek]. Bátor erős és sok vitézi legyenek, de az
Isten megerőtelenítheti őket és igaz ugyan
diadalmot ad egy által, mint ezer által. Azért
lássuk meg ezt az Szentírásból.

Minekelőtte pedig az derék dologra men-
nénk, annakelőtte fundamentumnak vetjük
emez néhány mondást.

Első.

Valamely ország és nemzetség teneked nem szolgál, el kell annak veszni.

Másod.

Csókoljátok az Istennek fiát, hogy az ő haragja fel ne gerjedjen és elveszsetek. Mert hamar felgerjed az ő haragja. Bódogok, kik őbenne bíznak.

Harmad.

Ime, az Istennek szemei vagynak az bűnös országon, hogy elterölje [eltörölje] azt ez földről.

Negyedik.

Keressétek az Istennek országát és az ő igazságát és mindenenek megadatnak néktek.

Ötödik.

Bódogok, az kik hallgatják az Istennek ígését és megtartják azt.

Annakokáért az az ország szerencsés és annak az királynak vagyon előmeneti, az ki Istennek és az ő szent fiának, az Jézus Krisztusnak szolgál, ezt hallgatja, ezt csókolgatja, mint az szent Dávid int, ő mellé hódoli [ő mellette hódol]. Az ki keresi az Istennek országát, hallgatja az Istennek ígését, nem ragaszkodik idegen istenhez. Nem veti az ő bizodalját emberben és emberi cselekedetben, hanem csak az Jézus Krisztusban bízik. Ennek hajt térdet.

fejet, ezt féli, tisztöli és külső életét is rendeli az ő akaratja szerint, melyet az tíz parancsolatban kijelentett.

Viszontag országoknak és királyoknak szerencsétlenségek ettől vagyon. Mert az Istennek és az ő szent fiának nem szolgálnak, nem hallgatják azt. Nem keresik az Istennek országát, nem hallgatják és nem böcsölik az Istennek drága ígését, idegen istenben bíznak, nem abban, az ki az földet, mennyet teremtötte. Nem tisztelik, nem félik az igaz Istent és az ő életeket nem rendelik az Istennek parancsolata szerint, hanem az testnek kívánsága szerint járnak, kevélyek, telhetetlenek, kegyetlenek, prédálók, ártatlan vérnek ontói, szegényeknek nyomorgatói. Az szent Jeremiás pedig azt mondja, tudjad, ember, hogy keserő az Istent elhagyni és Istent nem félni. És esmét azt mondja: Mivelhogy elhagyták az én törvényemet, melyet adtam nékiek és nem hallgatták az én szómat és nem jártak abban, hanem az ő szíveknek kívánsága után jártak és idegen istent imádtak, annakokáért ime én irmet [ürmöt] adok ennetek és mérget innotok és elszélesztlek titeket az pogány népek közé, melyeket sem az ti atyátok, sem ti nem esmértetek, és bocsátok utánatok fegyvert, míg nem megemésztettek.

Azért az Isten azt mondja az királyrul: Mikor, úgymond, az király az ő székibe ülend, kezébe vegye az Isten könyvét és azt olvassa életének teljes rendiben és azt cselekedettel be-

töltse, ne hajoljon se jobb kézre, se bal kézre, hogy szerencsések legyenek az ő birodalmának és az ő fiának birodalmának napjai.²¹ Itt úgy mondja az Isten szerencsésnek a királynak birodalmát, ha az Istennek szent könyvét olvasandja és az szerint él. Ezt ez szokást most is jó volna megtartani minden országokban, hogy a királyt mikor koronázzák, az Bibliát kezébe adnák, hogy azt olvasná mindenkor és aszerint élne mind ő maga, mind pedig az népet az mellé hódoltatná. Nem azt mondom, hogy az király az Mózes ceremóniái vagy polgári törvényére kötelezze az országot, mert attul mi szabadosok vagyunk és szabad az fejedelemnek más rendtartást és törvényt rendelni, olyat, mely az Istennek tíz parancsolatjának ellene nincsen, hanem azt mondom, hogy az fejedelemnek meg kell tanulni az Bibliából az Istennek akaróját, melyet az tíz parancsolatban kijelentett, melyet az Bibliában megmagyaráztatott Mózessel és az több prófétákkal. És azt is eszébe kell az fejedelemnek venni, mimódon büntette az Isten az bűnösöket és mimódon jelenté meg haragját eleitől fogva az engedetlenekhez, irgalmasságát azokhoz, kik az ő parancsolatjának engedtek, hogy ő is eltávoztassa az Istennek haragját mind magátul, mind az egész országtul és Istennek kegyelmét nyerni mind magának, mind az községnek. De immár bizonyítjuk meg szentírás-

²¹ Deut. 17. [V. Mózes 17 : 18—20.]

beli históriákkal, hogy igaz legyen, az mit országnak és királyoknak szerencséjükről mondánk. Hozzuk penig például az zsidó országot és az zsidó fejedelmeket, mert az zsidó nemzetség szent nemzetség volt, melyet az Isten minden nemzetség közül magának választott vala, osztán régi nemzetség is. Krisztus is az nemzetségből vette az testét. Abban a nemzetségben az Isten gyakorta jelent meg és az szent Atyákkal beszéllett. Az próféták is abban az nemzetségben voltak, kiknek írásokra lelküinket is bízzuk és soha egy nemzetségben is nem tetszett meg ugyan az Istennek haragja és kegyelme, mint a zsidók közt.

ELSŐ PÉLDA AZ FEJEDELMEKRŐL, KIK VOLTAK MÓZESTŐL
FOGVA SAUL KIRÁLYIG.

Az Istennek népének első fejedelme Mózes [Mózes] vala negyven esztendeig. Ennek hadnagysága alatt jöve ki az Izráel Égyiptomból az Veres-tengeren, száraz lábbal. Fáraó penig minden népével az Veres-tengerbe vezett. Mert Istennek engedetlen vala. Mózes pedig Istenben bízik vala. Azért Isten hadakozik vala őérettek.²²

Az amaleknek királyát is megveré Mózes, ki felemelt kézzel imádkozik vala Istennek az

²² Exod. 14. [II. Mózes 14 : 14.]

hegynek tetején, és csak Istentől vár vala diadalmot.²³

Második hadnagy volt Józsué vitéz. Ennek is sok diadalmát mondja az Írás: Jordán vizén az népet száraz lábbal vitte által,²⁴ Jerikót csak kiáltással rontja meg, az ígéretnek földét megveszi.²⁵ Mert az kananeusok bálványt tisztelnek vala, az Józsué pedig az igaz Istent tiszteli vala, az népet is arra inti vala. Az ő parancsolatjában foglalatos vala és azt követi vala, mint az Isten neki meghagyta vala, ezt mondván: El ne távozzék az én törvényemnek könyve az te szádtul, hanem gondolkodjál abban éjjel és nappal, hogy megőrizzed és megtartsad azt. Azért adott az Isten neki diadalmat harmincegy királyon.²⁶

Józsuének halála után elfeledkezék az nép ez Istenről, ki őket Égyiptomból kihozta vala. Követének idegen isteneket, az pogány népeknek istenek[et] imádják vala; haragra indíták az Istent.²⁷ Azért adá őket az Mezopotámiának királya kezébe. Kezde az nép Istenhez kiáltani. Ada nekik fejedelmet, az Otonielt [Othonielt], ezáltal szabadítá meg Isten az népet, mert Istennek lelke vala ebben, mint az Írás mondja.²⁸

²³ Exod. 8. [II. Mózes 17 : 11.]

²⁴ Iosue. 3. 4. [Józsué 3., 4.]

²⁵ Iosue. 6. [Józsué 6.]

²⁶ Ios. 12. [Józsué 12.]

²⁷ Iud. 2. [Bírák 2.]

²⁸ Iud. 3. [Bírák 3 : 9—

10.]

Otonielnek halála után az nép bálványimádásra tére. Adá azért az Isten őket az moabiták kegyetlensége alá, tizennyolc esztendeig. Kiáltani kezdte az nép, feltámasztá az Isten nekik az Ehud nevű hadnagyot, ki az ő ellenségeknek királyát megöle és népét levágá.

Ennek halála után esmét bálványimádásra hajlanak, mert míg az fejedelmek éltenek, addig az népet isteni tiszteletre vezérlették, de mihelyt meghalnak vala, az nép ottan elhajol vala. Adá az Isten őket az Jábin, nevű király alá húsz esztendeig; ennek hadnagyát, Siserát egy asszonyi állat ölé meg, Jáhel, kinek sátorában bement vala, hogy elrejtezzék. Így szabadulának meg az kegyetlen fejedelemtől. Mert az Isten egy asszonyi állat által azt mieli gyakorta, az mit tíz ezer által. Mint az Judit által is cselekedék.²⁹

Ezután adja az Isten őket az midianiták kezébe, kik hét esztendeig bírták az zsidókat; megalázzák magokat és kiáltának Istenhez, kérvén segítséget a midianiták ellen; az Isten prófétát bocsáta hozzájuk és az által megfeddte őket, hogy elfeledkeztek volna órála és bálványt imádnának;³⁰ feltámasztá az Isten Ged[e]on vitézt, ki háromszáz magával, csak trombiták zengésével, üres palackoknak egybeverésével megvere százharmincnégyezer embert. Mert Istenben bízik vala, ki őneki jelt

²⁹ Iu. 4. [Bírák 4.]

³⁰ Iud. 6. [Bírák 6 : 1—10.]

adott vala, hogy megszabadítaná az népet az ő keze által.³¹

Mikor megholt volna Gedeon, az zsidók szolgálni kezdének az Baal istennek és szövetséget tőnek vele, hogy nekik istenek lenne és nem emlékezőnek meg az Istennek irgalmasságáról.³² Vala Gedeonnak egy fia, Abimélek, ez az uraságért az ő atyjafiait mind megöle, fejedelmé tövék őtet a sichimiták,³³ végre megutálák őtet az gyilkosságért, megöleték egy asszonyi állattul. Így álla Isten bosszút rajta az gyilkosságért, nem bírhatá az uraságot három esztendővel tovább.³⁴

Ezután csakhamar esmét az okádásra térének, az siriabelieknek, sidoniusoknak, moabitáknak, ammonitáknak bálványisteneket kezdék imádni, kikre az Isten megharagvék; ez adá őket az ammoniták és filiszteusok kezébe tizennyolc esztendeig. Ezek rabolják vala és pusztítják vala az országot, kik miá mikor igen megrontattak volna, kiáltanak az Istenhez, mondván: Vétkeztünk, mert elhagytuk az mi Istenünket, és szolgáltunk az Baal istennek. Kiknek monda az Isten: Tudjátok, hogy az égyiptombeliek, emoreusok, ammoniták, filiszteusok, sidoneusok, amálekiták és az kananeusok megrontottak vala titeket; kiáltatok hozzám, megszabadítalak, mindazáltal elhagytatok engemet, bálványt imádtatok. Azért

³¹ Iud. 7. [Bírák 7.]

³³ [Bírák 9 : 1—6.]

³² Iud. 8. [Bírák 8 :

³⁴ [Bírák 9 : 22. skk.]

többé titeket meg nem szabadítlak, híjátok elő az isteneket, az kiket választottatok, azok szabadítsanak meg titeket. Annál inkább kezdének kiáltani, mondván: Az mint akarod, úgy cselekedjél velünk, csak most szabadíts meg, és ezt mondván, elhányák az bálványokat.³⁵ Feltámasztá Isten az Jeftét, ezáltal szabadítá meg őket az Isten és megnyugóvának az rabságtul.³⁶

Esék az nép Isten haragjába esmég, kiket ada negyven esztendeig az filiszteusok kezébe. Feltámasztá az Isten az erős Samsomot [Sámson], ki húsz esztendeig lón az Isten népének hadnagya. Ez diadalmot veszen vala egyedől ezer emberen, mert Istenben bízik vala, ki neki erőt adott vala.³⁷

Utolsó hadnagyok volt az Éli; ez idejében elnyerték vala az filiszteusok az Istennek frigyládáját is, mert bálványt imádnak vala.³⁸

Mindenestől fogva voltak az zsidók hadnagyság alatt király nélkül háromszázkilencvenhat esztendeig. Ez időben az ország néha békességes volt, néha peniglen háborúságos. Míg az hadnagyok éltenek, addig az zsidók békességben voltak, mert az fejedelmek az igaz Istent tisztelték és félték. Az népet is nem hagyták elszakadni az igaz isteni tisztelet mellől. Mihelyt penig az fejedelmek megholtak, ottan

³⁵ Iud. 10. [Bírák 10 : 6—16.]

³⁶ Iud. 11. [Bírák 11.]

³⁷ Iud. 13. [Bírák 13., 14., 15.]

³⁸ 1. Sa. 4. [I. Sám. 4.]

bálványimádásra tértek. Azért az Isten őket gyakorta adta kegyetlen ellenség kezében, kiknek kegyetlenségeket mikor nem szenvedhetnék, felkiáltottak az Istenhöz, az Isten fejedelmet adott nekik, de annak halála után esmét bálványt imádtak.

Csudálkozhatnék az ember ez nagy állhatatlanságon, mely az zsidókban volt. De ha meggondoljuk az embernek mivoltát, nem csuda ez. Mert az ember az Isten nélkül és az ő ígéje nélkül csak merő setéség, az Isten csak az, ki az embert megvilágosítja az ő ígéje által. Mikor penig az Isten az fejedelmeket elveszi vala, két jótul fosztja vala meg őket, testitől és lelkitől. Mert az hadnagyok oltalmazták őket testben is és az Istennek útára is vezérlették az népet. Mert az próféták nem valának még olyan bőven, mint azután az királyok idejében. Így szokott az Isten cselekedni. Az hálaadatlanságért elveszi az jó fejedelmet, elveszi az jó tanítókat, egyetembe fegyvert bocsát reánk. Akkor kezdünk osztán óhajtani, látván az mi kárunkat, akkor kezdünk Istenhez kiáltani. Mert az ember jó szerencsájének idején elfualkodik, elfeledkezik Istenről, az gonosz szerencsénk idején osztán óhajt Istenhez. De az Isten nem tér ez ilyenekhez, mígnem teljes szívök szerint Istenhez térnek, mint ő maga mondja: Térjetez én hozzám teljes szívetek szerint és metéljétez az ti sziveiteket és nem ruháitokat, és térjetez az ti Uratokhoz, Istenetekhez, mert kegyelmes és irgalmas.

MÁSODIK PÉLDA AZ
királyokrul, kik voltak Sámuel-
től fogva mind az babi-
lóniabeli fogságig.³⁹

Az hadnagyokrul való históriák igen nyilvánvalók, melyekből megtetszik, az országra és fejedelmeknek szerencséjük és szerencsétlenségek honnat legyen. De még ezeknél nyilvánban valókat hozok az királyoknak históriájokból.

Az Éli papnak utána lőn fejedelem és próféta az Sámuel. Ez azt mondja vala az népnek: Ha teljes szívetek szerint megtértek, és elhagyjátok az bálványokat és az ti szíveteket Istenhez készítitek és csak őneki szolgáltok, megszabadít titeket. Megtérének az zsidók és megszabadulának az filiszteusoktól.⁴⁰

Annakutána kére az nép az Istentől királyt: ada az Isten, az Sault.⁴¹ Ennek azt mondá az Sámuel: Ha az Istent félitek és szolgáltok neki és hallgatjátok az ő szavát, meg sem haragítjátok őtet, szerencsések lesztek, ha pedig az Istennek szavát nem hallgatjátok, az Istennek haragja leszen rajtatok.⁴²

Saulnak Isten megparancsolá, hogy az amálekítákra menjen, levágja mind őket, ne kedvezzen se embernek, se baromnak, se király-

³⁹ 2. Exemplum ex historijs Regum.

⁴⁰ 1. Sam. 7. [I. Sám. 7 : 3—4.]

⁴¹ 1. Sam. 8. [I. Sám. 8.]

⁴² 1. Sam. 12. [I. Sám. 12 : 14—15.]

nak, se házanépének. Saul kedveze az királynak és az barmoknak kövérinek, nem cselekedék az Istennek kedve szerint. Azért azt mondá az Isten nekie Sámuel által: Nem löttél engedelmes az én szómnak, azért elvetlek téged, hogy ne légy király. Eltávozóék azért az Isten lelke Saultul és elvesze rettenetesen az hadban minden népével és fiaival.⁴³

Ez Saul felette igen szerencsétlen lón, az ország is ő miatta ellenségtől megrontaték. Mert az király az Istennek beszéde szerint nem cselekedék, az Istent nem féli vala, nem tiszteli vala, az népet is nem vezérlé isteni félelemre. Az Sámuel is nem böcsölé. Az Istennek papjait levágatá, ördögtől kérd vala jövődőt. Dávidot is el akarja vala veszteni, kire felette igen irigykedik vala.

Dávid lón király Saul után. Ennek sok diadalmi vagynak az Szentírásban. De az többi között nevezetes az nagy Góliáttal való viadalma. Kivel mikor szembe menne, azt mondja vala: Az hatalmas Isten, ki engemet megszabadított az orozlán torkából, megszabadít az Góliáttul is. Az Góliátnak penig azt mondja vala: Te én reám jössz fegyverrel, kopjával és pajzssal, én penig megyek az hatalmas Istennek nevébe te reád, és ád az Isten tégedet én kezembe, megverlek téged, az te fejedet elveszem és adom az te testedet az égi madaraknak és vadaknak, hogy tudja mind ez egész

⁴³ 1. Sam. 15. [1. Sám. 15.]

föld, hogy Isten lakik az Izráel népe között, és hogy nem fegyverrel, sem kopjában szabadít meg az Isten, mert ő Isten, mert ő hada ez, és ad titeket mi kezőnkbe.

S noha Dávid bűnbe esék, mikor megöleté Uriást és feleségével gonoszul éle és mikor az népet megszámláltatta volna és ezzel az országot nagy háborúba hozá, mert Absolon kiűzé őtet országból,⁴⁴ és az népnek megszámlálásért sokat levágata az Isten az népben, mindazáltal penitenciát tartá, megsiratá bűnét, melyben esett vala az testnek erőtlenségének és gyarlóságának miatta, mint az választottak gyakorta szoktak esni.⁴⁵ Azért teljes életinek rendiben hadakozásában jó szerencsés volt. Az ország is megnyugovék ő idejében, mert Istennek kedvek szerint való szolgája vala, és neki csak az Istennek ígéje volt vezére,⁴⁶ mint ő maga mondta, mert tudta, hogy azok bódogok, az kik az hitetleneknek útokban nem járnak, hanem az Isten törvényében foglalatosok éjjel és nappal.⁴⁷

Az Salamon is, az Dávidnak fia, felette jó-szerencsés és bódogságos lőn, míg az ő atyjának, Dávidnak útát követé. De mihelyt az pogány asszonyi állatok az ő szivét az igaz Isten mellől bálványimádásra hajták, azonnal azt

⁴⁴ 2. Reg. 15. [II. Sám. 15.]

⁴⁵ 2. Reg. 12. Psal. 50
Psal. 6. [II. Sám. 12 : 13.
skk., Zsolt. 51., Zsolt. 6.]

⁴⁶ Psalm. 119. [Zsolt. 119 : 133.]

⁴⁷ Psal. 1. [Zsolt. 1 : 1—2.]

mondá az Isten neki: Mivelhogy meg nem őrizted az én beszédemet, annakokáért ketté hasítom az te országodat és adom az te szolgádnak.⁴⁸

Roboám alatt kettészakada az ország, az tíz nemzetség hajla Jeroboámhoz, az két nemzetség Roboámhoz.⁴⁹ Ez ideiben az zsidó nemzetség bálványimádásra hajla; kezdének sok oltárokat az bálványoknak mindenótt rakatni, reájok hozá az Isten Égyiptomnak királyát, ki az templumnak és Salamonnak minden kincsét elvivé.⁵⁰

Abija, az Roboám fia, hadakozik vala az Jeroboám királlyal, ki felette igen bálványimádó király vala. Az Isten ada Abijának nagy diadalmot, mert csak az egy Istenben bízik vala, az Izráelben, megöle és megsebesíte úgy mint ötszázezert.

Ez után király lón az Asa, és Isten kedve szerint jár vala, az bálványoktól megtisztítá az országot, az községet is inté, hogy Istent keresnék. Megveré az Égyiptusnak királyának seregét, melyben tízszázezer ember vala és mikor szembeszállana vele, így imádkozik vala: Uram Isten, ninesen te előtted semmi különbség vagy kevés, vagy sok által venni diadalmot. Segélj meg minket mi Istenünk, mert az te

⁴⁸ 3. Reg. 11. [I. Kir. 11 : 11.]

⁵⁰ 3. Reg. 14. [I. Kir. 14 : 22—26.]

⁴⁹ 3. Reg. 12. [I. Kir. 12.]

szent nevedbe bízván jöttök [jöttünk] ez sokaság ellen.⁵¹ Akkor azt mondá az Azáriás próféta: Ha az Istent keresitek, megtaláljátok. Ha pedig elhagyjátok őtet, ő is elhagy titeket.⁵² Az király is azt mondá azért: Valaki nem keresendi az Izraelnek Istenét, meghaljon kicseny-től fogva nagyiglan, mind férfiú, mind asszonyi állat. Megkeresék az Istent, és Isten békességet ada az országban. Végre az Isten reá haragvék, hogy pogány királytul kére segítséget az Izrael királyi ellen és emberhez, nem Istenhez bíznék. Azért azt mondá az próféta neki: Az Istennek szemei látják mind az egész földet és ad az Isten erőt azoknak, akik őbenne teljes szívvel bíznak. Azért te király bolondul cselekedtél.⁵³

Annakokáért az király meglássa, hogy az országot megtisztítsa bálványtul istenfelő legyen. Az községet is arra intse, ha ellenséggel vinni kell, az Isten nevébe gyűtsön sereget, ő nevébe ütközzék az pogánnyal, bátor csak kevés vitézekkel az Isten diadalmot áll, mert bizony nem nehéz az Istennek kevéssel sok ellen-ségen diadalmot venni. És mint az szent Péter mondja, hogy Istennél egy nap olyan, mint ezer esztendő és ezer esztendő, mint egy nap,⁵⁴ azonképpen mondhatjuk, hogy Istennél az hadban olyan az egy ember, mint az ezer és az ezer, mint az egy.

⁵¹ 2. Paral. 14. [II. Krón. 14 : 11.]

⁵² 15. [II. Krón. 15 : 2.]

⁵³ 2. Paral. 16. [II. Krón. 16 : 9.]

⁵⁴ 2. Pet. 3. [II. Péter 3 : 8.]

Azután leszen király az Jósafát.⁵⁵ Ez igen jámbor istenfélő király volt, nem bízott az bálványokban, hanem az egy élő Istenben, jámbor és igaz bírákat rendele az nép között és inté őket, hogy igazságot szolgáltassanak.⁵⁶ Ez ellen felgyűlnek az ammoniták és moábiták nagy erővel, akkor az Jósafát így könyörge: Mibenünk nincsen annyi erő, hogy ez sokaságnak ellene állhatnánk, de mikor nem tudjuk, mit kelljen tennünk, az mi szemeinket, Uristen, reád figgesztjük.⁵⁷ Meghallgatá Isten és daldalmot ada neki.

Lón király Jósafát után az Joroan [Jórám]; ez az bálványimadásba bemerőlt vala; követé az Akháb útát.⁵⁸ Azért azt mondá neki az Illyés próféta: Mivelhogy nem követted az Jósafát királyt, az te atyádat, hanem az Akháb-ot és bálványimadásra hajtád az zsidóságot, azért ime az Isten megver téged mind feleségestől, gyermekestől, marhástul, népestől, te penig megbetegülsz hasfájással, mindaddig, mígnem kijöjjön mind az te beled.⁵⁹ Igyen történék, mert Isten az filiszteusokat reá hozá, kik által megrontá az országot és az királynak minden házanépét. Ő magának az béli kijöve és meghala.

⁵⁵ 2. Par. 17. [II. Krón. 17 : 1.]

⁵⁶ 2. Par. 19. [II. Krón. 19.]

⁵⁷ 2. Par. 20. [II. Krón. 20 : 12.]

⁵⁸ 2. Par. 21. [II. Krón. 21.]

⁵⁹ [II. Krón. 21 : 12—15.]

Utána lőn király az Ochozias [Akházia]. Ez is bálványimádó vala, azért szerencsétlen lőn, mert az Jéhu király megöle őtet.

Azután lőn király az Joás, kit az Jójada pap felesége elrejtett vala, mikor az Athália, az Jórám felesége, az Ochozias [Akházia] fiait megölte volna, hogy ő maga asszonykodnék.⁶⁰ Azt az Joást királlyá tőtte vala az jámbor Jójada pap, és míg Jójada pap éle, addig Joás istenfélő lőn.⁶¹ De mihelyt ő meghala, ottan elhajla az király bálványimadásra mind az népel egybe. Kiket mikor Zakariás pap feddene, megöleték és kövezteték. Azért adá az Isten az népet és az királynak minden tanácsosít, kik az királynak szívét elhajtották vala, az siriabelieknek kezébe és megemésztetének, mert elhagyták vala az ő Urokat, Isteneket. Az királyt is nagy gyalázattal illeték.⁶²

Azután leszen király az Amásia. Ennek ada az Isten nagy diadalmot ellenségén, végre bálványimadásra tére, ki mikor az prófétátul feddetnék, megcsúfolá az prófétát. Azért adá őtet Isten az Izrael király kezébe, ki az királynak minden kincsét elvivé, Jeruzsálemnek falait megrontatá.⁶³

Ozias [Uzziás], az Amásia király fia leszen király az atyja halála után. Ez is míg Istentől figge, jó szerencsés lőn. De mihelyt az ő tisz-

⁶⁰ 4. Reg. 11. [II. Kir. 11 : 1—3.]

⁶¹ II. Paral. 23. [II. Krón. 23.]

⁶² 2. Paral. 24. [II. Krón. 24 : 17. skk.]

⁶³ 2. Par. 25. [II. Krón. 25.]

tiből kihágván, az papok tisztibe hága, megvereték francuval.⁶⁴

Joathan [Jótám] királyrul is azt mondja az Irás, hogy szerencsés volt, mert azt mielte, az mi Istennél kedves volt.⁶⁵

Acasz [Akház] király, Joathannak [Jótámnak] fia, felette igen bálványimádó vala. Azért adá Isten őtet az siriabeliek kezébe és az izráeliták kezébe, kik levágának egy nap az Júdában százhuszezert, hogy elhagyták volna az ő Urokat, Isteneket. Rabot vének [vivének] el férfiakat, asszonyi állatokat, leányokat, gyermekeket, kétszázezeret és nagy sok gazdagságot; folyamék [folyamodék] Akház az assirii királyhoz, nem Istenhez, de semmit nem használá véle.⁶⁶

Feltámada ezután az Ezékiás király, ki az községnek így szól vala: Az mi atyáink vétkeztenek volt, elhagyták volt az igaz Istent, azért adta őket ellenség kezébe, mi tegyünk szövetséget az Istennel és eltávozik haragja tőlünk.⁶⁷

Aldozatokat szerez Istennek. Annak felette levél által inti az egész országot, hogy megtérjenek Istenhez és az Isten megszabadítja őket és azt mondja vala, kegyes és kegyelmes az mi Istenünk és nem fordítja el az ő orcáját, ha megtérünk, megkegyelmez mindazoknak, az kik őtet teljes szívből keresik és nem tulajdo-

⁶⁴ 2. Par. 26. [II. Krón. 26.]

⁶⁵ 2. Par. 27. [II. Krón. 27.]

⁶⁶ 2. Par. 28. [II. Krón. 28.]

⁶⁷ 2. Par. 29. [II. Krón. 29 : 6—10.]

nítja az bünt nekik.⁶⁸ Az bálványokat elrontatja mindenütt, az igaz isteni tiszteletet helyére állatja [állítja].⁶⁹

Az Sennacherib [Sénakhérib] király eljő Babilóniából nagy erővel, berekesztik az királyt Jeruzsálembe Ésaiás prófétával együtt. Akkor az király így szól vala: Ne féljetek az assiriabeliektől, mert ővelek emberi erő vagyok, mivelünk az Isten, ki miértünk hadakozik.⁷⁰ Elbocsátá Isten egy angyalát, ki levága az assiriabeliekben száznyolcvanötezer embert és megszabadulának.

Manasse, az ő fia, bálványimádó vala; az mely bálványt az ő atyja elrontatott vala, ő megépítette vala. Adá Isten őtet az babilóniabeliek kezébe, kik őtet fogva elvivék és az tömlöcbe veték. Ott keservesen megsiratá bűnét, Istenhez tére, Isten megszabadítá őtet, országában újonnan királyává tevé; azután az népet Isten mellé hajtá.⁷¹

Amont, az Manassenek fiát az önnen szolgái ölék meg, és szerencsétlen lön. Mert felette bálványimádó vala.⁷²

Jósiás király Istennek kedve szerint cselekedék; követé az Dávidnak útát, nem hajla sem jobb, sem bal kézre, az várost és mind az

⁶⁸ 2. Par. 30. [II. Krón. 30 : 9, 19.]

⁶⁹ [II. Krón. 31 : 1, 2. skk.]

⁷⁰ 2. Par. 31. [II. Krón. 32 : 7—8.]

⁷¹ 2. Par. 33. [II. Krón. 33 : 1—20.]

⁷² 2. Par. 33. [II. Krón. 33 : 21—25.]

országot megtisztítá bálványtul. Ez idejében találá meg Helcias [Hilkia] pap az Istennek könyvét az templomban, mely sok időtől fogva elrejtetett vala. Azt elolvastatja az község előtt és inti az népet isteni félelemre.⁷³

S noha az hadban vesze ez jámbor király, mikor ok nélkül az égyiptombeli király ellen támadott volna, mindazáltal Istennek kedves vala. Azért siratá őtet Jeremiás sok ideig és mind az község.⁷⁴ Erről azt mondja az Irás, hogy nem volt őhöz hasonló ő előtte, ki Istenhez tért volna teljes szíve szerint, azután is nem volt.⁷⁵

Az Joákház királyt adá Isten az égyiptombeli király kezébe.⁷⁶

Azután lőn király Joákim. Ez időben eljőve az Nabukodonozor és elvivé az templomnak minden gazdagságát.⁷⁷ Az királyt is elviszi, megöleti és barom módra temettetik, az mint Jeremiás mondta vala.⁷⁸

Jekóniás király is szerencsétlen lőn, mert mind feleségestől, gyermekestől elvitették babilóniabeli fogságba, mind az fő fő népekkel egybe.⁷⁹

⁷³ 2. Par. 34. [II. Krón. 34 : 1—21.]

⁷⁴ 2. Par. 35. [II. Krón. 35 : 20—27.]

⁷⁵ 4. Reg. 23. [II. Kir. 23—25.]

⁷⁶ 2. Par. 36. [II. Krón. 36 : 5.]

⁷⁷ 2. Par. 36. 4. Reg. 23., 24. [II. Krón. 36 : 6—7., II. Kir. 23., 24.]

⁷⁸ Hiere. 22. [Jeremiás 22 : 19.]

⁷⁹ 4. Reg. 24. [II. Kir. 24 : 15—16.]

Sédékiás király lőn utolsó király; ez ideiben eljőve esmég a babilóniabeli király, ki az várast mindenestől fogva többől elrontatá és égetteté mind az templommal egybe.⁸⁰ Az király fiait levágotá, az királynak ő magának szemét kitolatá és mind az egész zsidósággal fogóságba, Babilóniába vivé.⁸¹

Ha immár mind megszámllalod az Júdeának királyoknak esztendeit, Saultól fogva mind az fogságig többet teszen ötszáz esztendónél. Ez időben az Júda országának némely király mind az községgel egyetembe jószerencsések voltak. Némelyek peniglen igen szerencsétlenek voltak. Az Dávid, Jósafát, Asa, Ezékiás, Jósiás ideiben az ország békességes volt, mert az királyok hadakozásokban mindenkor diadalmot vöttek. Az Saul, Akház, Joákim, Jekóniás, Sédékiás idejében az ország nyughatatlan volt az pogány ellenségtől, az királyok is szerencsétlenek voltak.

Az királyoknak, és országnak békessége és jószerencséje, az mint az históriák jelentik, ettől volt. Mert az királyok istenfélők voltak, mint az Dávid, Jósafát, Ezékiás, Jósiás. Az községet is isteni félelemre vezérlették.

[Az háborúságnak és szerencsétlenségnek kéváltképpen való oka volt az bálványimádás. Mert mind az király, mind az község bálványt imádtanak.]

⁸⁰ 4. Reg. 25. 2. Par.
36. [II. Kir. 25., II. Krón.
36 : 11—21.]

⁸¹ Hiere. 39. [Jeremiás
39 : 6—9.]

HARMADIK PÉLDA
 az Izráelnek országának
 királyirul.

Az mint oda fel megmondók, nem veszünk másonnat példát, hanem a Zsidóországrul és annak királyirul. Az zsidóknak penig birodalmok vagy fejedelemségek három rendben volt Mózesztől fogva az babilóniaibeli fogságig.

Az első volt Mózesztől fogva az Saul királynak birodalmáig.

Az másik volt Saultul fogva az Sédékiásig.

Az harmadik volt Jeroboámtul fogva Ose [Hóseás] királyig. Az két első rendbeli fejedelmek szerencséjéről és szerencsétlenségekről, mind penig ő idejekben az ország menemő békeességben vagy háborúságban volt, szóltunk. Mostan immár szóltunk az harmadik rendről, azaz az Izráel birodalmának királyirul, melyből jobban megtetszik, hogy nem mint az felső példákból, hogy az Isten az országot és az királyokat az bálványimádásért megrontja és elveszti.

Jeroboám volt az első király Izráelben. Ez ada okot nagy bálványimadásra. Mert öntete két barom képet, hogy az Izráel azt imádná. Az egyiket felemelteté Béthel nevő városban, az másikat Dán nevő városban. Megátkozá az proféta az bálvány oltárat, de semmit azzal nem gondola az király.⁸²

⁸² 3. Reg. 13. [I. Kir. 13.]

Azért azt mondá az Isten nekie: Választalak téged az nép közül, és tőlek tégedet fejedelemmé az én népemen; kettéhasítám az Dávidnak országát és adtam azt neked; nem lől olyan, mint az én szolgám, az Dávid, ki az én parancsolatomat megtartotta és követett engem szíve szerint, hanem gonoszbul cselekedél minden királyoknál, bálványt öntél magadnak Isten helyébe, hogy engem haragra indítanál. Engemet elhagytál. Azért íme én veszedelmet hozok az Jeroboám házára és Jeroboámnak még ebét is megöletem, kicsenytől fogva nagyig mindent levágatok. Az kik az városban halnak meg az ő háza népe közül, azokat az ebek eszik meg. Az kik pedig az mezőn halnak meg, az égi madarak eszik meg azokat.⁸³

Noha azért Jeroboám békével hala meg, mindazáltal háza népén nagy szerencsétlenség esék. Mert az ő fiai és minden háza népe egyiglen mind levágattatának az ő bűneiért.⁸⁴

Baása király követé Jeroboámot az bálványimádásban. Azért az Isten szinte azonképpen fenyegeté meg őtet Jéhu próféta által, mint Jeroboámot; és az ő háza népe is szinte úgyan jára. Mert ő utána király lőn Ela; ezt megölé Zambu [Zimri]. Ki mindenestől fogva eltörlé Baása királynak nemzetségét. Az Zambu [Zimri] ellen az nép királlyá tevé az Omrit és reá szálla Zambura [Zimrire]. Az várast, mely-

⁸³ 3. Reg. 14. [I. Kir. 14 : 7—11.]

⁸⁴ 3. Reg. 15. [I. Kir. 15.]

ben lakik vala [megszállá] és mikor látná [Zimri], hogy meg nem maradhatna Omri ellen, ő maga fejére gyútá magának az házát, ott vesze és ége az ő bálványimádásáért.⁸⁵

Akháb lön király Omri után és az bálványimádással minden királyoknál inkább boszontá az Istent, mind feleségével egybe, az Jézabellel. Annakokáért felette igen szerencsétlen lön, mert feleségének testé[t] mindenestől fogva az ebek övék meg, ő maga is az hadban megsebesédék és az ebek nyalák vérét.

Ochosias [Akházia] is, az Akháb fia, felette igen bálványimádó vala, betegségében is az Belzebubtul kérdett vala tanácsot. Az ő ebéllő házából nyakkal esék le és meghala.⁸⁶

Jórám is, az Akhábnek fia (mert Ochosiának [Akháziának] nem maradt vala fia), követé Jeroboámot és az ő gonoszságát, noha az Baal istennek bálványit nem tisztelé. Azért Isten az Jéhut királya keneté ellene. Ennek azt mondá az Isten: Ime én téged királya töttelek, te veszted és töröd el az Akhábnek háza népét. Mert én bosszút állok az én prófétáimnak és szolgálóimnak vérekért az Jézabelen, elvesztem Akhábnek minden háza népét és akképpen, cselekedem vele, mint Jeroboámmal és Baása királlyal. Azért megölé Jéhu Jórámot és az Jézabelt az palotából nyakkal vetteté alá, az ebek övék meg testét, csak feje kaponyáját

⁸⁵ 3. Reg. 16. [I. Kir. 16.]

⁸⁶ 3. Reg. 21. & 22. [I. Kir. 21., 22.]

és az keze és lába fejét találák. Így vesze az bálványimádó királyné asszony.⁸⁷ Akhábnak hetven fiait, szolgálait és az Baal papjait mind levágotá. Az Baal templomát elrontatá és helyén árnyékszéket csináltata.

S noha az Jéhu elrontá az Akhábnak háza népét, mindazáltal az Jeroboámnál nem lón jobb semmivel. De hogy az Isten parancsolatja szerint az bálványimádó Akháb nemzetségét megrontotta volna, azt igéré Isten neki, hogy negyed nemzetségig ülnek az ő fiai az Izráelnek birodalmának székiben.⁸⁸

Azért Joákház, Joás, Jeroboám, 2. Zakariás, noha bálványimádók valának, mindazáltal szerencsések lőnek, mert ezt Isten igérete vala Jéhu királynak.⁸⁹

Utolsó király lón Osee [Hóseás]. Ez is bálványimádó vala. Azért Isten nem szenvedheté tovább az bálványimádást, hanem az babilóniabeli Salmanassár királyt reá hozá az országra, ezzel mind az egész országot rabságba viteté és az földet idegen nemzetséggel szállítá meg.⁹⁰

Az Izráel országa többig állott harmadfél-száz esztendőnél, de mondhatatlan igen szerencsételen lón az ország, mind penig az királyok. Mert Jeroboámtul fogva mind az utolsó ki-

⁸⁷ 4. Reg. 9. [II. Kir. 9.]

⁸⁸ 4. Reg. 10. [II. Kir. 10.]

⁸⁹ 4. Reg. 10. 13. 14. [II. Kir. 10., 13., 14.]

⁹⁰ 4. Reg. 17. [II. Kir. 17.]

rályig egy is nem találtaték az Királyokban istenfélő, hanem inkább mind bálványimádók lőnek, nem fogadák az szent Illyésnek, Elizeusnak, Jónásnak és az több szent prófétának intéseket és tanításokat, hanem az Baal papjait követék; nem gondolák meg az Istennek jótéteményét, melyet mielt vala velek, mikor őket Égyiptomból kihozá. Azért az Isten nagy szerencsétlenség alá adá mind az királyokat, mind pedig az egész országot.

Mert az Isten nem úgy adta vala nekiek az Kanaánnak országát, hogy mindörökké ugyan övék legyen, akár mint és akár hogy éljenek, hanem hogy azt az egy igaz Istent féljék, tiszteljék, az ki őket Égyiptomból kihozta, idegen istenhez ne hajoljanak és hogy teljes szívek szerint Istenhez térjenek. Mint az első parancsolatban is inté őket, ezt mondván: Én vagyok, ki kihoztalak tégedet Égyiptomból, ne legyenek teneked több istenid én nálamnál. Ne csinálj magadnak faragott képeket, se azoknak az állatoknak, melyek az égen vagynak hasonlatosságára, se azoknak, melyek az földön, se azoknak, melyek az vízben.⁹¹

⁹¹ Exod. 20. [II. Mózes 20 : 2—4.]

„AZ SZÖVETSEGEK-
ről, melyekkel az Isten az
zsidóknak adta vala az
Kanaán földét.

Ha az én beszédemet hallgatjátok és szövetségemet megőrizitek, lesztek nekem választott népeim minden népek közül.⁹²

Ha az én szómat hallgatandod és azokat cselekeded, melyeket parancsolok, az te ellenségednek én is ellensége leszek és boszút állok azokon, kik téged háborgatnak.⁹³

Ha az én parancsolatimba jártok, félelem nélkül lakotok az ti földetekben. Adok békeséget az ti határitokban, elalosztok és senki fel nem rezzent, az ellenségnek fegyvere által nem megyen az ti határitokon, üzitek az ti ellenségteket és ti elöttetek leomolnak, ti közöletek öten üznek százat az ellenségben és százan ezert. Hogyha pedig az én parancsolatimba nem jártok, megverlek titeket, az ellenség előtt leestek, azok alá adattok, futtok akkor is, mikor nem üznek, fegyvert hozok reátok, ha pedig várasba szaladtok, bocsátok rátok döghalált, várastokat és lakóhelyeteket elpusztítom úgyannyira, hogy csudálkozzanak rajta az ellenségek; elosztlak titeket idegen nép közé, oda is fegyvert bocsátok utánatok. Az kik megmaradnak, azoknak félelmet adok szívekbe, hogy az fának levelének zörgése előtt

⁹² Exod. 19. [II. Mózes
19 : 5.]

⁹³ Exod. 23. [II. Mózes
23 : 22.]

fussanak, mint egy fegyver előtt, senki ti közöletek az ellenségnek ellene nem mer állani.⁹⁴

Azt mondja Mózes: Ha szüledetek fiaikat és unokákat és lakozandókat az földön és elcsalattatván csinálándótok magatoknak valami faragott képet, hogy az Istent haragra indítjátok, bizonyosságul hívom ma az eget és az földet, hogy hamar elvesztek az földről, melyet az Isten ad nektek, nem laktok ott sok ideig, hanem eltörül titeket az Isten.⁹⁵

Az ti Uratok, Istentek íme beviszen titeket jó földre, folyóvizeknek és kifolyó kutaknak földére, jó búzának és szőlőnek földére, holott minden szükség nélkül lakhatol. Meglássad azért, hogy el ne feledkezzél, az te Uradrul és Istenedről és az ő parancsolatit hátra ne veszed. Hogyha pedig elfeledkezendel az te Uradrul, Istenedről és idegen isteneket kezdesz követni és tisztelni, íme mostan megmondom teneked, hogy mindenestől fogva el kell veszed.⁹⁶

Izráel, mit kíván az te Urad, Istened tetőled egyebet, hanem, hogy féljed az te Uradat és járj az ő útiban és szeressed őtet és szolgálj neki teljes szíveddel és erőddel, hogy jó szerencsés légy.⁹⁷

Őriztétek meg azokat, melyeket az Isten nektek parancsolt, ne hajoljatok se jobb kézre,

⁹⁴ Levit. 26. [III. Mózes
26 : 3. skk.]

⁹⁵ Deut. 4. [V. Mózes
4 : 25--26.]

⁹⁶ Deut. 8. [V. Mózes
8 : 7. skk.]

⁹⁷ Deut. 10. [V. Mózes
10 : 12.]

se bal kézre, hogy sok ideig lakhassál az te földedben.⁹⁸

Adok ti előtökbe átkot és áldomást [áldást]. Áldomást [áldást] úgy, ha engedtek az ti Uratoknak, Isteneteknek parancsolatjának. Átkozottak, ha nem engedtek az Istennek szavának és ha eltávoztok az útrul, melyet előtökbe adott.⁹⁹

Ha az Istennek szavát nem hallgatod és meg nem őrized, hoz az Isten tereád ellenséget, messze földről nagy sebességgel, kinek nyelvén nem tudsz, kevély nemzetség és kegyetlen. Ki az vén embert nem tiszteli, az kicseny gyermekben is nem könyörül, az te barmaidat, gabonádat megemészti és minden erős várasídat megrontja, melyekhez bízol vala.¹⁰⁰

Ha az én parancsolatimban nem jártok, ha nem bálvány istennek szolgáltok, azt miélem ez földdel, az mit Sodomával és Gomoráival. És azt kérdik minden népek, miért művelte ezt az Isten ez földnek? És azt felelik: Mert elhagyták az Istennek parancsolatját és szövetségét, melyet tött övelek, mikor őket kihozná Égyiptomból és szolgáltanak idegen istennek és imádtak oly isteneket, kiket nem tudtak, sem esmértek.¹⁰¹

Ezekből ez szövetségekből megtetszik, mi csoda okkal adta volt az Isten az zsidóknak az

⁹⁸ Deut. 5. [V. Mózes
5 : 32—33.]

⁹⁹ Deut. 11. [V. Mózes
11 : 26—28.]

¹⁰⁰ Deut. 28. [V. Mózes
28 : 15. skk.]

¹⁰¹ Deut. 29. [V. Mózes
29 : 24—26.]

Kanaán országát, tudniillik, hogyha az ő parancsolatiban járnak, attul el nem szakadnak, bálványt nem imádnak, hát övék leszen az ország és megtartja őket. Hogyha pedig ő ellene bálványt imádnak, hát elveszi tőlök az országot és őmagokat is mind elveszti. Elhagyják az igaz Istent, ki őket Égyiptomból kihozá, követének idegen isteneket és imádák azokat és haragra indíták az Istent, elhagyván, őtet és szolgálván az Baal istennek. Azért megharagodván az Isten, adá őket az ellenség kezébe, kik megfogák őket és eladák pénzen az ellenségnek, kik ő környölök laknak vala, és nem maradhatnak vala meg az ellenségnek előtte, de valahova mennek vala, mindenött Isten haragja vala rajtok; végre mind az Izráel országát, mint az Júdeát nagy erős fogságba viteté az rettenetes bálványimádásért, miképpen az próféták is gyakorta fenyegették őket.

Miképpen megszégyenöl az or [tolvaj], mikor az országban fogják, akképpen megszégyenölnek az Izráelnek házai, ő magok és királyok, kik azt mondják az fának: Én atyám vagy te, és kik azt mondják az kőnek: Te szültél engem. És fordíták (azt mondja az Isten) én hozzám az ő há[t]okat és nem az ő orcájokat. És az háborúságnak idején azt mondják: Kelj fel és szabadíts meg minket, holott vagynak az te istenid, kiket csináltál magadnak, keljenek fel és szabadítsanak meg titeket.¹⁰²

¹⁰² Hie. 2. [Jeremiás 2 : 26—28.]

Azt mondja Jeremiás, hogy az Júdeának királyinak tetemek az koporsóból kihányattnak az bálványimádásért.¹⁰³

Mivelhogy elhagyták az én törvényemet és nem hallgatják az én szómat, hanem az ő sziveknek gonoszsága után jártak, követvén az Baal istent. Azért én adok enniek irmet és inniok mérget és elszélesztem őket az pogány népek közé, és bocsátok ő utánok fegyvert, míg nem megemésztetnek.¹⁰⁴

Elfeledkezett az Izráel az ő teremőjéről és bálványt épített. Azért én bocsátok tüzet az ő városokba és megemészti az ő házokat.¹⁰⁵

Elcsalták őket az ő bálványok. Azért íme én bocsátok tüzet Júdeába és megemészti az Jeruzsálemnek házait.¹⁰⁶

Az Istennek nagy kegyelmessége volt ez az zsidó nemzetséghez, hogy minden időben adott nekik prófétákat, mint az Sámuel, Náthán, Ésaiást, Jeremiást, Illést, Elizeust, kik által szintelen [szüntelen] hitta őket penitenciára és az szövetség mellé, melyet Isten velek tött vala. De az népnek viszontag nagy hálaadatlansága volt ez, hogy nem hallgatták az prófétáknak szavokat, nem böcsöllötték őket, hanem inkább csúfolták, meg is ölték. Az Saul nem fogadja az Sámuelnek intését. Az Akháb

¹⁰³ Hie. 7. vide et Hie. 5.
[Jeremiás 8 : 1., Jeremiás
5 : 19.]

¹⁰⁴ Hie. 9. [Jeremiás 9 :
13—16.]

¹⁰⁵ Ose. 8. [Hóseás 8 :
14.]

¹⁰⁶ Amos 2. [Amos 2 :
4—5.]

mind feleségével egybe háborgatja az szent Illés prófétát. Az Manasse megöleti az Ésaiást. Az Joákim és Jekóniás az Jeremiást nem tisztelik, beszédét nem hallgatják, sőt inkább könyvét is megégetik.¹⁰⁷ Azért az Isten elvötte tőlök az prófétákat, ő magokat fogságba vitette.

Bocsát vala az Isten nekik minden nap prófétákat, kik által inti vala szorgalmatosan. De ők megcsúfolák az Istennek beszédét és az ő prófétáit, azért az Istennek haragja felgerjede reájok.¹⁰⁸

Bocsátám őhozzájuk az én szolgálmat, az prófétákat, és nem hallgatának engemet és nem hajták az ő fülöket hozzám, hanem megkeményíték az ő nyakokat.¹⁰⁹

Térjetekek meg az ti gonosz útaitokrul és őrizétekek meg az én parancsolatimat az törvény szerint, melyet adtam az ti atyátoknak és az mint izentem nektek az én szolgálaim által az próféták által.¹¹⁰

S noha az Isten az zsidó nemzetséget nagy fogság[g]ba adá az bálványimádásért, mindazáltal hetven esztendőnek utána megszabadítá őket és hazavivé az ő földökbe.¹¹¹ Akkor is az Isten bocsát vala ő közéjük prófétákat, mint az Ezsdrás papot, Zakariást, Aggeust, kik által az Isten taníttatja vala őket. S noha egy

¹⁰⁷ Hiere. 36. [Jeremiás 36.]

¹⁰⁸ 2. Par. 36. [II. Krón. 36 : 15—16.]

¹⁰⁹ Hiere. 7. [Jeremiás 7 : 25—26.]

¹¹⁰ 4. Reg. 17. [II. Kir. 17 : 13.]

¹¹¹ 1. Esd. [Ezsdrás 1.]

ideig megállanak az igaz tudományban, mindazáltal, mikor a farizeusok és írástudók felámadtak volna, ezek mellé hajlának, nem gondolának sem Zakariás pappal, sem Keresztelő Szent Jánossal és önekik szántalan sok tanításokkal és intésekkel, sem peniglen az élő Istennek fiával, ki akkor testben ő köztök vala, hanem inkább bosszúsággal és halállal illeték őket, mind penig Krisztusnak tanítványit. Annakokáért az Isten reájok hozá Rómából az Titus Vespasianust Krisztus mennybemeneteli után úgy mint negyven esztendővel, ez környölvövé az Jeruzsálemet, melybe az egész zsidóság az Húsvét innepére felgyűlt vala. Ott veszének úgy mint tizenegyszázezeren. Némelyek fegyver miá, némelyek döghalál miá, némelyek éhség miá, némelyek penig fogságba vitetének Rómába. Az időtől fogva az zsidó nemzetség mind ez óráig római fogságban vagon, országokat pogány bírja, ők magok minden népek között utálatosok. Így rontá az Isten az zsidó nemzetséget, melyet ez világ keksége alatt való nemzetségből választott vala.

Mindezekből nyilván vagon, hogy olyan jeles ország, mint az Kanaan országa, melyet az Írás tejjel-mézzel folyó földnek nevez, és olyan nemes nemzetség nem történetből romlott ilyen igen el, hanem hogy az Isten fegyverkezett volt ő ellenek, ő vontá volt reájok az ő kezívét, mint egy ellenség, az bálványimádásért.

Ezért romlott felette igen meg Görögország.
Ezért romlott az Olaszország és több országok.
Az kanáneusok is felette igen bálványimádó
népek voltak. Azért rontotta vala el őket az
Isten.

Hogy azért immár az Magyarország is mind
az királyokkal egyetembe ilyen nagy szeren-
csétlenség alatt volt és vagyon, hogy országun-
kat az törökök elvették, jó várasinkat, vá-
rainkat elvették és elrontották, hogy orszá-
gunkat szabadon rabolják, hogy immár min-
den népek közt nevezetesek és útálatosok va-
gyunk, ez bizony történetből és az szerencse
forgásából nincsen, hanem innét vagyon. Mert
mint az zsidók ellen, azonképpen mi ellenünk
az Isten fegyverközött fel és vonta reánk az ő
kézívét, ő eresztette reánk az ő fegyverét, ő
támasztotta reánk az konstantinápolybeli tö-
rök császárt. Mert miképpen Jeremiás mondja,
hogy az Nabukodonozor Isten szolgája az zsi-
dóknak büntetésekre, azonképpen bizony az
török császár Isten szolgája az magyar nem-
zetségnek büntetésére.

Mivelhogy, úgymond, nem hallgattátok az
én beszédemet, íme el-felveszem az Íszaknak
[Északnak] minden nemzetségét és az Nabu-
kodonozor királyt is, az én szolgámat és hozom
őket ez földre.¹¹²

Az Ésaiásnál is neveztetik az babilóniabeli
király fejszének és firésznek [fűrésznek], me-
lyet Isten az ő kezével igazgat.

¹¹² Hie. 25. [Jeremiás 25 : 8—9.]

Nem kell azért azt mondani, hogy történetből vagyon ilyen hatalmas és nemes országnak és nemes nemzetségnek romlása. Mert Istennek indítása nélkül még csak szívébe is nem jőne az török császárnak, hogy Magyarországot rontassa, ha az Isten nem indítaná az ő szívét. És az Isten nem súgná az ő filébe, hogy felfegyverkezzék, az mint az próféta mondja.

Ennek pedig nem egyéb az oka, hanem az bálványimádás.¹¹³ Mert noha úgy tetszik mi nekünk, hogy nincsenek az mi országunkban bálványimádók, mindazáltal bizony sokan vagynak. Hogy pedig az királyokrul szóljunk, kik eleitől fogva Magyarországon voltak, nem találsz csak egyetlenegyét is, hogy ki istenfélő volt volna, ki az Istent félte és tisztelte volna, mind egyig bálványimádók voltak, miképpen az Izráelnek országában.

Az Isten az ő kegyelmességéből, mint szinte az zsidó nemzetségnek, azonképpen minékünk ad bölcs és tudós doktorokat, kik az Istennek akarátját hirdetik, az népet intik és dorgálják. De mint az zsidók között kevés böcsöletek vala az prófétáknak, azonképpen az Magyarországon az Istennek szolgálóinak kevés böcsöletek vagyon. Annakokáért elvötte Isten országunkat, elvötte fejedelmünket, elvötte szabadságunkat. Mikor semmi félelmünk nem volna is, akkor is félünk. Csak az fának leveleinek zörgése előtt is futunk, mint egy fegyver előtt.

¹¹³ Esa. 5. [Ésaiás 5 : 26—30.]

Nem rövidült meg annakokáért az Istennek az ő keze, hogy meg nem szabadíthatna, és az ő fülei nem rekedtenek be. De az mi számtalan bűneink szakasztották el az Istent mitőlünk.¹¹⁴ Mert mint az zsidóknak az Kanaán földet, azonképpen az magyaroknak ezt ez földet az Isten okkal adta volt. Ilyen okkal pedig, hogyha az ő parancsolatiban járnak, idegen istent nem imádnak, hát jó szerencsések és békességesek lesznek ez földön, ha pedig ő ellene bálványt imádnak, elvesznek. Nem állottuk meg az Istennel való szövetséget, azért pogány birtokába adott az Isten.

Nem mondom azt, hogy az Istennek népe és Anyaszentegyháza nem volna. Mert mint régenten, noha az szent Illyésnek úgy tetszik vala, hogy mind az egész Izráel az bálványimadásba merült volna és őtőlénél több nem volna, ki az Baalnak nem szolgálna, mindazáltal azt felelé az Isten, hogy vagyon neki hét-ezer embere, kik az Baal istennek térdet nem hajtottak. Azonképpen noha minekünk úgy tetszik, hogy nincsen Istennek népe ez országban, hogy mind ez ország elmerült az nagy istentelenségben, mindazáltal bizony vagyon az Istennek serege, vagynak Istennek választotti, mind az fejedelmek rendéről, mind az község rendekről, kikről szorgalmatos gondot visel, kiket Krisztus markából és oltalmából

¹¹⁴ Esa. 59. [Ésaiás 59 : 1—2.]

senki ki nem kaphat, mint ő maga mondja az Evangelistánál.¹¹⁵

De ez mellett ez országnak nagyobb része rettenetes bálványimádásba és istentelenségbe merőlt. Ezekért az Isten, az ő igaz és csudálatos ítéletiből mind ez egész országot ostromozza pogányoknak fegyverével. Hogy pedig ez ideig mindenestől fogva el nem merőlt ez ország, az Istennek megmondhatatlan nagy kegyelmességéből vagon, az választottaknak foháskodásokért, kik meg nem szűnnek éjjelnappal Istent fárasztani könyörgésekkel.

S noha Isten gyakorta az választottakkal együtt hordoztatja az bűnnek zsoldját, mindazáltal az Isten csudálatosképpen különben is megoltalmazza az övéit.

Dániel fogságba vitették az zsidókkal együtt Babilóniába.¹¹⁶ Az oroszánok közé vették. De megtartja és oltalmazza az Isten őtet.¹¹⁷ Ekképpen Noét az özönvízben, Lótót az Sodomában, Márdokeust, Esztert, Tóbiást és az több keresztényeket Assíriában.¹¹⁸ Azért mondja az Isten:

Vajjon elfeledkezhetik-e az anya az ő magzatjárul? De ha elfeledkezik is, én terölád soha el nem feledkezem. Mert beírtalak tégedet az én kezembe.¹¹⁹

¹¹⁵ Ioan. 10. [János 10 : 28.]

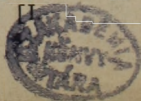
¹¹⁶ Dan. 1. [Dániel 1.]

¹¹⁷ Dan. 6. [Dániel 6.]

¹¹⁸ Gen. 6. 7. 8. vide libros Esther & Tobiae. [I

Mózes 6., 7., 8., 13., 14.; Eszter könyve és Tóbiás könyve.]

¹¹⁹ Esa. 49. [Ésaiás 49 : 15—16.]

Én plántáltalak tégedet, Anyaszentegyház, hordozlak tégedet az én méhembben, az te vén-ségedben is.¹²⁰

Az hegyek megindulnak, de az én irgalmas-ságom soha tetőled el nem távozik.¹²¹

Mikor az vízen általmégy, az vízbe nem mérőlsz és mikor az tüzen általmégy, meg nem éget tégedet.¹²²

Továbbá, az választottakban, is vagynak sok bűnök, mint az Írás mondja.¹²³ Az ártatlan nem ártatlan teelőtted. És esmég, ha azt mon-dandjuk, hogy bűn nincsen bennünk, mi ma-gunk megcsaljuk magunkat.¹²⁴ Azért az Isten őket is ostorozza ez világon, hogy az peniten-cia az isteni félelem, az könyörgés nevedekjék benne és hogy ne szeressék ez világot, hanem az más világra igyekezzenek.

Hogy az bálványimádás legyen kiváltkép-pen való oka országunknak romlásának, az felől nagy mondott dolgokból és bizonyságok-ból meg nyilván vagyon. De itt az ember meg-akad és azt mondja, hogy míg az római hit [hit] volt, addig ez országban nagyobb békes-ség és csendesség volt. Erről is azért szólnunk kell.

Az Jeremiás prófétának is ezen dolgot ve-tötték vala szemére az zsidók, ezt mondván:

¹²⁰ Esa. 46. [Ésaiás 46 :
3.]

¹²¹ Esa. 54. [Ésaiás 54 :
10.]

¹²² Esa. 42. [Ésaiás 43 :
2.]

¹²³ Exod. 34. [II. Mózes
32 : 30—35.]

¹²⁴ 1. Ioh. 1. [I. János
1 : 8.]

Az te beszédedet nem hallgatj[u]k, hanem azt cselekedjük, az mi nekünk tetszik, hogy áldozunk az égnek királyné asszonyának, miképpen az mi Atyá[i]nk cselekedtenek, hogy jól legyen dolgunk. Mert mioltátul fogva megszűntünk áldozni az napnak, azolta minden nélkül szükölködünk és fegyverrel és éhséggel emésztetünk meg.¹²⁵

De először azt kell meggondolni, hogy nem azért volt elébb az békesség az mi országunkban, hogy az Isten az bálványimádást jóvá hagyta volna. Mert bizony neki soha az nem volt kedves, sőt inkább erős büntetéssel megbüntette az bálványimádást. Ez mi országunkból is nem irtotta volna ki ilyen igen az sok klastromokat, barátokat, apácákat, miséket, ha azok őneki kedvesek voltak volna. Az Istennek ígéje örökké megmarad. Az pokolnak kapui ellene nem állhatnak az igazságnak. De valamit az Isten nem plántált, az elvész hamar.¹²⁶

Oka azért ez békességnek ez volt. Mert az Isten az ő nagy és megmondhatatlan kegyelmességéből várta az hitötleneket az penitenciára és szenvedte őket. Mert az Írás nevezi az Istent békességnek és hosszú ideiglen való tőrőnek.¹²⁷ Azért mondja az szent Pál is: Az Istennek jóvoltának, tőrésének gazdagsá-

¹²⁵ Hiere. 44. [Jeremiás 44 : 16—18.]

¹²⁶ Esa. 40. Math. 19. Math. 12. [Ésaiás 40 : 8..

Máté 16 : 18., Máté 15 : 13.]

¹²⁷ Exod. 34. [II. Mózes 34 : 6.]

gát megútálod-e? Nem tudod-e, hogy az Istennek jóvolta tégedet penitenciára int.¹²⁸ Ezképpen várá Noé idejében ez világot százhusz esztendeig.¹²⁹ Az zsidókat Krisztus mennybemenetelinek utána várá úgy mint negyven esztendeig.

Ekképpen az magyar nemzetet várta s noha sokan megtértenek az Evangéliomnak igazsága mellé, kiket az Isten csudálatosképpen tart ennyi sok háborúságban, mindazáltal ez országnak nagyobb része mégis az setétségben vagyon, vagy pedig ha az Evangéliomot hallgatják is, de csak képmutatók. Annakokáért rontja és pusztítja az Isten ez országot az pogány törökök által.

Továbbá noha akkor külső békesség volt, az pogány fegyvere nem volt, mindazáltal az Istennek sokkal nagyobb büntetése volt az külső ostoránál. Mert ez ország nagy setétségben és nagy bálványimádásban volt. Az Istennek Evangélioma nem prédikáltatott. Mostan noha külsőképpen bódogtalanak vagyunk és szerencsétlenség alatt vagyunk, mindazáltal lélekben bódogságosak és békességesek vagyunk. Mert az Krisztus Jézusnak, az Istennek fiának tudománya, az Evangéliom tisztán prédikáltatik, melynek általa az Szentlélek Isten hütöt [hitet] gerjeszt mibennünk, hogy az mi lelkünk békességese legyen Istennel. Ez

¹²⁸ Rom. 2. [Róma 2 :
4.]

¹²⁹ Gen. 6. [I. Mózes
6 : 3.]

az belső és lelki bódogság és békesség felőlhataladja az régi testi békességet. És az Isten bátor ostorozzon külsőképpen bennünket, az mint neki kedves, csak az ő szent ígérének kenyerét ne vegye el közölünk.¹³⁰

Ez ideig szoltam az bálványimádásról, melyért minden országok, királyok, nemzetségek szerencsétlenség alá vettettek. De az Szentírás emlékezik több nagy vétkekről is, melyek között igen nevezetes az kegyetlenség és az telhetetlenség.

Az Írás az Manasseről azt mondja, hogy ártatlan vért felette sokat ontott, mígnem megtelnék Jeruzsálem mind torkig.¹³¹

Az te szárnyad alatt találtatott szegényeknek és ártatlanoknak vére.

Azt mondja az Jeruzsálemnek fejedelmiről: Az te fejedelmid hitetlenek orroknak [tolvajoknak] társai, szeretik az ajándékot és ajándékért ítélnek.

Az Akháb király megöleté az ártatlan Nábótot és szőlejét elprédálá. Azért az Isten azt mondá neki: Itt ez helyen, az hun Nábótot megölted, az ebek nyalják az te véredet, király.¹³²

Elvetéd az te házadat, az Jákóbot, mert megtölt az föld arannyal, ezüsttel, és nincsen vége az ő kincseknek.¹³³ Ebben ez mondásban

¹³⁰ Rom. 5. [Róma 5.]

¹³¹ 4. Reg. 21. [II. Kir. 21 : 16.]

¹³² 3. Reg. 21. [I. Kir.

21 : 19.]

¹³³ [Ésaiás 2 : 6—7.]

nem kárhoztatja az próféta az gazdagságot. Mert az gazdagság Isten ajándéka. Hanem kárhoztatja az telhetetlenséget, és hogy nincsen egyébre gondjok, hanem csak aranyra, ezüstre. Azért azt mondja, hogy Isten elvette azokat ezért.

Így panaszolkodik az Isten az fejedelmeknek kegyetlenségekről: Az én népemet az fejedelmek fosztották meg. Én népem, az kik téged őriznek, azok csálnak meg és azok tékoz[o]lják az te életedet. Az Isten eljű ítéletre. Mert ti kóborlottátok el az én szőlőmet, és az szegény embernek marhája az ti házatokban, melyet elkaptatok. Miért rontjátok az én népemet és miért veritek az én népemnek orcáját, miért rontjátok őket?¹³⁴

Az ti bűneitek szakasztották meg titőletek az jót, mert találtattak az én népem közt álnokok, kik tört és hálót vetnek embernek, mint az madarász az madárnak.¹³⁵

Kicsenytől fogva nagyiglan mindnyájan telhetetlenségbe és fősvénységbe foglalatosok, az prófétáktul fogva mind az papokiglan álnokságot szereznek. Azért íme én hozok veszedelmet ez nemzetségre.¹³⁶

Hallgassátok az Istennek szavát, Júdának királyi. Ezt mondja az Isten: Íme, én hozok veszedelmet ez helyre, úgyannyira, hogy min-

¹³⁴ Esa. 3. [Ésaiás 3 : 15—16.]

¹³⁵ Hie. 5. [Jeremiás 5 : 25—26.]

¹³⁶ Hie. 5. 8. [Jeremiás 5 : 31., 8 : 10.]

den, valaki hallja azt, megcsendőljön beléje az ő füle, annakokáért, mert elhagytak engem és betöltötték ez várást ártatlanoknak véreikkel.¹³⁷

Jaj annak, az ki az ő házát építi hamissággal, az ki az ő barátját megrontja és az ő szolgálójának jutalmát meg nem adja.¹³⁸

Jaj teneked, ki prédálsz, mert esmét elpredáltatol.¹³⁹

Azt mondja az Isten: Nem tudtanak igazat cselekedni, hanem álnokságot és ragadományt gyűtöttek az ő házokba. Annakokáért elrontatnak az te erős házaid.¹⁴⁰

Mivelhogy a szegényt rontjátok vala és az ő marháját elpredáljátok vala, annakokáért házat raktok és nem laktok benne, szőlőt plántáltok, de nem isztok az borában.^{140a}

Jaj azoknak, kik álnokságot gondolnak az ő ágyasházokban és mihelyt megvirrad, azonnal megcselekedik, az mit gondolnak, mert hatalmok vagyon az szegényeknek megnyomorítására, hogyha mezőt kívánnak, mingyárást elpredálják, ha házat kívánnak, mingyárást elveszik és megrontják az szegényt és az ő örökségét. Annakokáért íme én gondolok ez nemzetségre veszedelmet, melyből ki nem vo[n]-

¹³⁷ Hiere. 19. [Jeremiás. 19 : 3—4.]

¹³⁸ Hier. 22. [Jeremiás. 22 : 13.]

¹³⁹ Esa. 19. [Ésaiás 33 : 1.]

¹⁴⁰ Amos 3. [Amos 3 : 10—11.]

^{140a} [Amos 5 : 11.]

hatjátok és nem jártok kevélyen, mert veszedelmes idő leszén.¹⁴¹

Hallgassatok, Jákóbnak fejedelmi! Nemde nem ti tisztetek vala-e ez, hogy igazságot cselekednétek? De íme az jót gyűlölitek és az gonoszt szeretitek, elvonszátok az szegénynek bőrét és az ő húsát az ő csontjátul és eszitek az én népemnek húsát és bőröket levonszátok, tetemetek megrontjátok, mint az áldozatra való baromnak. Akkor kiáltotok az Istenhez és meg nem hallgat, elrejtí az ő orcáit tőletek, mert álnokul cselekedtetek.

Halljátok ezt, Jákób házának fejedelmi és Izráelnek bírái, kik az igazságot gyűlölitek és mindent elfordítotok, kik az Siont építők vérrel és az Jeruzsálemet álnoksággal. Ezért az Sion megszántatik mint egy szántó föld és az Jeruzsálem mint egy rakás kő.¹⁴²

Az hitötlennek házában sok álnoksággal gyűtött kincs vagyon. Azért verlek én meg titeket.¹⁴³

Jaj annak, az ki fösvenységgel gyűt gazdagságot, hogy nagy magas helyen legyen az ő háza és azt véli, hogy megszabadul.

Jaj annak, az ki várást épít vérrel és álnoksággal.¹⁴⁴

Ezekből az sok bizonyságokból nyilván vagyon, hogy sokan az zsidó királyok és fejedel-

¹⁴¹ Mihe. 2. [Mikeás 2 : 1—3.]

¹⁴² Mihe. 3. [Mikeás 3 : 1—4, 9—10, 12.]

¹⁴³ Mich. 6. [Mikeás 6 : 10, 13.]

¹⁴⁴ Abac. 2. [Habakuk 2 : 9, 12.]

mek közöl kegyetlenek és telhetetlenek voltak, szegény nyomorultaknak rontói, minden igazságnak felbontói és elrontói, képtelen tövők [kénytelen tevők], szegény községnek sarcoltatói, ártatlan vérnek ontói, gazdagságnak nagy hamissággal való gyűjtői. Annakokáért az Isten megrontotta őket és mindenféle veszedelmet fejekre hozott.

Itt minden ember gondolja meg, ha mostan az próféták élnének, mit mondanának ez nagy kegyetlenségről és telhetetlenségről, mely ez országban és nemzetségben vagy az fejedelmekben, bizony nagy könnyhullatás nélkül és lelki fájdalom nélkül nem nézhetnék. Nincsen vége az nagy kegyetlenségnek, nincs az fosztásnak, kóborlásnak, ártatlan véreknek ontásának. Az szegény községnek bőrét lenyúzzák, húsát levonszák, tetemét megrontják, mint az mészárszékre való okatlan baromnak, minden igazságot és szabadságot elfordítanak. Ha aranyat vagy ezüstöt kívánnak, az szegény községre tátják torkokat, álnokságot fognak és patvart hozzájuk, hogy kivehessék az szegény embertől, az mi nála vagy. Ha mezőt vagy házat kívánnak, az szegény embert ottan kiűzik az ő örökségéből. Ha házat vagy várat rakatnak, szegény ember vérével rakják és kerétk [kerítik] az ő várokat, fáradságoknak, munkájoknak jutalmát meg nem adják. Annak felette usurasággal [uzsorasággal], álnoksággal, complársággal [kúfársággal] gazdagítják az ő tárházokat.

Ez egyik oka, miért adta az Isten országunkat pogány kézbe, miért vötte el erős és szép várainkat és városainkat. Mert az Szentírás mindenütt jajt mond az vérrel rakott városra és az olyan házra, az mely álnoksággal gyűtött gazdagsággal rakva.

Ez ilyen fejedelmeket nevezi az Írás oroszlánoknak és farkasoknak. Mert azt mondja az Sofóniás: Az ő fejedelmek ő közöttök mint az ordító oroszlánok és az ő bírójok, mint az farkasok.¹⁴⁵ Az Salamon is azt mondja: Mint az ordító oroszlán és az éhező medve, olyan az kegyetlen fejedelem az község között.¹⁴⁶ Az Ésaiás nevezi őket orroknak [tolvajoknak].¹⁴⁷ Az Marcus Cato is, az pogány bölcs, ez féléjeket nevezte orvoknak, mikor azt mondta, hogy az fő orvok aranyban és bársonyban járnak.

Nem szidalmazom itten az fejedelemséget.¹⁴⁸ Mert tudom szent Pálnak és szent Péternek tanításából, hogy fejedelemségnek tisztességgel és engedelmisséggel tartozom, nemcsak az jóknak, hanem az gonoszoknak is.¹⁴⁹ De az vétet és bünt szidalmazom benne és intem őket, hogy penitenciát tartsanak, hogy az Istennek haragja megcsendesedjék.

¹⁴⁵ [Sofóniás 3 : 3.]

¹⁴⁶ Proue. 28. [Példabeszédek 28 : 15.]

¹⁴⁷ Esa. 1. [Ésaiás 1 : 23.]

¹⁴⁸ Exod. 22. [II. Mózes 22 : 28.]

¹⁴⁹ Roma. 13. 1. Pet. 1. [Róma 13 : 1—7., I. Péter 2 : 18.]

Annakokáért az fejedelmek hagyják el az kegyetlenséget, telhetetlenséget, fősvényt, ne rontsák az szegénységet, ne prédálják el marháját, ne ontsanak ennyi sok ártatlan vért, ne keressenek gazdagságot hamisan, usurasággal [uzsorassággal], kegyetlenséggel, prédával, legyenek az községnek atyái, dajkái, azoknak életekre, táplálásokra viseljenek gondot, mint ő magokra. Mert Isten azokat ő kezekbe adta oltalomért és gondviselésért.

Mondják, hogy az Alfonsus királynak címere publican [pelikán] madár volt, ki az ő orrával az ő mellyét szaggatta és az ő fiainak vért bocsátott. Melyben példázta az jó fejedelmet és annak felette ezt iratta melléje: Pro lege et pro grege. Az törvényért és az alattam való községért. Mert az jó fejedelemnek nem kell szánni vérét is az törvénynek, igazságnak megtartásáért és az községnek táplálásáért és oltalmáért.

Az Dániel prófétánál az jó fejedelem hasonlítatik az magas fához, kinek árnyékában sok vadak nyugosznak és ágán sok madarak raknak fészket.¹⁵⁰

Az pogány Xenophon azt mondta, hogy az jó fejedelem semmit nem különböz az jó atyánál.

Az Titus Vespasianus is azt mondta, hogy a jó fejedelemnek tisztí ez, hogy ha az juhot megnyíri, az bőrért ne vonja le.

¹⁵⁰ Dan. 4. [Dániel 4 : 17—19.]

Az Ezékiel próféta azt mondja, hogy bódógok azok, kik erővel, hatalommal semmit más-tól el nem prédálnak.¹⁵¹

Az szent Ágoston is azt mondta, hogy az bűn meg nem bocsáttatik addig, míg az elvött meg nem adatik.

Az Keresztölő János az vitézlő népnek azt mondja, mikor kérdenék tőle, mit mieljenek: Senkit meg ne ront[s]atok, senki ellen ne patvarkodjatok és az ti zsoldotokkal megeléged-jetek.¹⁵²

Emlékezik az Szentírás az zsidóknak bűnök között és az országnak romlásának okai között erről is, mert az fejedelmek igaz törvényt nem szolgáltatnak vala az szegényeknek, árváknak és özvegyeknek, kikre az Istennek nagy gondja vala és mostan is vagyon.

Azért mondja az Isten: Özvegyeknek és árváknak ne ártsatok, ha őket megbántjátok, kiáltnak énhozzám, én meghallgatom az ő kiáltásokat és felgerjed az én haragom és megverlek titeket fegyverrel és lesznek az ti feleségtek özvegyek és az ti fiaitok árvák.¹⁵³

Az fejedelmek szeretik az ajándékot, az árvának és özvegynek nem tesznek igaz törvényt, annakokáért íme én megbüntetlek titeket.¹⁵⁴

¹⁵¹ Ezec. 18. [Ezékiel 18 : 7—8.]

¹⁵² Luc. 4. [Lukács 3 : 14.]

¹⁵³ Exod. 22. [II. Mózes 22 : 22—24.]

¹⁵⁴ Esa. 1. [Ésaiás 1:23.]

Jaj azoknak, kik szereznek hamis törvényeket és hamisságot írtak, hogy megrontanák az törvényben az szegényeket és az én népemnek alázatosin erőt mívelnének, hogy az árvákat és özvegyeket elprédálnák.¹⁵⁵

Az özvegyeknek causájokat nem ítelték meg, az árvának törvényét nem igazgatták és az szegénynek dolgát nem ítelték meg. Ezért nem verném-e meg őket?¹⁵⁶

Az jövevények ellen az fejedelmek patvart fogtanak, az árvát és özvegyet megnyomorgatták. Azért, íme én elosztlak titeket idegen nemzetségek közé.¹⁵⁷

Ezt mondja az Isten: Igaz ítéletet tegyetek, irgalmasságot cselekedjete az ti atyátok fiával. Az özvegyek, árvák, szegények és jövevények ellen ne patvarkodjatok. És nem akarák hallani ezt, hanem az ő füleket bedugák.¹⁵⁸ Annakokáért fogságba vitettek és országok elvételött tőlök.

Íme, én (azt mondja az Isten) ítéletre megyek és tanobizonyság leszek azok ellen, az kik árvákat, özvegyeket megaláznak és az idegent megrontják.¹⁵⁹

Az Magyarországra is szabhatjuk mindezeket és mondhatjuk minden kétség nélkül, hogy

¹⁵⁵ Esa. 10. [Ésaiás 10 : 1—2.]

¹⁵⁶ Hie. 5. [Jeremiás 5 : 9.]

¹⁵⁷ Ezech. 22. [Ezékiel 22 : 15.]

¹⁵⁸ Zach. 7. [Zakariás 7 : 9—11.]

¹⁵⁹ Mal. 3. [Malakiás 3 : 5.]

országunknak veszedelmének ez is egyik oka, mert az szegényeknek, árváknak, özvegyeknek, úton járóknak nem szolgáltatnak igazságot sokan az fejedelmek közül, — tisztesség adasék azoknak, kik jószágokban igaz törvényt szolgáltatnak —, az ajándékot felette igen szeretik és azért az igazságot hamisságra és az hamisságot igazságra fordítják.

Kiknek az Isten azt mondja: Jaj tinektek, kik az jót gonosznak, és az gonoszt jónak mondjátok.¹⁶⁰ Az személyválogatás felette igen vagyon nálok. Az szegénynek személye útálatos, az gazdag kedves, bátor hamis causája legyen is. Az úton járóknak, búdosóknak, szegényeknek törvényeket adományért elnyomják.

Erről azt mondja az apastal: Ne legyen személyválogatás köztetek.¹⁶¹ Mert ha bemegeyen, ti közétek egy ember, kinek arany gyűrője vagyon és szép ruhája, az szegény is ha bemegeyen hitvány ruhában és arra tekintvén, az kinek szép ruhája vagyon, azt mondjátok: Te ülj ide az főhelyre és az szegénynek azt mondjátok: Ülj amoda az ajtó megé, — nemdenem személyválogatók vagytok és löttetek hamis bírakká? Hallgassátok atyámfiait, nemdenem választotta-e az Isten, ez világnak szegényeit, hogy az hitben gazdagok lennének és az örök életnek örökösi, melyet ígért azoknak, kik őtet szeretik?

¹⁶⁰ Esai. 5. [Ésaiás 5 : 20.]

¹⁶¹ Iaco. 2. [Jakab 2 : 1.]

Az Mózes is azt mondja: Az ártatlant és az igazat meg ne öld. Ne végy ajándékokat, melyek megvakítják az bölcseket is és az igazoknak bölcseket is elfordítják; az idegennek ártalmára ne legyetek, mert ti es idegenek voltatok Égyiptomban.¹⁶²

Az mi igaz, azt ítéljétek mind az polgárnak, mind az jövevénynek. Semmi személyválogatás ne legyen, az kicsinyt ugyan meghallgassátok, mint az nagyot, mert Istené az ítélet.¹⁶³

Annakokáért az fejedelem igaz törvényt szolgáltasson mindennek, mind szegénynek, mind gazdagnak, idegeneknek, jövevényeknek, úton járóknak, árváknak, özvegyeknek. Az község között is oly bírakat rendeljen, kik személyválogatók ne legyenek, hanem mindennek igazságot szolgáltassanak.

Az Jósafát királyrul azt mondja az Írás, hogy minden városiban bírakat rendelt ő maga és azt mondta nekik: Meglássátok, mit cselekedtek, mert nem embernek ítéletit gyakoroljátok, hanem Istenét és valamit ítélték ti, reátok tér, legyen az Istennek félelme veletek és szorgalmatossággal cselekedjétek mindenedeket. Nincsen az mi Urunknál, Istenünk-nél álnokság és személyválogatás, sem pedig ajándékkévanás.¹⁶⁴ Ezt míveljék az mi fejedelmink is, meglássák, minémő személyek az bí-

¹⁶² Exod. 23. [II. Mózes
23 : 7—9.]

¹⁶³ Deut. 1. 16. [V. Mózes
1 : 16—17.]

¹⁶⁴ 2. Para. 19. [II. Krón.
19 : 6—7.]

rák, mint és hogy hogy ítélik a községet, minémő törvénnyel élnek és szorgalmasan intsek, hogy igazságot szolgáltatassanak. Az hamis bírakat megbüntessék erős büntetéssel.¹⁶⁵ Mint az Kambyses király, az Czírus fia, ki az hamis bírónak, az Sisamesnek bőrét levonató, megnyúzatá és az bőrét az törvénytevő házba az falra feszítetté és az bírónak fiát tevé bíróvá, intvén ötet, hogy mindenkor az atyjának bőrére nézne és igaz törvényt szolgáltatna.

Az ítéletben az árváknak légy irgalmas, mint egy atya és azoknak anyjának légy úgy, mint férje.¹⁶⁶

Az Isten megőrzi a jövevényeket, az árvát és özvegyet hozzá fogadja, az hitetlenekét útokat elveszti.¹⁶⁷ Továbbá az próféták az zsidóknak veszedelmeknek okai között nevezik az kevélységet is. Azért mondja az Ésaiás: Az kevélyeknek szemek megaláztatnak és az férfiaknak magasságok meggyaláztatik. Az Istennek bosszúálló napja vagyon minden kevélyeken és felfuvalkodott embereken és megrontatnak.¹⁶⁸

Így szól az próféta az jeruzsálembeli aszszonyállatoknak kevélységekről. Mivelhogy az Sionnak leányi felfuvalkodtak és felemelt nyakkal és szemmel járnak és nagy kevélyen lépnek, annakokáért az Isten megkopasztja az

¹⁶⁵ Poena iniqui iudicis.

¹⁶⁶ Eccle 4. [Jézus ben Sirach 4 : 10.]

¹⁶⁷ Psal. 146. [Zsolt.

146 : 9.]

¹⁶⁸ [Ésaiás 2 : 11—12.]

Sion leányinak fejeket, elveszi az Isten az ő ékességeket, szép szárnyokat, kapcsokat, aranyláncokat, kösöntyöket, arany pereceket, szép gyűrőket, főkötőket, fátyolokat, drágaköveket, inneplő ruhákat, pézsmájokat, és lésszen az jó illat helyébe bűdösség és az szép ragyagó hajért kopaszság és az szép ingért fekete cilicium, és az szép ifjak szablya miá vesznek.¹⁶⁹

Az Babilóniának kevélységét így meveti [neveti] az Ésaiás: Mimódon esél le, Lucifer, az égből, az földre esél, ki sok népet megrontasz vala szívedbe. Az égbe hágok, az egeknek felette helyheztetem az én széketem, az fölhőknek magasságira hágok és hasonlatos leszek az Istenhez, de az pokolig megaláztatál.¹⁷⁰

Az moábitákrul is azt mondja: Hallottuk az Moábnak kevélységét, felette igen kevély az ő kevélysége és felfualkodása nagyobb az ő erejénél,¹⁷¹ azért elpusztítja Isten az moábitákat.

Az Tírus váarasrul is azt mondja: Az seregeknek Ura, Istene gondolá ezt, hogy meg-

¹⁶⁹ Esa. 3. [Ésaiás 3 : 17—26.]

¹⁷⁰ Cap. 14. [Ésaiás 14 : 12—15. Károlyi itt túlságosan összevonja a Szentírás szövegét, úgyhogy nehezen érthető. A Szentírás vonatkozó helye alapján kiegészítve és írásjelekkel el látva így hangzik: „Mimó-

don esél le, Lucifer, az égből? Az földre esél, ki sok népet megrontasz vala. Szívedben ezt mondád: Az égbe hágok... és hasonlatos leszek Istenhez. De az pokolig megaláztatál.“]

¹⁷¹ Esa. 16. [Ésaiás 16 : 6.]

alázná az ő kevélységeket és gyalázatra hozná az földnek kevélyit.¹⁷²

Jaj tinektek, kik gazdagok vagytok Sionban, kik bíztok az Samariának hegyében, kik fejedelmek vagytok az község között, kik az Izráel házába nagy kevély pompával mentek be, kik elefánttetem ágyban háltok és bújálkodtok az ti ágyatokban.¹⁷³

Az mi országunkban is az mi nemzetségünk között felette igen nagy kevélység volt, annak-okaért az Isten meggyalázott minket és az mi szépségünket az pogányoknak adta. De ugyan nem szűnik meg az kevélység. Azért az Isten haragja is nem lassodik [lassodik], hanem naprul-napra gerjed, mindaddig, mígnem az mi kevély szarvonkat letöri.

Az Olofernes [Holofernes] felette igen kevély vala, az Isten egy asszonyi állat által aláza meg.¹⁷⁴

Az Sennacherib [Sénakhérib] kevély vala és felfualkodott, az Isten megrontá Jeruzsálem alatt.¹⁷⁵

Az Nabukodonozor kevélykedik vala Babilóniában, az ő szép és erős palotáival. Az Isten az barmok közé számlálá, azokkal hét eszten-deig rága szénát.¹⁷⁶

¹⁷² Esa. 23. [Ésaiás 23 : 9.]

¹⁷³ Amos. 6. [Amos 6 : 1, 4.]

¹⁷⁴ Iud. 13. [Judit 13 : 1—10.]

¹⁷⁵ Esa. 36. 37. [Ésaiás 36., 37.]

¹⁷⁶ Dan. 4. [Dániel 4 : 27—30.]

Szent Péter apostal azt mondja, hogy az Isten az kevélyeknek ellenek áll, az alázatosoknak adja kegyelmét.¹⁷⁷

Krisztus penig azt mondja, hogy minden valaki megalázza magát, felmagasztaltatik és az ki felmagasztalja magát, megaláztatik.¹⁷⁸

Az tobzódás és részegség uralkodik vala az zsidó nemzetségben, melyért az Ésaiás ighen fenyegeté őket: Jaj tinektek, kik reggel felkeltek, hogy részegeskedjetek és igyatok mind estvéig, hegedő, lant, síp és dob vagyon az ti lakodalmatokban. Annakokáért fogva vitetett az én népem, és az én népemnek nemesi éhel holtak meg és szomjúval.¹⁷⁹

Az bornak miatta nem tudtak, az részegségnek miatta tévelygettek. Az papok és próféták tévelygettek az bor miatt, elnyelettek az bortul, tévelygettek részegségekben, nem tudták az Istennek prófeciáját, nem látták az igazságot.¹⁸⁰

[Az részegség, az tobzódás, mely igen uralkodjék az magyar nemzetségben, mindennél nyilván vagyon. Mert föld kerektségében, nem lehet vitézb nemzetség az boritalra, részegségre, tobzódásra az magyar nemzetnél. Nincsen vége az sok lantolásnak, hegedőlésnek, sípolásnak, dobolásnak, lakodalomnak, kévált-

¹⁷⁷ 1. Pet. 5. [I. Péter 5 : 5.]

¹⁷⁸ Lu. 14. [Lukács 14 : 11.]

¹⁷⁹ Esa. 5. [Ésaiás 5 : 11—13.]

¹⁸⁰ Esa. 28. [Ésaiás 28 : 7.]

képpen az fejedelmek között felettébb, de az község között is.

Annakokáért hagyják el az fejedelmek az duska italt, részegséget, az nagy testi bátorságot, kövessenek mértékletes és józan életet. Mert hogy az részegségnek több ártalmárul ne szóljak, gyakorta hirtelenséggel való halál következik belőle, testét embernek megrontja, tisztátalanságra viszi, mint gyilkosságra, nagy paráznaságra. Az Alexander nagy részegségében megöle az ő barátját, Clitust, kit másodnap józanságában nagy keservesen sirata.¹⁸¹

Továbbá az mint Salamon mondja, az hol az részegség vagyon, ott nincsen semmi titok.¹⁸² Annak felette embernek szívét igen meghidegíti és megnehezíti. Azért mondja Krisztus: Oltalmazzatok meg magatokat, hogy az ti szívetek meg ne nehezedjék tobzódásnak és részegségnek miatta.¹⁸³ Az próféta is azt mondja, hogy az bor és az részegség elvesztik az embernek szívét.¹⁸⁴ Az pogány böles is azt mondja, hogy Trójának megvételének egyik oka ez volt, mert mind az egész váras elmerült volt borban és álomban. Mi es magyarok eleitől fogva adók magunkat az részegségnek, tobzódásnak, álomnak és ezenképpen alkotmatosságot adánk az pogánynak országunknak megvételére.

¹⁸¹ Quint Cur. li. 8. [Q. Curt. lib. 8.]

¹⁸² Pro. 31. [Példabeszédek 31 : 4—5.]

¹⁸³ Luc. 21. [Lukács 21 : 34.]

¹⁸⁴ Ose. 4. [Hóseás 4 : 11.]

Az Szent Pál apostal mindezeknél nagyobbat mond, mert azt mondja, hogy az részegek és tobzódók soha Istennek országát nem bírhatják.¹⁸⁵

Az irigység is mondhatatlan igen uralkodik ez világon minden renden. De kíváltképpen az fejedelmeknek rendeken. Az pedig az irigység, mikor bánjuk, hogy más ember nevededik vagy gazdaságában vagy birodalmában és azt kívánjuk elveszni, nem hogy minket megbántott volna, hanem csak azért, mert bánjuk, hogy nálunknál böcsöletesb és mi azoknál alább valók vagyunk.

Miképpen pedig az árnyék követi az testet, azonképpen az irigység követi az előmenetet és az jó szerencsét, minden gazdagnak azért, minden tudós embernek, minden jó vitéznek, minden jó szerencsének irigy[i] vagynak, de nincsen jobb orvosság az ellen, mint mikor az ember isteni félelemmel és könyörgéssel szorgalmasan eljár tisztiben és az irigyeknek irigységekkel semmit nem gondol.

Az Saul király irigykedik vala az Dávidra és bánja vala, hogy Dávid dicséretes volna az község között. Sokszor meg is akarta ölni, de az Isten megoltalmazta őtet.¹⁸⁶

Az Chaim [Kain] irigykedik vala az Ábelre és megöle őtet.¹⁸⁷ Áron pap és Mária irigyked-

¹⁸⁵ Gal. 5. [Galata. 5: 21.]

¹⁸⁷ Gen. 4. [I. Mózes 4 ;

¹⁸⁶ 1. Reg. 18. 19. 20. &

1—8.]

reliquis. [I. Sám. 18., 19.,
20. skk.]

uaifag, parznafag, hamis esköues,
hyaba valo esköues mely, az magia-
rokban felette igē vralkodie mind
ezekert orzagunc berenczetlen,
ezert berenczetlence az feiedel-
mec, ezert rabollia az orzagot, az
pogan töröc, ezert veretet el orza-
gunknac hatara. De keualkeppen az
felfo verkekert kiket annac elötte
elö szälalec, mellicket mig el nē ha-
giunc addig orzagunc meg nē sa-
badul. Söt inkab istēnec kegielmes

Thren. segeből vagiō, hog mīdenestől fog-
3- ua meg nē emestettünc. Mert az mi
būneinc bizō felől halattac Sodo-
minac es Gomoranac verkeit mint
az Ezechiel mongia az Izrael nem-
Eze. 6 zetsegeről.

Annac okaert ha azt akariuc hog
orzagunkban be keseg legien, hogy
orzagunkat azistē meg aggia hogy
orza:

oragu
hankna
ne leg
unc is
balan
vala fe
ne igē
melle is
istēnec
his lef
istēnec
uen leg
dulalt,
iger se
nekne
megiek
pabud
cafe ne
canc tr
kagru
daga

nek vala Mózesre.¹⁸⁸ Ekképen Core, Dathan, Abyron¹⁸⁹ [Kóré, Dáthán, Ábirám], kiket Isten elnyelete az földdel.¹⁹⁰

Ezenképpen az magyari urak közöl ha az Isten valamelyet méltóságra felemel, ha valamelyiknek szerencsáját előviszi, csuda, mely igen irigykedik az többi reája és kívánnák azt elveszni. Innét vagyon ez, hogy ha ez ilyenek közöl, kiket az Isten felemelt, valamely valami veszedelembé esik, mint ha pogányoktul megszorítottatik, az többi nem segíti meg, sőt inkább az többi ugyan hízik annak nyomoraságával. Ennekokáért az Isten semmi előmenetet nem ad nekik, és míg egymás szeretők nem lesznek, addig szerencsések nem lesznek.

Vagynak még ezeknél több vétkek és bűnök, melyekért az Isten az pogányoknak fegyvere alá adott; mint az usuraság [uzsoraság], melyet az Isten felette igen megtilt, mikor azt mondja: Kölcsönt adj az te felebarátodnak és ne kívánj semmit reája.¹⁹¹ Annak felette vagyon az emberi társaság között való csalárd-ság, melyről az próféta is emléközik, mikor azt mondja: Kiki az ő felebarátjátul oltalmazza magát és senki barátjához ne bízzék. Mert minden atyafiak és barátok csalárdok és az ő barátjokat megcsalják, az ő nyelveket hazugságra megtanították, az ő felebarátjoknak sze-

¹⁸⁸ Num. 12. [IV. Mózes 12.]

¹⁸⁹ 16. [IV. Mózes 16 : 20—35.]

¹⁹⁰ Eccle. 45. [Jézus ben Sirach 45 : 22—24.]

¹⁹¹ Luc. 6. [Lukács 6 : 34.]

mébe szépet szólnak és hátok megé vermet ásnak.¹⁹²

Ennek felette vagyon ország[ban] tolvajság, paráznaság, hamis eskövés, hiábavaló eskövés, mely az magyarokban felette igen uralkodik. Mindezekért országunk szerencsétlen, ezért szerencsétlenek az fejedelmek, ezért rabolja az országot az pogány török, ezért veretett el országunknak határa. De kéváltképpen, az felső vétkekért, kiket annakelőtte előszámlálék, melyeket míg el nem hagyunk, addig országunk meg nem szabadul. Sőt inkább Istennek kegyelmességéből vagyon, hogy mindenestől fogva meg nem emésztettünk.¹⁹³ Mert az mi bűneink bizony felólhaladták Sodomának és Gomorának vétkeit, mint az Ezékiel mondja az Izráel nemzetségéről.¹⁹⁴

Annakokáért, ha azt akarjuk, hogy országunkban békesség legyen, hogy országunkat az Isten megadja, hogy országunk szerencsés legyen és királyunknak, fejedelmünknek előmenetek legyen, térjünk Istenhez teljes szívünk szerint, hagyja el az király az bálványimádást, hagyják el az utána való fejedelmek is, hallgassák az Istennek ígését és böcsöljék azt és az mellé szabják életeket, szolgáljanak Istennek és az ő szent fiának, az Krisztus Jézusnak, hagyják el az nagy sok istentelenséget,

¹⁹² Hie. 9. [Jeremiás 9 : 4—5, 8.]

¹⁹³ Thren. 3. [Jeremiás siralmi 3 : 22.]

¹⁹⁴ Eze. 6. [Ezékiel 16 : 46—47.]

telhetetlenséget, fösvénységet, kegyetlenséget, prédálást, dúlást, fosztást. Hagyják el az kevélységet, szolgáltassanak igazságot mindeneknek, szegényeknek, árváknak, özvegyeknek, hagyják el az irigységet, kövessék az szeretetet, járjanak el az fejedelmek az ő tisztékben, irtsanak ki az országból minden tisztátalanságot, büntessék meg az bűnösöket.

Ha ezeket mívelik, kétség nélkül szerencsések lesznek, az Isten elveszi az pogányokat rólunk, az mi országunkat megadja. Nem félünk azután az pogány fegyverétől, nem félünk rabságtul, bátran nyughatunk ágyunkban, az mi örökségeinket is bírhatjuk.

Hogyha pedig meg nem térünk, ennél is nagyobb szerencsétlenséget hoz reánk, az mi kevés országunkban vagyunk, azt is az pogánynak adja, mi magunkat feleségestől, gyermekestől elvitet rabságba vagy levágot, és ekképpen az zsidóknál semmivel nem leszünk alábbvalók, kik mind ez világon útálatosok.

Azért mondja az Isten: Ha akarjátok és engemet hallgatandotok, az földnek javát eszitek, ha pedig nem akartok engemet hallgatni és engem haragra indítotok, az fegyver emészt meg titeket.¹⁹⁵

Térjetelek énhozzám és nem fordítom el az én orcámat tőletek, mert szent vagyok én és nem mindörökké haragoszom.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Esa. 1. [Ésaiás 1 : 19—20.]

¹⁹⁶ Hie. 3. [Jeremiás 3 : 12.]

Metéljétek környől magatokat Istennek, és az ti szíveteknek rútságát vegyétek el, hogy az én haragom fel ne gerjedjen és ne legyen, ki eloltja.¹⁹⁷

Jobbítsátok meg az ti útaitokat és életeteket, és lakozom veletek. Hogyha megjobbítjátok útaitokat, ha igaz törvényt szolgáltattok, árvák és özvegyek ellen nem patvarkodtok, ártatlan vért nem ontotok, idegen isten után nem jártok, lakozom tiveletek ez földön, melyet az ti atyáitoknak adtam.¹⁹⁸

Ha nem hallgatnak engemet, kigyomlálom és elvesztem a nemzetséget.¹⁹⁹

Ha megtér az én népem az ő bűnéből, elváltotatom az gonoszt, melyet ő ellene gondoltam vala. Ha peniglen gonoszt cselekedik én előttem, elvál[t]otatom az jót, melyet gondoltam vala, hogy miéjlek velek.²⁰⁰

Szolgáltassatok ítéletet és igazságot és szabadítsátok meg az szegényt az patvarkodónak kezéből. Idegeneket, árvákat és özvegyeket meg ne rontsatok és meg ne háborítsatok hamisan, és ártatlan vért ne ontsatok. Ha ezt miélitek, szerencsések lesznek az ti királyitok, kik ülnek az Dávidnak székiben. Hogyha penig ezt nem miélitek, eskeszem az én Istenségemre, hogy elpusztul ez váras.²⁰¹

¹⁹⁷ Hie. 4. [Jeremiás 4 :4.]

¹⁹⁸ Hie. 7. [Jeremiás 7 :
3, 5—7.]

¹⁹⁹ Hiere. 12. [Jeremiás
12 : 17.]

²⁰⁰ Hiere. 18. [Jeremiás
18 : 8, 10.]

²⁰¹ Hier. 22. 26. [Jere-
miás 22 : 3—5., 26.]

Térjünk az Istenhez, emeljük fel az mi szívünket és kezeinket az Istenhez az égbe, mi vétkeztünk, mi voltunk engedetlenek, azért te nem engedtéél minékünk, ellenünkbe vetéd az te haragodat, megöltél minket és nem engedtéél.²⁰²

Azt mondja az Isten: Térjetek énhozzám teljes szívetek szerint, bőtolésben és siralomba és metéljétek az ti szíveteket és nem ruhátokat és térjetek az ti Istentekhez, mert kegyelmes és irgalmas és elváltoztatja az gonoszt.²⁰³

Térjetek énhozzám és én is tihozzátok térek.²⁰⁴

Azt kiáltja Keresztelő János: Tartsatok penitenciát, mert immár az fejsze az fának gyökerére vettetött és minden fa, valamely jó gyümölcsöt nem terem, kivágatik.²⁰⁵

Krisztus azt kiáltja: Tartsatok penitenciát, mert mind el kell vesznetek.

Ezekből megtetszik, hogy mi vagyunk okai, hogy az Isten ez ideig el nem vötte rólunk az pogányokat. Mert ha penitenciát tartottunk volna, elvötte volna Isten az ő haragját. Ne bízzunk azért az mi nagy és híres-neves nemzetségünkhez, mert ha az Isten az zsidó nemzetségnek nem engedett, minékünk inkább nem enged. Ne bízzanak az urak az ő nagy uraságokba és nemzetségekben, mert ha az

²⁰² Tre. 3. [Jeremiás siralmi 3 : 40—43.]

²⁰³ Ioel. 2. [Joél 2 : 12—13.]

²⁰⁴ Zac. 1. [Zakariás 1 : 3.]

²⁰⁵ Mat. 3. [Máté 3:10.]

Jekóniás királyrul azt mondá az Isten, hogy az király ha gyűrője volna is az ő ujjában, mindazáltal elveti, sokkal inkább bizony, ha az magyar fejedelmek az Isten ujjában gyűrők volnának is, elvettetnek.²⁰⁶

Annakutána ez is szükség, hogy az Istennek éjjel és nappal könyöregjünk, hogy vegye el haragját rólunk, rontja [rontsa] meg az pogányokat, adja az mi régi szabadságunkat, mint régentem az próféták könyörgöttek. Kiket mi es követhetünk és élhetünk azon könyörgéssel.

SZENT DÁVID KÖ- nyörgése az ellenség ellen:

Urísten, bejöttek az pogányok az te örökségbe, megferteztették az te szent templomodat, az Jeruzsálemet elpusztították, az te szolgáidnak testeket vöttek [vetették] az égi madaraknak és az te szenteidnek tagokat az kegyetlen vadaknak. Kionták az ő véreket, mint az vizet Jeruzsálem körül és nem vala, ki eltemetné őket. Vagyunk immár szidalom az mi szomszédinknak és csúfság azoknak, kik körülünk lagnak.²⁰⁷

Miért haragszol, Urísten, mireánk mindörökké? Miért gerjed reánk az te haragod, mint az tűz? Fordítsad az te haragodat az pogányokra, kik téged nem esmérnek és az orszá-

²⁰⁶ Hier. 22. [Jeremiás
22 : 24.]

²⁰⁷ Psal. 78. [Zsolt. 79 :
1—4.]

gokra, melyek az te nevedet se[gí]tségül nem híják, mert megették az keresztyénséget és házát elpusztították. Ne emlékezzél az mi régi álnokságinkról, hamar az te irgalmasságid vegyenek elől, mert szegényekké löttünk. Segélj meg minket mi szabadító Istenünk az te szent nevednek dicsőségeért. Szabadíts meg minket, légy kegyelmes nekünk az te szent nevedért, hogy ne mondják az pogány népek, hol vagyon Istenünk. Jelentessék ki minden népek közt mi szemeink előtt az te szolgálidért való bosszúállásod, menjen be te elődbe az szegény foglyoknak fohászokodások, az te hatalmasságod által ments[d] meg azokat, az kik halálra tartatnak. És fizess meg az mi ellenséginknek hétképpen, kik tégedet bosszontanak, Ūristen. Mi penig, kik te népeid vagyunk, neked hálát adunk és nemzetségről nemzetségre az te nevedet hirdetjük.

AZ JOÉL PRÓFÉTA

igyen könyörög:

Kedvezz, Ūristen, a te népednek és ne adjad az te örökségedet gyalázatra, hogy uralkodjanak őrajtok az pogányok. Miért mondják az pogányok: Hol vagyon az ő Istenek?²⁰⁸

²⁰⁸ Ioel. 2. [Joél 2 : 17.]

AZ DANIEL IGYEN KÖ- nyörög Babilóniában:

Uram Isten, nagy és rettenetes Isten, ki megőrized a te szövetségedet, megtartod irgalmasságodat azok ellen, kik szeretnek tégedet, vétkeztünk, álnokságot cselekedtünk, gonoszul cselekedtünk, te ellened tusakodtunk, eltávoztunk az te parancsolatidtól. Nem engedtünk az te szolgálidnak, az prófétáknak, kik szóltak az te neveddel az királyoknak, az fejedelmeknek, az mi atyáinknak és mind az községnek. Teneked, Uram, igazság, minekünk pedig az mi orcánknak pirulása, miképpen most megtetszik Jeruzsálemnek lakosin és az Izráélen, mindaz kik itt vagynak, mint pedig azokon, kiket messze földre vitettél, az ő bűnökért. Ó Uram Isten, minekünk az mi orcánknak pirulása, az mi királyunknak és fejedelmünknek és az atyáinknak, mert vétkeztünk teneked. Az mi Urunknak és Istenünknek irgalmasság és kegyelmesség, mert eltávoztunk őtőle. Nem engedtünk az mi Urunknak, Istenünknek szavának, hogy járnánk az ő törvényében, melyet adott mi előnkbe az ő szolgálai által, az próféták által. Az Izráél az te törvényedet megszegte és elhajlottak, nem engedvén, az te beszédednek. Azért jött mireánk az átok és eskövés, mely megiratott az Mózesnek, az te szolgálidnak törvényében. Mert vétkeztünk, beteljesítette az ő beszédét, melyet mondott vala, mirajtunk és az mi bíráinkon, kik minket ítéltének és reánk hozta az veszedelmet, mely nem volt ég alatt,

mint meg vagyon írván az Mózesnél. De Uram Isten, kérlek tégedet, forduljon el az te haragod mirólunk. Mert az mi bűneinkért és az mi atyáinknak bűnökért adattunk gyalázatra. Mostan hallgasd meg az te szolgálóknak könyörgését, hajtsd le az te fileidet és hallgass meg, nyisd meg az te szemeidet és lássad az mi pusztaságunkat és az te várasodat, mert nem az mi igazságunknak bizodalmaiban könyörgünk neked, hanem az te nagy kegyelmességben. Hallgass meg, Uram, kedvezz, Uram, fegyelmezzél [figyelmezz] hozzánk, ne késedelmezzél az te szent nevedért, mert tied az váras, tied az nép is.²⁰⁹

És ilyen könyörgésekkel és ezekhez hasonlatosokkal élhetünk, mikor Istennek könyörgünk az pogány törökök ellen nyomorult országnak szabadulásért.

Hogyha pedig az Isten az ő segítségével kénédik, nem kell kétségbeesnünk, hanem annál inkább fel kell emelkednünk hűnek és reménységnek általa. Mint az próféták intenek ez mondásokkal: Várjad az Istent, légy erős és bátor;²¹⁰ és esmég: Az ti erősségték legyen csendességben és reménységben;²¹¹ és esmég: Jó az Istennek szabadítását várni csendességben.²¹²

²⁰⁸ Dan. 9. [Dániel 9 : 4—19.]

²¹⁰ Psal. 26. [Zsolt. 27 : 14.]

²¹¹ Esa. 30. [Ésaiás 30 : 15.]

²¹² Thren. 3. [Jeremiás siralmai 3 : 26.]

Mely mondásokban erre intetünk, hogy háborúságinknak idején ne zúgódjunk Isten ellen, hanem békességesek és csendesek legyünk, és várjuk az megszabadulást és annakutána az örökkévaló bódogságot, melyről az szent Péter azt mondja, hogy el nem veszt, meg nem fonnyad, hanem tartatik minekünk az mennyországban, mely megjelentetik akkor, mikor az Istennek fia, az Krisztus Jézus megjelenik, azaz, mikor eljő ítélni eleveneket és holtakat, etc.

Amen. Finis.

MÁSODIK KÖNYV.

Micsoda Je- GYEKBŐL ESMÉRJÜK meg az Istennek ítéletinek közel való voltát.

Az Jézus Sírach az ő könyvében azt mondja: Mindenekbe, az mit cselekedel és az mit szólasz, emlékezzél meg az te utolsó órádról és soha nem vétkezel.²¹³ Az Salamon is azt mondja, hogy jobb embernek az siralomnak házához menni, hogynem mint az örömnek házához, mert annál minden ember intetik az ő haláláru, és az élő ember gondolkodik arrul, mi következik őreája.²¹⁴

Ez mondásokból megtetszik, hogy az embernek felette igen hasznos dolog itt ez világon, életében minden cselekedetinek közötté meggondolni az ő utolsó óráját, azaz halálát, hogy meggondolván ezt, meg kell minden embernek az természetnek adósságát fizetni, vigyázzunk szorgalmatosan, és az mint az bölcs mondja,

²¹³ Eccle. 7. [Jézus ben Sírach 7 : 38.]

²¹⁴ Eccle. 7. [Prédikátor 7 : 2.]

úgy éljünk, mintha holnap meghalnánk. Annakokáért rejtetett penig el az halálnak órája is mitőlünk, hogy mennél bizonytalanosbak vagyunk az mi halálunknak órájárul, annál szorgalmatosban vigyázzunk és minden órában az halál az mi fülünkben zengjen.

A Szentírás penig tanúbizonyságot teszen arrul, hogy akármely sokat éljünk, mindazáltal meg kell halnunk, földdé kell lennünk.²¹⁵

Az Isten azt mondja Ádámnak: Földdé kell lenned, mert földből való vagy.

S noha kilencszázharminc esztendeig éle, mindazáltal meghala.²¹⁶

Az Sámuel azt mondja az királyokrul írt köny[v]ben: Mindnyájan meghalunk és mint az víz, azonképpen elomlunk.²¹⁷

Az Dávid is azt mondja: Kicsoda az ember, az ki él és meg nem hal?²¹⁸

Az gazdag ember is azt mondja vala: Én lelkem, sok jó takarványod vagyon, egyél, igyál, nyugodjál! Az Isten azt mondá neki: Bolond ember, ez éjjel megkérík az te lelkedet tetőled.²¹⁹

Szent Pál apastal is azt mondja, hogy elvégezett dolog ez, hogy minden ember meghaljon.²²⁰

²¹⁵ Rom. 3. [Zsidók 9 : 27., I. Mózes 3 : 19.]

²¹⁶ [I. Mózes 5 : 5.]

²¹⁷ Sam. 4. [II. Sám. 14 : 14.]

²¹⁸ Psal. 88. [Zsolt. 89 : 49.]

²¹⁹ Lu. 12. [Lukács 12 : 19—20.]

²²⁰ Ebr. 9. [Zsidók 9 : 27.]

Noha annakokáért igen keserves az halál azoknak és igen nehezen szenvedik, mikor az halált említik, az kik ez világ fiai, az kik ez világhoz kötték [kötötték] magokat és ez világon nagy kedvekre, gyönyörőségekre élnek, mint az bölc mondja: Óh, halál, mely keserő az te emlékezeted az olyan embernek, az ki nagy gyönyörőséggel, nagy bódogsággal és minden gond nélkül él!²²¹ Mindazáltal ugyan meg kell mindennek halni, mind gazdagnak, uraknak, királyoknak és mind szegényeknek. Az hatalmas Alexander megholt, ekképpen Julius, Augustus és minden hatalmasok.

Az keresztyéneknek bizony nem félelmes az halál. Mert nem hálnak meg, hanem csak nyugosznak, az földnek porában laknak és az feltámadásnak utána az örök bódogságot veszik.²²²

Miképpen azért halálról való emlékezet hasznos, azonképpen az feltámadásról és az Istennek ítéletiről való emlékezet mondhatatlan igen használ mind az híveknek, mind pedig az hitetleneknek.

Az híveknek azért használ, hogy vigasztalást vegyenek és elhigyjék, hogy noha mostan nagy nyomorúságban vagynak, mindazáltal jövőbe azoktól megszabadulnak és nagy bódogságba lesznek, tudván ezt, hogy az ki azt mondta nekik: Jöjjetek hozzám mindnyájan,

²²¹ Eccle. 41. [Jézus ben Sirach 41 : 1—2.]

²²² Esa. 25. [Ésaiás 26 : 19.]

kik megterhelhettetek, én megkönnyebbítelek,²²³ ugyanazon leszen az ítélő bíró, mint ő maga mondja. Az atya az ítéletet adta az fiúnak.²²⁴ Az Krisztus is mikor azt mondja: Mikor látjátok, úgymond, hogy ezek beteljesednek, emeljétek fel az ti fejeteket, mert közel vagyon az ti váltságatok,²²⁵ — arra akar inteni, hogy mikor értjük az ítéletnek közel való voltát, örvendezzünk, mert megszabadulunk.

Az hitetleneknek arra használ az Istennek ítéletinek emlékezeti, hogy az Istennek haragjátul megrettenjenek és megtérjenek.

De az testnek feltámadása felől eleitől fogva csuda vélekedések voltak. Mert voltak olyyak, kik azt mondták, hogy semmi feltámadás nincsen, hanem az emberek mint az oktan állatok elvesznek, min[d] testestől, lelkestől. Ilyenek voltak az epicureusok, sadduceusok és stoicusok, kikről szent Lukács emlékezik.

Némelyek azt mondták, hogy vagyon feltámadás, de lelki, mely immár meglőtt, akkor tudniillik, mikor az bűnből feltámadtunk.²²⁶ Ilyenek voltak az Himenéus és Filétus, kikről az szent Pál emlékezik.²²⁷

Némelyek azt mondták, hogy az lélek megmarad ez halálnak utána, de az test soha fel nem támad.

²²³ Mat. 11. [Máté 11 : 28.]

²²⁴ Ioh. 5. [János 5 : 22.]

²²⁵ Lu. 11. [Lukács 21 : 28.]

²²⁶ Acto. 17. 23. [Csel. 17., 23 : 6—8.]

²²⁷ 2. Ti. 2. [II. Timótheus 2 : 17—18.]

Voltak olyak, kik azt mondták, hogy az lélek az testtel együtt meghal, de az testtel együtt esmét feltámad.

Ezek közül az kik azt mondták, hogy nincsen feltámadás, az Istennek ítéletit is tagadták, mert az ki tagadja az feltámadást, tagadja az ítéletit is.

Azért minekelőtte az Isten ítéletinek bizonyos voltának megbizonyítására mennénk, annakelőtte az léleknek halhatatlanságáruul és az testnek feltámadásáruul egy néhány bizonyóságot hozunk.

Az Isten hivattatik Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak Istenének.²²⁸ Az Isten pedig nem Istene az megholtaknak, azaz azoknak, az kik nincsenek, hanem az eleveneknek, azaz azoknak, az kik vagynak. Azért Ábrahám, Izsák és Jákób élnek, de testben nem élnek, hát lélekben élnek.

Krisztus azt mondja az tolvajnak: Ma én velem lész Paradisumban [Paradicsomban].²²⁹ De az nap sem az Krisztus, sem az tolvaj Paradisumban nem voltanak testben, mert eltemettének, hát lélekben voltak, és el nem vezett volt az tolvajnak lelke, meg sem holt volt, noha testbe megholt volt.

Krisztus az tanítványoknak azt mondá: Ne féljete azoktul, kik megölnek testben, de lélekben meg nem ölhetnek.²³⁰

²²⁸ Mat. 22. [Máté 22 :32.]

²³⁰ Mat. 10. [Máté 10 :

²²⁹ Lu. 23. [Lukács 23 :

28.]

Szent István az ő lelkét az Krisztus Jézus kezébe ajánlja, hát nem holt meg lélekben.²³¹

Szent Pál azt mondja: Kévánok meghalni és az Krisztussal lenni.²³²

Mózes beszéle Krisztussal az Tábor hegyén.²³³ Azért noha Mózes megholt testben, de lélekben meg nem holt. Ezekből megtetszik immár, hogy hamis azoknak értelmek, kik azt mondják, hogy az lélek meghal, mint az test.

Menémő állapotban legyenek az lel[k]ek mindez óráig, melyben az testtel esmég egygé lesznek, arrul csak úgy szólhatunk, az mint az Írás szól. Az bölcst ezt mondja: Az igazaknak lelkek Istennek kezében vagynak.²³⁴ Szent Pál így szól: Kévánok Krisztussal lenni.²³⁵ Szent Dávid azt mondja: Te kezedbe ajánlom lelkemet,²³⁶ Krisztus az tolvajnak azt mondja, hogy Paradisumban leszen.²³⁷ Lázárrul az Írás azt mondja, hogy Ábrahám kebelében vitetett, az gazdag penig pokolban temettetett.²³⁸ Az bölcst esmég azt mondja, ha az igaz ember meghal, hívségben leszen.²³⁹

Továbbá hogy az lélek az testtel esmég egygé legyen, azaz hogy az test feltámadjon, erről is

²³¹ Act. 7. [Csel. 7:59.]

²³² Phi. 1. [Filippi 1 : 23.]

²³³ Math. 17. [Máté 17 : 3.]

²³⁴ Sap. 3. [Sapientia Salomonis 3 : 1.]

²³⁵ Phil. 1. [Filippi 1 : 23.]

²³⁶ Psalm. 30. [Zsolt. 31 : 6.]

²³⁷ Luc. 23. [Lukács 23 : 43.]

²³⁸ Luc. 16. [Lukács 16 : 22—23.]

²³⁹ Sa. 4. [Sapientia Salomonis 4 : 7.]

nyilvánvaló bizonyságink vagynak. Jób patriarcha azt mondja: Tudom, hogy az én megváltó Istenem él, és az utolsó napon az földből feltámadok és esmég az én bőrömmel környúl vétetem és ezen testben meglátom az Istent.²⁴⁰

Ésaiásnál azt mondja az Isten az megholtaknak: Serkenjete fel és örvendőzzetek, kik lakoztok az földnek porában!²⁴¹

Krisztus azt mondja: Eljő az óra, mikor hallják az Istennek fiának szavát azok, az kik az koporsóban vagynak és feltámadnak.

Esmég azt mondja Krisztus: Mikor eljő az embernek fia az ő dicsőségében és mind az szent angyalok övele, akkor ül az ő dicsőségének székiben és minden népek ő előbe gyűlnek.²⁴²

Szent Pál apastal azt mondja: Az Krisztus onszolással és arkangyálnak szavával és az Istennek trombitájával leszáll, és az kik Krisztusban megholtak, azok először feltámadnak. Annakutána mi, kik elevenek leszünk, elragadtatunk azokkal egyetembe az ködbe eleibe.²⁴³

Esmét azt mondja Szent Pál: Ha Krisztus feltámadott, mi es feltámadunk; ha ő fel nem támadott, mi es nem támadunk fel.²⁴⁴

²⁴⁰ Iob. 19. [Jób 19 : 25—26.]

²⁴¹ Esa. 26. [Ésaiás 26 : 19.]

²⁴² Matt. 25. [Máté 25 : 31—32.]

²⁴³ 1. Tess. 4. [I. Thess. 4 : 16—17.]

²⁴⁴ 1. Cor. 15. [I. Kor. 15 : 12—17.]

Krisztus azt mondja: Én feltámasztom azt az utolsó napon.

Az mi hitünknek vallásában is azt mondjuk: Hiszem az testnek feltámadását. Annak-
okáért mely bizonnyal hisszük, hogy meghalunk, oly bizonnyal higyjük, hogy feltámadunk és az nagy bírónak az Krisztus Jézusnak széki eleibe kell állanunk, hogy minden cselekedetünkről számot adjunk.

Micsoda az ítélet?

Az Istennek ítéleti az, mikor az Krisztus Jézus eljő nagy dicsőségben és hatalomba angyeli [angyali] sereggel és mind az jókra, mind az gonoszokra az ő cselekedetek szerint szentenciát mond és az jókat az örök életre híja, az gonoszokat köldi [küldi] az örök pokolra.

HÁNYFÉLE ÍTÉLETI vagy az Istennek.

Az Istennek ítéleti kétféle; az egyik kéváltképpen való, az másik közönségesképpen való. Kéváltképpen való ítéletinek mondjuk azt, mikor az ő bosszúállásának haragjából az bűnösöket megbünteti,²⁴⁵ mint az szent Pál mondja: Az Isten, úgymond, megítéli az paráznákat.²⁴⁶ Ekképpen az első világot özönvízzel

²⁴⁵ Iudicium Dei speciale.

²⁴⁶ Ebr. 13. [Zsidók 13 : 4.]

elveszté.²⁴⁷ Sodomát, Gomorát minden tartományával egybe kénköves tűzzel emészté meg.²⁴⁸ Fáraó királyt az Veres-tengerbe veszté.²⁴⁹ Co-ret, Datant, Abyront [Kórét, Dáthánt, Abirá-mot] az földdel nyeleté el.²⁵⁰ Heródest az férgek evék meg.²⁵¹ Az Jézabelt az ebekkel eteté meg.²⁵² Mostan is halljuk és látunk ilyen rettenetes és undok veszedelmeket, melyek nem egyebek, hanem Istennek ítéleti és az következendő örök veszedelemnek jelenségei.

Hogy penig néha az hitetlenek bódog életet élnek ez világon, ez az Istennek hosszú ideiglen való tűréséből vagy on, ki nem akarna az embernek veszedelmet, hanem hogy megtérne és élne, de mennél tovább várja az hitlent, annál rettenetesben veri meg végre.²⁵³

Közönséges ítéleti az Istennek az, mellyel az testnek feltámadásának utána megítéli mind az jókat, mind penig az gonoszokat. Az jóknak örök életet ad, az gonoszoknak penig örök kárhozatot.²⁵⁴

Ezt az ítéletet noha sokan tagadják és nem hiszik kíváltképpen azok, kik itt ez világon mind istenfélelem nélkül élnek, mindazáltal

²⁴⁷ Gen. 7. [I. Mózes
7 : 11—24.]

²⁴⁸ Gen. 19. [I. Mózes
19 : 24—29.]

²⁴⁹ Exod. 14. [II. Mózes
14 : 27—28.]

²⁵⁰ Num. 16. [IV. Mózes
16 : 20—35.]

²⁵¹ Acto. 12. [Csel. 12 :
23.]

²⁵² 4. Reg. 9. [II. Kir.
9 : 36.]

²⁵³ Rom. 2. 2. Pet. 3.
Ezech. 33. [Róma 2 : 4.,
II. Péter 3 : 9., Ezékiel
33.]

²⁵⁴ Iudicium generale.

bizony leszen az Istennek ítéleti, bizony leteszi egyszer az Istennek fia az ő ítélő székít, kit mindnyájan meglátunk. Azoknak pedig, az kik azt nem hitték és istentelenségben és testi bátorságban éltenek, leszen örök veszedelem.²⁵⁵

Ezt meg kell bizonyítanunk szent Írásból. Az Isten azt mondja Chaimnak [Kainnak]: Ha jól cselekedel, kedves leszen Isten előtt az te áldozatod, ha pedig gonoszul cselekedel, az bűn előtted leszen,²⁵⁶ azaz, noha az te bűnöd egv ideig büntetés nélkül leszen, mindazáltal bizony megbüntetik [megbüntettetik] végezetre, ha ez világon nem, de az másvilágon megbüntetik [megbüntettetik].

Ez nyilvánvaló mondás, mert azt mondja az Isten, hogy ha az bűn büntetés nélkül marad is, de azért megbüntetik [megbüntettetik].

Az Isten az bűnt nem szereti. Azért sohá azt büntetés nélkül nem hagyja. Jól látjuk pedig, hogy sok bűnösöknek itt ez világon nagy előmenetek vagyon. Ugyan nem büntetnek [büntettetik] meg ez világon, ebből az következik, hogy vagyon Istennek ítéleti közönséges, mellyel megítéli azokat.

Továbbá az Isten az ő választottainak minden jót ígér. Ez pedig nyilvánvaló dolog, hogy ez világon mindenféle nyavalyának és bódogtalanságnak alája vettettünk. Ebből is az következik, hogy megfizet minekünk az ítéletben, hát az Istennek vagyon ítéleti.

²⁵⁵ Dan. 7. [Dániel 7.]

²⁵⁶ Gen. 4. [I. Mózes 4 : 7.]

Szent Pál azt mondja: Te az te keménységed szerint gyűtesz magadnak haragot az haragnak napjára és az Istennek igaz ítéletinek kijelentésének napjára, ki megfizet mindennek jutalma szerint.²⁵⁷

Szent Péter azok ellen ír, kik tagadják az Istennek ítéletit, és azt mondja: Ezt tudjátok, hogy az utolsó időben lesznek istenkáromló emberek, kik az ő tulajdon kívánságok szerint járnak és azt mondják, hol vagyon az Istennek ítéleti; az időtől fogva, hogy megholtak az atyák, mind így vagyon ez világ, etc. Azután azt mondja, az Istennek napja eljő, mint az or [tolvaj], melyen az egek elmúlnak, az éltető állatok megoldvadnak, az föld és minden földi állat megég.²⁵⁸ Krisztus azt mondja: Az atya nem ítél senkit, hanem minden ítéletet az fiúnak adott²⁵⁹.

Esmét azt mondja: Mikor eljő az Embernek Fia az ő dicsőségében és mind az angyalok övele, akkor ül az ő dicsőségének székiben, és gyűlnek ő eleibe minden népek.²⁶⁰

Az angyalok is azt mondják az galileabelieknek: Mit néztek az égbe?²⁶¹ Ekképpen jó el ítélni, miképpen látátok őtet felmenni. Ekképpen Acto. 10., 17. Szent Pál. 1. Thess. 5. 2. Thess. 1. 2. Tim. 4.

²⁵⁷ Rom. 2. [Róma 2 : 5—6.]

²⁵⁸ 2. Pet. 8. [II. Péter 3 : 3—4, 10.]

²⁵⁹ Ioh. 5. [János 5 : 22.]

²⁶⁰ Math. 25. [Máté 25 : 31—32.]

²⁶¹ Acto. 5. [Csel. 1 : 11.]

Az hitnek vallásában azt mondjuk: Onnat leszen jövődő ítélni eleveneket és az holtakat.²⁶²

Krisztus ő maga az szentenciát is megmondja, mellyel mind az jókat, mind az gonoszokat megítéli. Jöjjetek el, úgymond, én atyámnak áldottai, bírjátok az országot, mely az világ kezdetitől fogva készítettett nektek. Mert éhezém és ennem adátok, szomjúhozám és innem [innom] adátok.

Az hitetlenek szentenciája ez: Menjetek, elátkoztak [elátkozottak] az örök tűzre, mely megcsináltatott az ördögnek és az ő angyalának. Mert éhezém és nem adátok ennem; szomjúhozám, nem adátok innom.

MIKOR LESZEN AZ Istennek ítéleti.

Miképpen, az halálnak napját és óráját semmiképpen nem tudhatjuk meg, azonképpen az Istennek fiának eljövételit nem tudhatjuk. Azért mondja az Krisztus is, szólván az ítéletnek napjárul:

Az napot, úgymond, senki nem tudja, még az Istennek angyali is, sem pedig az fiú, hanem csak az atya.²⁶³

Szent Pál is, szent Péter és szent János az mennyei látásrul írt könyvében hasonlítják az

²⁶² Math. 25. [Máté 25 :
31. skk.]

²⁶³ Marc. 13. [Márk 13 :
32.]

Istennek Fiának jövetelinek napjának bizonytalan voltát az ornak [tolvajnak] eljövetelinek órájának bizonytalanságához.²⁶⁴

S noha semmiképen nem tudhatjuk az ítéletnek napját, óráját, hetét, havát, esztendeit, mindazáltal sok bizonyos jegyekből eszünkbe vehetjük, hogy az Istennek Fiának napja csak az ajtó előtt, azaz felette igen közel.

MICSODA DOLGOK-
ból és jegyekből esmérjük meg
az Istennek ítéletinek
közel voltát?

Mint annakelőtte mondók, semmiképpen az Istennek ítéletinek idejét meg nem tudhatjuk, bolondok annakokáért azok, kik bizonyos esztendőt tulajdonítanak annak és azt mondják, hogy egy vagy két esztendő múlva az ítélet megleszen, mindazáltal vagynak bizonyos jelenségek, melyekből nyilván megtetszik, hogy ha közel vagy messze legyen. Azokat az jelenségeket megírjuk és jelentjük.

Első Jegy.

Az szent Illés próféta az ő háza népét tanította vala sok dolgokra. Azok között erre is

²⁶⁴ 1. Thes. 5. 2. Pet. 3.
Apo. 3. [I. Thess. 5 : 2.,

II. Péter 3 : 10., Jelenések
3 : 3.]

megtanította, hány esztendeig állana fenn ez világ. Mert azt mondta:

Hatezer esztendeig áll ez világ.
Kétezer esztendeje üres leszen.
Kétezer esztendeje törvény alatt.
Kétezer esztendeje Messiásé.²⁶⁵

Ebben ez mondásban nyilván megmondja az Illés próféta ez világnak idejét. Mondja pedig hatezer esztendőnek. S noha kételkedhetnék az ember ebben, mindazáltal hinnivaló dolog, hogy az Isten ilyen szent embernek (kit annyira szeretett, hogy ugyan élő testben elragadta mennyországba) megjelentette ez világnak idejét.²⁶⁶

Annakokáért mondja pedig az első kétezer esztendőt üres esztendőnek,²⁶⁷ mert annyi ideig nem volt az Istennek írt törvénye az emberi nemzetség között, hanem volt az Istennek törvénye csak az természetbe. Mert azt még az első teremtésben beoltotta vala az emberbe.²⁶⁸

Vagy pedig azért mondatik üres esztendőnek, mert az Babilóniának rakása előtt az emberek nem oszlottak vala igen meg és nem foglaltak vala annyi tartományokat, mint azután. Némelyek mondják, hogy üresnek ne-

²⁶⁵ Vaticinium Eliae prophetae de annis mundi.

²⁶⁶ 4. Reg. 2. [II. Kir. 2.]

²⁶⁷ Duo millia (!) inane.

²⁶⁸ Rom. 2. [Róma 2 : 14—15.]

veztetik azért, mert akkor az Anyaszentegyháznak bizonyos helye nem vala és az Anyaszentegyház az pogányoktul el nem szakasztott vala. Birodalmok is nem valának még akkor olyan módon, mint azután, az monarchiákban.

Az másik kétezer esztendő mondatik törvény alatt lenni,²⁶⁹ mert az törvénynek kiadásátul fogva mind Krisztusig úgy mint kétezer esztendő vagon.

Azért mondatik pedig törvény alatt lenni, mert Mózesitul fogva Krisztusig az zsidók voltak törvény alatt árnyékban, Mózesnek törvényének kötelében, és az Anyaszentegyház csak egy nemzetségben szorítotték vala, tudniillik az zsidó nemzetségben. De Krisztus születése után megszabadulának mindazoktul és az pogányokkal is közöltetének az Isten, ígéreti.

Az harmadik kétezer mondatik Messiásának,²⁷⁰ mert az megígért Jézus Krisztus, az Messiás, az harmadik kétezer esztendő jött el és hirdetik mind az ítéletig napjáig. Kor. II.

Ha immáron megszámllalod az esztendő számot világ kezdetitől fogva, ez ideig nem sok híja leszen az hatezer esztendőnek.

²⁶⁹ Duo millia (!) lex.

²⁷⁰ Duo Millia (!) Messias.

EZ VILÁG ESZTEN- deinek számlálása.

Ádámtul fogva Noénak születéséig vagyon 1056 esztendő.²⁷¹

Noé szülte az ő három fiait, mikor volna 500 esztendő.²⁷²

Azután leszen az özönvíz száz esztendővel, Anno 100. Az özönvíz volt esztendeig.²⁷³

Az özönvíztől fogva Ábrahámnak születéséig vagyon 295 esztendő.²⁷⁴

Ábrahám kibúdosék Káldeából, mikor volna hetvenöt esztendő.²⁷⁵

Ábrahámnak búdosásátul fogva az zsidóknak kijüvetelekiglen vagyon esztendő 430.²⁷⁶ Mert az zsidók fogsága akkor kezdetett, mikor Ábrahám Egyiptomba búdosék.²⁷⁷ Mózesről az zsidóknak első hadnagyoktul fogva Saulig vagyon 396 esztendő.²⁷⁸

²⁷¹ 1056. Gen. 5. [I. Mózes 5. — Az innen következő lapszéli jegyzetekben a lókusok előtti számok évszámokat jelentenek, melyeket Károlyi a könnyebb áttekinthetőség kedvéért tette ki ide még egyszer, mégpedig olyanformán, hogy összeadhatók legyenek. A jelen kiadásban a lapszéli jegyzetek lapalji elhelyezése folytán ez a szemléletesség, sajnos, vissza nem adható.]

²⁷² 500. Gen. [I. Mózes 5 : 32.]

²⁷³ 100. Gene. 6. 7. [I. Mózes 6., 7., 8.]

²⁷⁴ 295. Gene. 11. [I. Mózes 11 : 10—32.]

²⁷⁵ 75. Gene. 12. [I. Mózes 12 : 4.]

²⁷⁶ 430. Exod. 12. [II. Mózes 12 : 11.]

²⁷⁷ Gal. 3. 6. [Galata 3 : 6.]

²⁷⁸ Lib. iudicium. 3. Reg. 6. 7. [Bírák, I. Kir. 6 : 1, 7 : 1.]

Saultól fogva az babilóniabeli fogságig vagy 516 esztendő.²⁷⁹

A babilóniabeli fogság volt 70 esztendeig. Azután megszabadulnak.²⁸⁰

Az perzsiái birodalom volt százkilencvenegy esztendeig.

Alexander birodalma volt hét esztendeig. Alexander halálátul fogva az makkabeusoknak birodalmokiglan száznegyvenhat esztendő vagyon.

Az makkabeusok birodalma volt százhuszonkilenc esztendő.

Heródesnek birodalmának harmincadik esztendejében születék Krisztus.

Krisztus születésétől fogva vagy 1562 esztendő.²⁸¹

Ha mindezeket az esztendőket egybeszámolod, teszen ötezerötszázöt esztendőt. Némelyek pedig többet számlálnak, de ha csak annyi az esztendőszám, az mint mi számláltuk is, nem sokkal vagy 1000 hía az hatezer esztendőnek, négyszáz esztendőnek. Az szent Illés pedig ezt is hozzáadta volt az ő jövendőmondásához, hogy mindazok az esztendők nem teljesednek be az választottakért, hanem meg rövidítettnek, mint Krisztus is mondja.²⁸²

²⁷⁹ Lib. Regum. [I. Sám., II. Sám., I. Kir., II. Kir.]

²⁸⁰ 70. Hie. 25. 29. [Jeremiás 25 : 12., 29 : 10.]

²⁸¹ 1562.

²⁸² Math. 24. Marc. 13. [Máté 24 : 22., Márk 13 : 20.]

Második Jelenség.

Az Nagy Nabukodonozor ez földnek birodalmiról és az Krisztusnak születésének és ítéltre való jövésének idejéről látott vala álmot. Láta egy nagy embert, kinek az feje vala tiszta aranyból, az mellye [melle] és az két karja ezüst vala. Az hasa és ágyéka réz, az szára vas, az lába vassal és sárral vagy cseréppel elegy. És ez állott mindaddig, mígnem egy magas hegyről kéz nélkül felfeszítettett kő alászáll és az nagy embernek vasból és cserépből való lábát megrontja. Megromol az vas, az cserép, erős arany és ezüst és olyanná lőnek, mint az nyári szűrőnek [szérűnek] polyvája, melyet az szél elhány és elfú. Az kő pedig, az mely az nagy embert agyonveri, nevekedik egy nagy hegyé és betölti ez földet.

Az Dániel ezt magyarázza az királynak ilyen módon: Te vagy, úgymond, az arany fő. Te utánad támad más birodalom az te birodalmadnál alábbvaló. Az réz példázza az harmadik birodalmot; az negyedik birodalom leszen erős, mint az vas és mint az vas mindent megront, akképpen ez mindent megront.

Hogy pedig az lába és az lábának ujjai vasból és cserépből voltak, az példázza az birodalomnak két részre való szakadását, melynek egy része leszen erős, egy része erőtelen és hogy sokféle nemzetségek egyelednek az negyedik birodalomba, de semmi erős barátság nem lehet közöttök. És ez birodalmoknak ide-

jében az Isten támaszt egy országot, mely soha el nem vész és más idegen népnek nem adatik és ez országokat megrontja, az pedig örökké megáll.²⁸³

Azt mondja az Dániel ez magyarázatban, hogy négy monarchia, azaz négy birodalom leszen ez földön, azután Krisztus eljő testbe, mind pedig az ítéletre. Ezek pedig az birodalmok immár megvoltanak mind. Mert az első birodalom volt az assíriai birodalom, Czírus királyig.

Az másik volt az perzsiai birodalom, Czírus-tul fogva Alexanderig.

Az harmadik volt az görögöké, Alexander-től fogva Juliusig.

Az negyedik volt az római birodalom, melynek kezdője volt az Julius.

De az birodalom immár kettészakadott.

Az birodalomba sok nemzetségek egyeledtek, mint törökök, németek és egyéb sok nemzetségek. Kik között igaz ugyan nem lehet az egyesség és barátság, mint az vas nem fér egybe az cseréppel. Az Krisztus egyik országát, tudniillik az lelkit, felépítette nem most, akkor kíváltképpen, mikor Augustus császár alatt születék,²⁸⁴ az másik ország is azért, tudniillik az dicsőséges, nem messze nagyon.

Az Dániel is álmot lát ezen dologval és az ő álmát ilyen beszéli: Láttam, úgymond, és

²⁸³ Dan. 2. [Dániel 2 :
1—44.]

²⁸⁴ Luc. 2. [Lukács 2 :
1—20.]

íme az tengerből négy fenevad jő vala ki, kik egymástul különbözők valának. Az első olyan vala, mint egy oroszlán. Az másik hasonlatos vala az medvéhez, és annak szájában három rend fog vala. Az harmadik olyan vala, mint egy leopárd és annak négy feje vala. Az negyedik fenevad rettenetes vala. És íme ezen közben az Istennek fia letövé az ő székít.²⁸⁵

Ez nagy fenevad is példázta az négy birodalmot, kinek feje és kezdői voltak Nabukodonozor, Czírus, Alexander és Julius; ezek mind elmúltak. Az Dániel pedig azt mondja, hogy ennekutána az Isten fia leteszi az székét, azaz ítéletre jő. Azért kétség nélkül az Isten ítélete nem messze vagon.

HARMADIK JELENSÉG az Krisztus beszédéből.

Krisztus azt mondja: Az napoknak utána (azaz Jeruzsálemnek veszedelmének utána) az nap meghomályosodik és az hódnak [holdnak] nem leszen világossága, az csillagok lehullnak az égből és az egeknek erei megindulnak. Akkor megtetszik az Istennek fiának jelensége az égben, és akkor sírnak az földnek minden nemzetségi és látják az embernek fiát eljöni nagy hatalommal és dicsőséggel. Az figefátul vegyetek hasonlatosságot, mikor az virágozni és levelezni fog, tudjátok, hogy közel vagon

²⁸⁵ Dan. 7. [Dániel 7 : 2—9.]

az nyár, ekképpen mikor látjátok, hogy ezek meglesznek, tudjátok, hogy közel vagyon az Istennek eljövetele.²⁸⁶

Ezen dologrul azt mondja esmét Krisztus: Lesznek csudák az napban és az hódban, és az csillagokban és az földön embereknek búslakodások, szorgalmatosságok, kétségbe es esnek általa. Az tengernek habjainak zúgása miatt emberek megszáradnak az félelemnek miatta és azoknak várásának miatta, az melyek következnek ez világra. Az egeknek erei megindulnak és akkor látják eljöni az Embernek Fiát.²⁸⁷

Ez mondásokban Krisztus ad mi elünkbe egynéhány jegyeket, melyekből az ítéletnek napjának elközelítését megessmérjük. Azt mondja, hogy az nap és az hód meghomályosodnak, ezt penig gyakorlatossággal látjuk, noha szinte az ítéletnek napjakor lehetséges, hogy természet ellen való fogyatkozások lesznek az napban és hódban. Annakutána azt mondja, hogy az csillagok lehullnak az égből. Ezt még nem látjuk, de az ítélet napjának előtte meglátjuk. Vagy penig azért mondja, hogy az csillagok lehullanak, mert nekünk úgy tetszik. Továbbá azt mondja, hogy az emberek megszáradnak az félelemnek miatta és azoknak várásoknak miatta, melyek következnek.

²⁸⁶ Math. 24. [Máté 24 :
29—30., 32—33.]

²⁸⁷ Luc. 21. [Lukács 21 :
25—27.]

Ezt bizony felette igen megkésértették, mert látván, mind ez egész világon való országoknak és kiváltképpen az mi országunknak megindulását és háborúságát, mindenestől fogva elfogyatkoztunk, elszáradtunk, gondolkodván arról, mi következik. Ez bizonyos jelensége az Istennek ítéletinek közel voltának. De az Krisztus minket ezzel vigasztal, hogy mikor ezeket ez jeleket látjuk, ne féljünk, ne essünk kétségben, sőt inkább felemeljük az mi fejünket és higyjük, hogy közel vagy az mi megszabadulásunk.²⁸⁸

Annakutána azt mondja Krisztus: Menémő vala az Noénak ideje, olyan leszen az Embernek Fiának is jöveteli, mert mint az özönvíznek előtte voltanak csak az nagy testi gyönyörőségben, öttek, ittak és házaskodtak, mind az napig, melyen Noé bément az bárkába és nem vövék eszekbe magokat, mígnem elborítá őket az özönvíz, azonképpen leszen az embernek fiának eljöveteli is.

Noha az több jelenségek is igen nyilvánvalók, de azoknál ez nyilvánban való, mert ha az mostani világot hasonlítod az Noé idejebeli világhoz, egy néhány grádussal meghaladta ez azt, mert ez világon soha ugyan nem uralkodott az telhetetlenség, kegyetlenség, fösvényesség, kevélység, részegség, tobzódás, irigység és egyéb féle istentelenség, mint mostan. Az Istennek Evangélioma is nyilván prédikálta-

²⁸⁸ Luc. 21. [Lukács 21 : 28.]

tik. Az bűnösök dorgáltatnak és intetnek penitenciára, mint Noé idejébe, de az Istennek ígéjének semmi böcsöleti nincsen.

Az bűnösök ugyan nem térnek meg, nem veszik eszükbe magokat, mindaddig is, míg nem az Istennek ítéletinek hálójába esnek.

Negyedik Jelenség.

Szent Pál azt mondja: Az Szentlélek nyilván mondja, hogy az utolsó időkben némelyek elszakadnak az igaz tudomány mellől és hisznek az hamis és csalárd lelkeknek és az ördögi tudománynak, kik képmutatással szólnak, kiknek lelkiesméretek megbílyegeztetett, kik az házasságot megtiltják és megtiltnak az ételtől, melyet Isten teremtött, hogy hálaadással együnk.²⁸⁹

Ez mondásban az szent Pál apastal prófétál az utolsó üdőről és azt mondja, hogy az igaz tudomány mellől sokan elszakadnak, ez pedig oly nyilvánvaló dolog, hogy minden ember látja, mert az Isten fiának tudománya nyilván prédikáltatik, de sokan elhajlottak az mellől, némelyek anababtisták hütökre és egyéb szántalan [számatalan] sok ördögi tudományokra.

Annakutána azt mondja, hogy megtiltják az házasságot emberek között és az ételtől. Mindezeket látjuk mostan nyilván az pápa országában. Annakokáért kétség nélkül az utolsó

²⁸⁹ 1. Tim. 4. [I. Timótheus 4 : 1—3.]

üdőben vagyunk, mert azt mondja szent Pál, hogy az utolsó üdőben lesznek ezek.

Ötödik Jelenség.

Szent Pál esmét azt mondja: Az utolsó időkben veszedelmes üdők lesznek, mert lesznek az emberek magoknak szeretői, fősvények, dicsekedők, kevélyek, átkozódók, atyjoknak, anyjoknak engedetlenek, hálaadatlanok, hűtötlének, szeretet nélkül valók, barátság nélkül valók, patvarkodók, mértéktelenek, irgalmatlanok, jóknak gyűlölői, árulók, gyönyörőségnek inkább, hogy nem mint Istennek szeretői.²⁰⁰

Ez mondásban úgy írja meg az szent Pál az mostani világot, hogy soha senki jobban meg nem írhatta volna, mert ez világ mindenestől fogva olyan mostan, azt mint szent Pál mondja; nevezi pedig az üdőt utolsó üdőnek, mikor azt mondja: Az utolsó üdőben lesznek gonosz üdők. Azért kétség nélkül az Istennek ítéleti nem messze vagon.

Hatodik Jelenség.

Szent Pál apastal esmét azt mondja: Hamar ki ne álljatok az ti értelmetekből, mintha az Istennek ítéletinek napja közel volna. Senki titeket valami módon meg ne csaljon. Mert el nem jó addig az Istennek ítéleti, mígnem az

²⁰⁰ 2. Tim. 3. [II. Timótheus 3 : 1—4.]

hüttel és az igaz Anyaszentegyházzal való szakadás megleszen, és mígnem megjelenik amaz gonosz elveszett fiú és ellenség, ki felmagasztalja magát az Isten ellen úgyannyira, hogy az Istennek templomában üljön és mutassa magát Istennek lenni.²⁹¹

Ez mondásban szent Pál apastal azt jelenti, hogy az Istennek ítéleti addig nem leszen, mígnem az igaz hüttel való szakadás megleszen és mígnem az ördög az Antikrisztus országát felépíti. Ez pedig most megvagyon, mert látjuk, hogy az Mahumetnek [Mohammednek] tudománya ez világnak egyik részét elfoglalta. Az pápát esmég ez világnak nagyobb része követi, ki az Isten templomában az Isten székibe ült és Isten gyanánt imádatja magát, nagy sok esztendőktől fogva. Annakokaért az Istennek ítéleti nem messze vagon, mely nap az Isten az ő szájának lelkével megemészti és az ő dicsőséges eljövételi vel eltörli az Antikrisztust, az mint az apastal mondja.

Az szent János is szól ezen dologrul és azt mondja: Fiaim, utolsó üdőben vagyunk és mi képpen hallottátok, hogy az Antikrisztus eljő, mostan sok Antikrisztusok vagynak, melyből tudjuk és értjük, hogy az utolsó üdőben vagyunk.²⁹²

²⁹¹ 2. Thes. 2. [II.
Thess. 2 : 2—4.]

²⁹² [I. János 2 : 18.]

Hetedik Jelenség.

Ez is nyilvánvaló jelensége az Krisztus ítéletinek közel voltának. Mert soha ez világon az tudományok, bölcseségek mindenféle dologban nem voltak olyan bővön, mint mostan. Tekints[d] el az deáki és doktori rendet, soha az írásértésnek bölcsesége, görög nyelvnek és zsidó nyelvnek, mind penig deák nyelvnek értelme ilyen bővön nem volt, mint mostan. Tekints meg egyéb dolgokban való bölcseséget, azokban is meglátod, hogy soha nem volt az külső dolgokban való bölcsesség olyan bőségesen, mint most és soha ennyi sok és új találmányok nem voltak.

Az tudomány és bölcsesség Krisztus születése előtt egy kevéssel igaz ilyen bővön volt; az is nem egyebet, hanem az Krisztusnak testbe való jövetelit jelenti vala. Az időtől fogva nem volt olyan bővön soha az tudomány, hanem mostan, mely minden kétség nélkül példázza az Krisztusnak ítéletre való jövését.

Az Evangéliomnak is tudománya és annak magyarázatja és rostálása és szorgalmatossággal való hányása-vetése soha nem volt olyan igen, mint mostan.

Nyolcadik Jelenség.

Ez világnak állapotja, hogy ilyen megalázott, az természeteknek folyásai külső dolgokban, hogy ilyen igen megfogyatkoztak és

továbbá, hogy az időnek folyásában csuda változások vagynak, ezek is jelentik az ítéletnek napjának hamar való eljövését. Mind az ég, mind pedig az föld úgy tetszik, mintha megfogyatkozott volna természetiben. Az egek nem adnak esőt az földnek zsírosítására. Az föld nem teremt testünk táplálására valót olyan bőséggel és gyönyörösséggel, mint elébb. Az fák nem teremnek olyan bőséggel. Az folyóvizek nem teremtenek halakat. Az üdőnek folyása annyira elváltozott, hogy az telet az nyártul és az nyarat az téltől alig választhatjuk meg.

S noha mindezek a mi bűneinkért vagynak, mert ha az Istennek parancsolatjában járának, az Isten alkalmas üdőben esőt adna, az földet megszírosítaná, szántóföldünket, szőlőhegyünket megáldaná, mindazáltal ezek kétség nélkül mutatják nekünk és elünkbe adják az Isten ítéletit.

Kilencedik Jelenség.

Hogy mind az egész világ ilyen igen megindult, ilyen igen felforrott, fegyverre felkölt, egy nemzetség az más nemzetséget, egy ország az más országot, egy város az más várost rontja, hogy az atyafiai atyjafiára támadnak és továbbá hogy ilyen sok tévelygések vagynak az Anyaszentegyházban, sok háborúságok, visszavonások sok dolgok felől, mind ezek jelenségi az Istennek eljöveteleinek.

Mimódon kell magunkat készítenünk az ítélet napjára.

Krisztus ekképpen int minket: Vigyázzatok, mert nem tudjátok, mely órában az ti Uratok eljő.²⁹³ Hoz Krisztus erre két hasonlatosságot. Egyiket az házbíró emberről, ki szorgalmatosan vigyáz, hogy az or [tolvaj] az ő házát meg ne ássa. A másikat az jó vigyázó szolgáruul, ki szorgalmasan vigyáz, várván az ő urának megjövetelit.

Annakutána hoz hasonlatosságot az tíz szűzekekről, kiknek öte bölc volt, kik az ő lámpásokba olajt szerzetek és vigyáztak az vőlegénynek eljövételire. Az többi pedig bolond volt, kik az ő lámpásokból kihagyák alunni az világot és az vőlegényt nem várták ébren. Ezek nem mehetnek be az vőlegénnyel az lakodalomba és mikor az ajtón zörgetnének, azt mondják nekik: Bizony mondom nektek, nem esmérlek titeket.²⁹⁴

Szent Pál is ekképpen int: Ti, atyámfiai, nem vagytok az setétségben, hogy titeket az ítéletnek napja mint egy or [tolvaj] megnyomasztana, ti mindnyájan világosságnak fiai vagytok és Istennek fiai, nem az setétségnek fiai. Azért ne alodjunk, mint egyebek, hanem vigyázzunk és józanok legyünk, mert az kik alusznak, éjjel alusznak és az kik megrészednek, éjjel részegednek meg. De mi, kik az

²⁹³ Math. 24. [Máté 24 : 42.]

²⁹⁴ Math. 25. [Máté 25 : 1—12.]

világosságnak fiai vagyunk, józanok legyünk és öltözzük fel az hűtnék és szeretetnek mellvasát és sisak helyén az üdvösségnek reményességét. Mert az Isten nem választott minket, hogy haragot szerezzünk magunknak, hanem hogy üdvösséget nyerjünk az Krisztus Jézusnak általa, ki megholt miérettünk, hogy vagy vigyázzunk vagy aloszunk, övele együtt éljünk.²⁹⁵

Szent Péter pedig ekképpen int: Eljő az Istennek napja, miképpen az or [tolvaj] éccaka, mely napon az egek elmulnak, mint az szél, az éltető állatok megolvadnak, az föld és minden állatok megégnek. Mikor annakokáért mindezek megolvadnak, minémőknek kell minekünk lennünk az szent életben és kegyességben? Várván az Istennek napjának eljövételit, mely nap az egek meggyúlnak és megolvadnak és az éltető állatok megolvadnak és új egeket és új földet várunk az ő ígéreti szerint. Azért igyeközzetek rajta, hogy szent és fegyhetetlen [feddhetetlen] életbe találtassatok ötóle.²⁹⁶

Krisztus esmét azt mondja: Távoztassátok el, hogy az ti szívetek meg ne nehezedenek tobzódásnak és részegségnek miatta és ez világi életnek gondjával és nagy hirtelenséggel eljőjjön az Istennek napja, mert mint az tör tör, azonképpen jó el mindenekre, kik ez földön laknak. Vigyázzatok annakokáért minden időben, könyörögvén, hogy eltávoztathassátok

²⁹⁵ 2. Thess. 2. [II. Thess. 5 : 4—10.]

²⁹⁶ 2. Pet. [II. Péter 3 : 10—14.]

azokat, az melyek következnek és állhassatok az embernek fiának előtte.²⁹⁷

Ezekből megtetszik, hogy mivelhogy az Istennek Fiának eljövele bizonytalan, minekünk szüntelen vigyáznunk kell, szüntelen strázsát kell állanunk, mint illik az hív szolgálkhoz az ő uroknak távollétekben, kiknek megjövele bizonytalan. Az mi urunk, az Krisztus, noha istensége szerint mivelünk vagy, mindazáltal embersége szerint eltávozott mitőlünk, mennyországba vagy, őtet meg nem látjuk, hanem akkor, mikor eljő nagy dicsőséggel és hatalommal az ítéletre. De mivelhogy nem tudjuk, mikor jő el, azért vigyáznunk kell.

Mindeneknek előtte pedig az hűtnek fegyverét kell felöltöznünk, azaz az mi Urunkban, az Krisztus Jézusban erős hűtettel hinnünk kell, hogy ő minekünk szentségünk, igazságunk, váltságunk, közbejárónk, hogy ő az örök életnek adója nem az mi érdemünkért, hanem csak az ő szent haláláért és vére hullásáért.

Annakutána fel kell öltöznünk az szeretetnek is és az fegyhetlen, tiszta, szent, ártatlan életnek fegyverét, úgy mint az jó hűtnek jó verágát [virágát] és jó gyümölcsét. Mert az mint az apastal mondja, az hűt az cselekedet nélkül megholt,²⁹⁸ és az keresztyén ember megemérettetik az cselekedetekből, mint az tűz az melegségről és az jó fa az jó gyümölcsről.

Annakokáért vessünk le mindeneket úgy,

²⁹⁷ Luc. 21. [Lukács 21 : 34—36.]

mint világosságnak és Istennek fiai, hallgassuk és böcsöljük az Istennek ígését és az mi életünket igyekezzünk melléje rendelni. Vessük le az bálványimádást, haragot, irigységet, gyűlölséget, kevélységet, fösvénséget, telhetlenséget, kegyetlenséget, részegséget, és minden testi bátorságot, adjunk helyt az szent lélek Istennek. Az test ne uralkodjék az Szentléleknek felette, ne uralkodjék mibennünk az bűn, hanem az igazság, ártatlanság és fegyhetlen élet, mert teremtettünk Istentől az jó cselekedetekre, hogy azokban járjunk, és az Isten választott minket, hogy legyünk szentek és megfegyhetetlenek az szeretetben.²⁹⁹

Ha ezeket mieljük, számláltat[unk] az ítéletben, az Istennek fiai közé, az Istennek előtte bátran állunk, és az mi Urunk azt mondja minékünk: Jertek be az ti uratoknak, Istenteknek örömébe. Jöjjetek el én Atyámnak választottai, bírjátok az örökséget, mely tinektek megkészítettett világ kezdetitől fogva.³⁰⁰ Mely

örökségnek birodalmát az Isten

az Ó Szent Fiáért minékünk ke-

resztyéneknek mindnyájan

engedje az mi tes-

tünknek feltámadá-

sának utána.

Amen.

FINIS

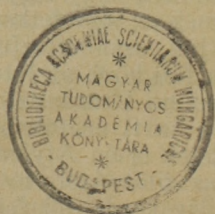
²⁹⁸ Iac. 2. [Jakab 2:17.]

²⁹⁹ Ephe. I. Ephe. 2.

[Efezus 1:4.]

³⁰⁰ Math. 25. [Máté 25:

34.]

TARTALOMJEGYZÉK.*

	Lap
<i>Négyesy László</i> az „Irodalmi Ritkaságok“-ról	5
<i>Előszó</i>	7
<i>Bevezetés</i>	9
[Az eredeti címlap teljes szövege]	29
[Ajánlás <i>Ruszkai Dobó Domokcsnak</i>]	31
[Első Könyv] Országoknak és királyoknak romlásoknak, jó szerencséseknek vagy gonosz szerencséseknek okairul, &c	35
Első példa az fejedelmekről, kik voltak Mózes- től fogva Saul királyig	48
Második példa az királyokrul, kik voltak Sá- mueltől fogva mind az babilóniabeli fogságig	54
Harmadik példa az Izráelnek országának kirá- lyirul	65
Az szövetségekről, melyekkel az Isten az zsi- dóknak adta vala az Kanaán földét	70
Szent Dávid könyörgése az ellenség ellen	106
Az Joél próféta igyen könyörög	107
Az Dániel igyen könyörög Babilóniában	108
Második könyv. Micsoda jegyekből esmérjük meg az Istennek ítéletinek közel való voltát	111
Micsoda az ítélet?	118
Hányféle ítéleti vagyon az Istennek	118
Mikor leszen az Istennek ítéleti	122

* Jelen szövegkiadáshoz. Károlyi az eredetiben tartalom-
jegyzéket nem ad.

Micsoda dolgokból és jegyekből esmérjük meg az Istennek ítéletinek közel voltát?	123
Első jegy	123
Ez világ esztendeinek számlálása	126
Második jelenség	128
Harmadik jelenség az Krisztus beszédéből	130
Negyedik jelenség	133
Ötödik jelenség	134
Hatodik jelenség	134
Hetedik jelenség	136
Nyolcadik jelenség	136
Kilencedik jelenség	137
Mimódon kell magunkat készítenünk az ítélet napjára	138

*

A két fakszimile közül az első a Két Könyv eredeti címlapját, a másik a mű szövegének egy lapját mutatja az Első Könyvből.

Felelős kiadó : Dr. Harsányi András.

18. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. Ára 1— P.
19. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Negyedik sorozat. Ára 150 P.
20. Pázmány világa. Ára 4— P.
21. Tragédia magyar nyelven. Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordítottat Pesti Bornemisza Péter deák által. Ára 1— P.
22. Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy. Ára 250 P.
23. Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul. Ára 1— P.
24. Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár. Ára 150 P.
25. Baresay Ábrahám költeményei. Ára 2— P.
26. Riedl Frigyes: Madách. Ára 2— P.
27. Madách Imre levelezéséből. Ára 150 P.
28. Horvát István Magyar Irodalomtörténete. Ára 150 P.
29. Magyar reneszánsz írók. Ára 2— P.
30. Greguss Ágost: Írói arcképek. Ára 4— P.
31. Karacs Ferencné Takács Éva válogatott munkái. Ára 150 P.
32. Verseghy Ferenc: Rikóti Mátyás. Ára 250 P.
33. Vachott Sándorné: Rajzok a multból. Emlékiratok. (Szemelvények.) Ára 150 P.
34. Szeged a régi magyar irodalomban. Ára 150 P.
35. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici 1651. I. Ára 350 P.
36. Sopron a régi magyar irodalomban. Ára 2— P.
37. Riedl Frigyes: Vörösmarty Mihály élete és művei. Ára 3— P.
38. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1651. II. Ára 350 P.

39. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici, 1675. és 1703. III. Ára 3-50 P.
40. Báró Wesselényi Miklós naplójából. Ára 1— P.
41. Péterfy Jenő: Magyar irodalmi bírálatai. Ára 2— pengő.
42. Riedl Frigyes: Kölcsey Ferenc. Ára 2— P.
43. Riedl Frigyes: A magyar dráma története I. Ára 2— P.
44. Riedl Frigyes: A magyar dráma története II. (Sajtó alatt.)
45. Berzsényi Breviárium. Ára 2-50 P.
46. Medgyesi Pál: Lelki ábéce. Ára 2— P.
47. Riedl Frigyes: Mikszáth Kálmán. (Sajtó alatt.)
48. Madách-kötet. (Sajtó alatt.)
49. Reviczky-kötet. (Sajtó alatt.)

Az országos érdeklődést keltett sorozatot a legfelsőbb kulturális hatóság is szívesen támogatja.

A V. K. M. 30.449/932. V. ü. o. sz. alatt melegen ajánlja a M. I. R. köteteit a középiskolai tanári könyvtáraknak, 660—02—90/1931. sz. alatt a kereskedelmi iskolák és tanító-, valamint tanítónőképző-intézetek tanári könyvtárainak.

50.

KÁROLYI GÁSPÁR:
K É T K Ö N Y V

Új kiadás. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Harsányi András. Kiadta a Budapesti Evang. Leánygimn.

Ára 2 pengő.

A szöveget Kéky Lajos 1901—1902. évi jegyzetéből
közöltük.

A korrekurát Kardos Gabriella dr. és Vajk Béla tanár
vezetésével az iskola Beöthy Zsolt Önképzőköre végezte.

